

Fra det ene sprog til det andet

– sætningsgrammatik og sætningsanalyse på dansk og tysk

Kandidatspeciale

RESUME

Nærværende kandidatspeciale er et studie af, hvorvidt Susanne Annikki Kristensens metode og sætningsskemaer til grammatisk analyse på dansk kan overføres til tysk.

Indholdsfortegnelse

Forord	4
Abstract	5
1. Introduktion	6
2. Metode	7
3. Syntaks	9
3.1 Syntaktiske regler	10
4. Ledfølge på dansk og tysk	12
5. Sætningsdefinitioner	14
6. Hovedsætning, bisætning, helsætning, ledsætning	16
7. Sætningsskemaer	18
7.1 <i>Susanne Annikki Kristensen</i>	19
7.1.1 Hovedsætningsskemaet	19
7.1.2 Bisætningsskemaet	20
7.1.3 Infinitivskemaet	20
7.2 <i>Paul Diderichsen</i>	21
7.3 <i>Christian Becker-Christensen</i>	21
7.4 <i>Agnete Bruun Hansen</i>	23
8. Sætningsskemaets pladser	24
8.1 <i>Fundamentet</i>	24
8.1.1 Fundamentet og dets betydning	27
8.2 <i>v-pladsen</i>	28
8.3 <i>s-pladsen</i>	32
8.3.1 Placeringen af de lette led	33
8.4 <i>a-pladsen</i>	33
8.5 <i>V-pladsen og SAKs modifikationsadverbium</i>	36
8.5.1 Løse og faste modifikationsadverbier	38
8.6 <i>S-pladsen</i>	40
8.7 <i>A-pladsen</i>	42
9. Flere pladser i skemaet	43
9.1 <i>Konjunktioner</i>	43
9.2 <i>Ekstraposition</i>	44
9.3 <i>Diskurspladserne</i>	46
9.4 <i>Refleksioner over konjunktionel- ekstrapositions- og diskurspladserne</i>	47
10. Hovedsætningsskemaets udfyldelse	48
10.1 <i>Permutation og udskiftning</i>	49
10.2 <i>A-pladsen eller a-pladsen</i>	51
10.3 <i>Særligt om at-infinitiv</i>	53
10.3.1. At-infinitiv og passivkonstruktioner	54
10.4 <i>At-infinitivers placering på tysk</i>	55
11. Særlige konstruktioner	56
11.1 <i>Sætningskløvnings</i>	56
11.2 <i>Sætningsknuder</i>	58
11.3 <i>Opsplittede sætninger</i>	58

12. Delkonklusion: Sætningsskemaet og dets pladser	60
13. Danske sætningsskemaer anvendt til tysk	61
<i>13.1 Danske og tyske helsætninger i hovedsætningsskemaet</i>	61
13.1.1 Helsætninger med simple verbaler	62
13.1.2 Helsætninger med komplekse verbaler	65
<i>13.2 Danske og tyske ledsætninger i bisætningsskemaet</i>	68
13.2.1 Ledsætninger med simple verbaler	68
13.2.2 Ledsætninger med komplekse verbaler	71
14. Problemstillinger ved anvendelse af danske sætningsskemaer til tysk	73
<i>14.1 A-pladsen eller ekstraposition</i>	74
14.1.1 Adverbialled og ledsætninger	74
<i>14.2 At-infinitiver og udvidede at-infinitiver</i>	76
<i>14.3 Negationen nicht</i>	78
<i>14.4 Det refleksive pronomer</i>	84
15. Delkonklusion: Danske sætningsskemaer til brug på tysk	88
16. Metodens og sætningsskemaernes almengyldighed	88
17. Konklusion	91
18. Litteratur	92

Forord

Foreliggende speciale er en kulmination på fire måneders arbejde og fem års studier ved Aalborg Universitet. Gennem årene er min interesse for sprogvidenskab vokset gevaldigt. Da jeg studerede tysk som sidefag, fik jeg for alvor øjnene op for, hvor vigtig grammatik er i en sprogtilegnelsesproces, og det er denne øjenåbner, der på mange måder har været min inspiration for at skrive specialet. Jeg har tidligere skrevet en lingvistikopgave om sprogtilegnelse, hvor jeg analyserede tyske tekster udarbejdet af danske gymnasielever, og i den forbindelse erfarede jeg, at sætningsgrammatik var udfordrende. Derfor har det være specialets formål at anvende den samme analysemetode til både dansk og tysk og desuden opstille skemaer til tysk, der tager udgangspunkt i de danske. Specialet er hermed også et forsøg på at udforme et værktøj, som kan hjælpe skolelever til et mere korrekt tysk.

Der er nogle mennesker, som har betydet særligt meget for mig i specialeprocessen, og de fortjener tak. For det første skal min familie have stor tak for altid at have støttet mig, fulgt med og lyttet interesseret på min snak om grammatik. For det andet skal min medstuderende Mia Stoltenberg Rasmussen have stor tak for konstruktiv sparring samt korrekturlæsning.

Sidst men ikke mindst skal min vejleder Laura Bang Lindegaard have stor tak for god og kyndig vejledning. Selvom vi før specialeperiodens start ikke havde stiftet bekendtskab med hinanden, synes jeg, at samarbejdet har fungeret godt. Med gode diskussioner og kommentering har Laura været med til at højne specialets niveau.

Abstract

In this thesis I examine whether Susanne Annikki Kristensen's method and clause tables for grammatical analysis presented in the book *Grammatiske grundbegreber. Sætningen ordet og sproget* (2016) can be used in other languages than Danish – in this case German. The thesis falls into two main parts: The first part is a presentation and discussion of the spaces in her clause tables while the second part is a test of the universal validity of both the tables and the method. SAK's tables will be compared to Christian Becker-Christensen's position table which is also developed for Danish language. The purpose of the comparison is to challenge SAK's method in both Danish and German.

Before the two main parts is an introduction to various grammatical terms, including syntax, sentence definitions and sentence types. Already in connection with the definitions of the terms, there are differences between what SAK and other theorists mean. SAK's definitions also often differ from the ones in the dictionary, which otherwise has to be said to provide the most common perception of the terms. The introduction of the concepts nonetheless provides a good background for the understanding of the clause tables and their spaces as well as the test of the universal validity.

SAK herself has stated that her method and tables can be used for all languages by just a few changes. The method – or the understanding of the constituents – is relatively easy to transmit, but using the tables is a bigger (and interesting) challenge. It is clear that some of the spaces must be exchanges, but whether or not one can work with the same location of the constituent as in Danish must be attempted.

If Danish students can use the same method and the same type of clause tables for both Danish and German, this will certainly facilitate the learning process. You often see cases of syntactic transfer when Danish students are learning German, and perhaps one can avoid several of these cases if the students have a table that provides the framework for where the different constituents must be placed. With clause tables for German based on the Danish ones, they will also be able to learn about the differences between the two languages. When you are a master of word order, it is easier to read, write and speak in the language in question.

It should be noted that the use of the method and the clauses for German is not adequate for a test of the universal validity – it is just one step along the road.

1. Introduktion

Susanne Annikki Kristensen er forfatteren bag bogen *Grammatiske grundbegreber. Sætningen, ordet og sproget* (2016), hvor spørgemetoden anvendt til grammatisk analyse forkastes: Der tages ikke udgangspunkt i ordklasse og bøjning men i konstituenterne og deres syntaktiske funktion i sætningen.

Ved brug af den klassiske metode finder man de forskellige led ved at spørge 'hvem gør dit?' og 'hvad gør dat?', men ifølge SAK er metoden ofte skyld i fejlanalyser, "fordi den måde, man spørger på, bliver påvirket af vores egen tolkning af sætningerne, specielt på skrift" (Svane-Knudsen 2011). I en sætning som 'Hunden fodrer Peter ikke i dag' er det svært at afgøre, hvem der fodrer hvem. Faktisk er det slet ikke muligt at fastslå ved hjælp af spørgemetoden. I stedet anvender SAK ordenes rækkefølge til at analysere sig frem hertil. At gøre det på denne måde er muligt, fordi "dansk er et såkaldt 'rækkefølgesprog', det vil sige et sprog, hvor sætningens betydning afgøres af ordenes placering" (ibid.). Det betyder, at de samme led altid vil stå på bestemte pladser i sætningen, uanset hvordan man bytter rundt på ordene. Ved at finde ud af hvilken type verbal, sætningen indeholder, kan man både afgøre, hvilke øvrige led, der kan være i sætningen, og hvor de skal stå¹.

SAK har selv testet sin metode i tre gymnasieklasser, hvor eleverne efter undervisningen i gennemsnit havde forbedret sig 30 procent. Umiddelbart virker metoden altså som et ret enestående værktøj, men blandt andre Per Durst-Andersen er skeptisk. Han kender ikke meget til metoden, men mener alligevel, at det er svært at sige noget på baggrund af det udførte forsøg: "For at kunne det, skulle man have haft en kontrolgruppe, der klarede sig lige så dårligt eller godt forud for undervisningen, og som blev undervist i den gamle metode af lige så engagerede undervisere, som den anden gruppe blev det. Materialet er ganske enkelt for tyndt" (Johansen 2015).

I nærværende speciale skal det netop handle om den grammatiske analyse og hvordan sætningens konstituenters placeres i sætningsskemaet, som det fremstår hos SAK samt Christian Becker-Christensen. Det er interessant at beskæftige sig med SAKs grammatik, fordi hun bringer nogle definitioner på en række begreber inden for grammatikken, som afviger fra de definitioner, man kan finde i ordbogen og hos andre teoretikere. Desuden er der modifikati-

¹ I skønlitteratur eller talesprog ses der undtagelser herfra, hvilket bemærkes af blandt andre Ole Togeby (1994) i artiklen "Mentale og positive grammatiske kendsgerninger".

onsadverbiet, som hos hende er en meget kontroversiel kategori, og endelig det faktum, at SAK selv mener, at metoden og skemaerne kan anvendes til alle sprog ved blot nogle få ændringer.

Formålet med specialet er derfor at teste hypotesen om, at SAKs konstituentforståelse samt skemaer kan bruges til andet end dansk – i dette tilfælde tysk. Specialet vil være opdelt i to dele, hvor første del er en gennemgang og diskussion af sætningsskemaernes pladser samt hvilke konstituentter, der kan placeres hvor, mens anden del er en test af skemaernes universalitet. Gennemgangen af pladserne i sætningsskemaet foregår i samme rækkefølge som i SAKs *Grammatiske grundbegreber. Sætningen, ordet og sproget*.

Det er væsentligt at påpege, at universaliteten selvfølgelig ikke er bevist ved en sammenligning med tysk, men det kan være et skridt på vejen. I udgangspunktet er skemaerne ikke opstillet til brug på tysk men ved at ændre lidt på rækkefølgen af de forskellige pladser, kan det lade sig gøre. Det er relevant at forsøge at finde et eller flere skemaer, som kan bruges til flere forskellige sprog – særligt når man indtænker sprogtilegnelse. Kan man som sprogstuderende arbejde med det samme skema – eller i hvert fald den samme konstituentforståelse – på både dansk og tysk, vil det kunne lette læringsprocessen, idet der hermed vil være et tydeligt sammenligningsgrundlag. Ordstillingslæren er nemlig ”nødvendig for at sprogbrugeren kan nå den rette tolkning af meningen med sætningerne” (Togeby 1994: 71). Skemaerne, som er udviklet til tysk, fremstår på mange måder abstrakte, fordi der ikke er den samme udførlige inddeling i pladser. Det hænger på sin vis sammen med, at der er en større frihed, hvad angår placeringen af sætningsleddene, men jeg mener dog alligevel, at der godt kan opstilles et skema, som giver nogle klarere rammer for tysk sætningsopbygning, og som ikke udelukkende indeholder forfelt, hovedfelt og slutfelt.

I følgende kapitel skal det handle mere om de metodiske overvejelser, blandt andet hvorfor netop Becker-Christensens positionsskema er valgt som sammenligningsgrundlag og hvorfor tysk er valgt som det fremmedsprog, hvorpå skemaerne skal testes.

2. Metode

Det overordnede formål med specialet er at teste hypotesen om, at SAKs konstituentforståelse samt sætningsskemaer kan overføres til tysk. En sådan overførsel er nyttig set i et sprogtilegnelsesperspektiv, fordi folkeskole- og gymnasieelever hermed vil have et værktøj, de kan an-

vende på begge sprog. Både analysemetoden og opstillingen af skemaerne til tysk med afsæt i de danske kan være med til at understrege de syntaktiske forskelle mellem de to sprog og give eleverne en klarere forståelse herfor.

Revideringen af SAKs skemaer sker i sammenligning med en revidering af Becker-Christensens positionsskema, der ligeledes er udviklet til dansk. Positionsskemaet skal indtages for at udfordre SAKs metode. Ved at anvende Becker-Christensens skema er det muligt at se, hvorvidt analysemetoden blot fungerer i kombination med SAKs egne skemaer, eller om det også er muligt at bruge andre. Hermed sætter positionsskemaet metoden i perspektiv og det kan fortælle noget om, hvorvidt man altid er nødt til at anvende SAKs skemaer, hvis man benytter hendes metode til grammatisk analyse. SAKs *Grammatiske grundbegreber. Sætningen, ordet og sproget*, der er specialets udgangspunkt, udkom første gang i 2011 – et år efter at Becker-Christensen udgav *Dansk syntaks. Indføring i dansk sætningsgrammatik og sætningsanalyse*. De to fremstillinger er altså udgivet kort tid efter hinanden, og det er endnu en årsag til, at Becker-Christensen er valgt som sammenligningsgrundlag. Endelig er han valgt, fordi han kun arbejder med et skema, der anvendes til både hoved- og bisætning, ligesom man gør på tysk. Med hans anvendelse af kun et skema, kan man have en forventning om, at det er lettere at overføre til tysk, også fordi den primære forskel mellem en tysk hoved- og bisætning blot er den, at det finitte verbal står til sidst i bisætningen.

Paul Diderichsens sætningsskemaer til dansk og Agnete Bruun Hansens sætningsskema til tysk skal dog også præsenteres. Diderichsens skemaer skal introduceres, fordi de danner grundlag for mange af de skemaer, som er opstillet sidenhen, og både SAK og Becker-Christensen har ladet sig inspirere af dem. Hansens skal introduceres af den primære årsag, at det er til tysk. Annette Lorentsen (1995) opstiller også et skema i sin bog *Ordstilling på tysk*, men det er lig det, man finder hos Hansen. Desuden præsenteres der et skema i *Duden – Die Grammatik*. Skemaet indeholder forfelt, en venstre klamme, midterfelt og en højre klamme, hvor de to klammer er til verbalformer (Gallmann 2016: 871). På sin vis er dette skema mere udførligt sammenlignet med de to andre, fordi det præcist antydes, hvor verbalet skal stå, men fordi der er tale om en tysk fremstilling, vil skemaet være sværere for eleverne at tilgå i en sprogtilegnelse-situation. Hansens fremstilling derimod er dansk og den ses da også anvendt i gymnasiet (Hansen 2014: 11). At man på tysk typisk arbejder med et skema, som kun er inddelt i nogle overordnede felter, understreger vigtigheden af at opstille et nyt skema, som er mere udførligt, og som i højere grad vil kunne give eleverne en større forståelse for syntaks.

Inden gennemgangen af skemaerne følger en introduktion til både syntaks, ledfølge på dansk og tysk, sætningsdefinitioner samt en skelnen mellem hoved- og bisætning, hel- og ledsætning. Kapitlerne skal bringe forskellige standpunkter, inklusiv mit eget, samt skitsere den kompleksitet, der ligger bag udarbejdelsen af sætningsskemaerne.

Det er vigtigt at understrege, at fordi SAKs metode og en revidering af hendes sætnings-skemaer kan anvendes til tysk i dette speciale, kan det ikke bevises, at resultaterne vil gøre en forskel for danske skoleelever. At påvise, at skemaerne vil forbedre elevernes sproglige kompetencer, kræver en række tests med grupper, hvis faglige udgangspunkt er overvejende ens, og så kræver det, at de undervises af lærere, som er engagerede og villige til at afprøve nyt materiale.

Tysk sprog minder på mange måder om dansk sprog, og derfor er testen af metoden og skemaerne i dette speciale også kun et skridt på vejen i testen af universaliteten. Sprogens ligheder skyldes, at de er en del af samme germanske sprogstamme (Hyldested & Nielsen 2014). Det betyder, at de har nogenlunde samme udgangspunkt og en række fælles træk – for eksempel er der mange danske ord, som stammer fra tysk eller engelsk (og omvendt). I gennemgangen af sætningsskemaernes pladser er tysk inddraget i begrænset omfang, men blandt andet i forbindelse med diskussionen af modifikationsadverbiet i afsnit 8.5 og 8.5.1 har det stor relevans, fordi der er en vis sammenhæng med modifikationsadverbiet og den ikke-verbale del i løst og fast sammensatte verber.

3. Syntaks

SAK definerer syntaks – også kaldet sætningsgrammatik – som ”læren om sætningers indre struktur” (Kristensen 2016: 13), og hun pointerer, at syntaks drejer sig om ”ordenes funktion i sætningen” (ibid.), hvilket efter min opfattelse stemmer godt overens med den måde, hvorpå hun griber den grammatiske analyse an. Hun ser sætningen som en isoleret størrelse og tager ikke højde for konteksten. SAKs definition er særlig, fordi den i høj grad fokuserer på den allerede udformede sætning.

Hos Becker-Christensen defineres syntaks som ”studiet og beskrivelsen af, hvordan ord sammenkædes og ordnes til større helheder: ordgrupper (fraser) og sætninger” (Becker-Christensen 2010: 13), hvormed der altså er fokus på selve udformningen. Lignende definitioner finder man på tysk, hvor syntaks bliver beskrevet som ”die Zusammenordnung von Wör-

tern, die zwar nicht gleichzeitig geschrieben, wohl aber gleichzeitig gedacht werden“ (Thümmel 1993: 486), det vil sige, at når “wir sprechen oder etwas schreiben, sind unsere Äußerungen nicht einzelne, unzusammenhängende Wörter, sondern größere Kombinationen von Wörtern“ (Geilfuß-Wolfgang 2015: 122).

SAKs definition er den eneste af de nævnte, som ikke læner sig op ad den, man kan finde i Den Danske Ordbog, hvor begrebet er defineret som den ”måde hvorpå ord sættes sammen til helheder, fx sætninger” (Den Danske Ordbog u.å.: ’syntaks’). SAK har altså ændret i den gængse opfattelse af begrebet.

3.1 Syntaktiske regler

På både dansk og tysk gælder en række syntaktiske regler, som sætter rammerne for, hvad man kan og ikke kan ved opbygningen af en sætning. De beskriver med andre ord, ”hvordan forholdene er mellem sætningsleddene, i hvilken rækkefølge de forekommer, og hvordan bestemte konstruktioner med betegnelser som fx passiv og sætningskløvning, dannes. Og de beskriver, hvilken funktion og betydning de forskellige sætningskonstruktioner har” (Becker-Christensen 2010: 13f).

Særligt rækkefølgen har mange forskellige funktioner i syntaksen, blandt andet er den ”signal for de grundlæggende relationer” (Jørgensen 2000: 10), og så har den ”en forbindelse med sætningens indpasning i teksten” (ibid.). Sætningen skal helst begynde et sted, hvor modtageren er ”indforstået med hvad der tales om og derfra bevæge sig videre mod noget som afsenderen formoder at modtageren ikke ved, men har interesse i at vide” (ibid.: 11). Når Jørgensen (2000) taler om syntaks, er han yderst koncentreret om den kontekst, som sætningerne indgår i, hvilket ikke på samme måde er tilfældet hos for eksempel SAK. Det er imidlertid ofte vigtigt, at man medregner det faktum, at de fleste sætninger er en del af en kontekst. Arbejder man sætninger fra talesproget eller fra diverse bøger, kan man typisk ikke se dem isoleret set – man bliver nødt til at inddrage konteksten for at få den rette semantiske betydning. Det er dog ikke ensbetydende med, at man ikke kan afgøre, hvilke konstituenters sætningen indeholder:

F	v	s	a	V	S	A
<i>vi</i>	<i>købte</i>	<i>den</i>				<i>i går</i>
subjekt	verbal	objekt				adverbial

Som analysen viser, indeholder sætningen et subjekt, et verbal, et objekt samt et adverbialled. Det er simpelt at foretage at sådan annotering og efterfølgende placere den i sætningsskemaet, men man ved ikke, hvad *den* dækker over – kun at der må være tale om et substantiv i fælleskøn. Objektet placeres på s-pladsen i venstre del af skemaet, men har man at gøre med et objekt som for eksempel *en bil*, vil det være anderledes:

F	v	s	a	V	S	A
<i>vi</i>	<i>købte</i>				<i>en bil</i>	<i>i går</i>
subjekt	verbal				objekt	adverbial

I de fleste tilfælde vil det være sådan, at "tyngden af den ny information i teksten [...] vokser henimod slutningen af sætningen" (ibid.), hvilket stemmer overens med den syntaktiske regel for tysk, der lyder, at "das Wichtigere später steht als das Unwichtige, dasjenige, was zuletzt noch im Ohr klingen soll. So steht das Substantiv hinter dem Artikel, den verschiedenen Arten des Pronomens" (Behaghel 1932: 504). I ovenstående eksempel placeres objektet *en bil* på S-pladsen i højre del af skemaet, fordi det i en kontekst oftest vil være ny information – i modsætning til *den*, som oftest vil vise tilbage til et substantiv. Enten objektet eller adverbialet kunne også have været placeret i fundamentet og hermed være taget ud af den informations-tunge del af sætningen. Ved en placering i fundamentet ville leddet dog stadig have stået i en markeret position, idet et led (med undtagelse af subjektet) fremhæves, når det står på sætningens første plads. Adverbialet *i går* er ifølge Jørgensen (2000) en størrelse, hvis baggrund man umiddelbart kan identificere: "Hvornår var i går? – dagen før den dag som sætningen siges på" (Jørgensen 2000: 11). Anderledes er det med bilen, som er en ubekendt, hvilket man kan se af formen.

Endnu en regel, der ligeledes gør sig gældende på begge sprog, er den, at det, som hører tæt sammen, også står tæt sammen, "[s]o entsteht z.B. die Bindung von Substantiv und Genitiv, von Substantiv mit Adjektiv, von Adjektiv mit Adverb („sehr schön“), oder es wird ein Satzglied ans Ende gestellt, weil es durch einen folgenden Satz, meist einen Relativsatz, näher bestimmt wird" (Behaghel 1932: 503). Her er det især relevant at fremhæve relativsætningen og forbindelsen mellem substantiv og genitiv.

I en sætning som *bilen, han vil købe, er rød*, har en relativsætning skilt hovedsætningens subjekt fra verbalet. På dansk kan det umiddelbart være svært at se, at man har at gøre med en relativsætning, fordi den i dette eksempel ikke indledes med et relativ-

pronomen. Kan relativpronomenet udelades, uden sætningen bliver ugrammatisk, må man selv bestemme, om man indfører det eller ej. Anderledes er det på tysk, hvor relativpronomenet altid skal med (Hansen 2014: 244). Oversætter man den danske sætning, vil den derfor lyde *das Auto, das er kaufen will, ist rot*, hvor *das* altså er et relativpronomen, som fører tilbage til *das Auto*.

Forbindelsen mellem substantiv og genitiv er også en forskel mellem dansk og tysk. På dansk er genitiven placeret efter kernen (ibid.: 224), mens den på tysk er placeret før kernen (Behaghel 193: 504). Det vil sige, at en dansk sætning som *husets murer er gule* skal oversættes til *die Mauern des Hauses sind gelb*.

Denne gennemgang af syntaktiske regler viser, at dansk og tysk overordnet set er ret ens, men at der er nogle forskelle, som gør, at visse sætninger og ordforbindelser tager sig forskelligt ud. I det efterfølgende skal det fortsat handle om ordforbindelser – nærmere bestemt hvordan de placeres på de to sprog.

4. Ledfølge på dansk og tysk

Dansk er kendetegnet som et V2-sprog, hvilket betyder, at det finitte verbum står på andenpladsen i sætningen, uanset om man har at gøre med en hoved- eller bisætning. Danske sætninger har enten ledfølgen SVO eller VSO, alt efter om et subjekt eller et adverbialled er placeret i fundamentet.

På tysk er "Leddenes rækkefølge [...] den samme for såvel hovedsætning som bisætning, med undtagelse af det finite [sic] verbs placering til sidst i bisætningen" (Johannsen 1980: 268). Det er imidlertid blevet diskuteret, hvorvidt ledfølgen grundlæggende bør opfattes som SVO eller SOV. Der kan argumenteres for sidstnævnte, fordi man på tysk placerer det finitte verbum til sidst i bisætningen, og fordi man ved verbalfraser i hovedsætningen kun vil have hjælpe- eller modalverbet på andenpladsen og fuldverbet (der er forudsætning for sætningens andre led) til sidst (Nübling 2017: 127). Når man diskuterer ledfølge på både det ene og det andet sprog, er det værd at påpege, at også et objekt kan være placeret på sætningens første plads, hvormed der vil være tale om en afvigelse fra de beskrevne ledfølger.

For tysk gælder den regel, at de to led i sætningen, som hører tættest sammen, skal stå længst fra hinanden i hovedsætningen, mens de skal stå ved siden af hinanden i bisætningen (Johannsen 1980: 268). Reglen gør sig ikke i samme grad gældende på dansk, men via ne-

denstående eksempler understreges alligevel visse ligheder, hvad angår placeringen af konstituenterne. Det er tydeligt, at de to sammenhørende led står længere fra hinanden i den tyske hovedsætning, end de gør i den danske, men man skal i den forbindelse tænke på, at der er nogle grundlæggende syntaktiske regler, som har indvirkning herpå. Retter man opmærksomheden mod de markerede konstituenten kan man se, at de i hovedsætningen er placeret ens, således står *kører* foran subjektet *han*, mens *bil* står foran adverbialet *gerne*. I bisætningen gælder i begge tilfælde, at *kører* og *bil* er placeret sammen – dog i modsat rækkefølge på tysk, fordi verbalet skal stå til sidst. I både den danske og tyske bisætning står de to sammenhørende led altså så tæt på hinanden som muligt:

*Han **kører** gerne **bil** i weekenden → Er **fährt** am Wochenende gern **Auto***

*... fordi han gerne **kører bil** i weekenden → ... weil er am Wochenende gern **Auto fährt***

*Hun **ser** meget bleg **ud** i dag → Sie **sieht** heute sehr blaß **aus***

*... fordi hun **ser** meget bleg **ud** i dag → ... weil sie heute sehr blaß **aussieht** (Johannesen 1980: 268).*

Eksemplerne understreger dog ikke udelukkende ligheder. De understreger også nogle af de udfordringer, der vil være ved at anvende et dansk sætningsskema til tysk, hvis ikke det revideres. Det sidste eksempel indikerer blandt andet, at V-pladsen skal stå længere til højre i skemaet. På dansk er V-pladsen den første plads i indholdsfeltet, herefter følger S-pladsen, hvor subjektsprædikativet *bleg* skal placeres, og A-pladsen, hvor præpositionsforbindelsen *i dag* skal placeres. På tysk har vi subjektsprædikativet *blaß* før den ikke-verbale del af det løst sammensatte verbum *aussehen*, hvilket er et tegn på, at V-pladsen ikke længere skal være den første plads i indholdsfeltet, hvis der skal indsættes en tysk sætning i det. Den ikke-verbale del af det løst sammensatte verbum står således til sidst i hovedsætningen (Hansen 2014: 110).

Et andet forhold, der gør sig gældende, er, at meddelelsesværdien i den danske sætning falder efter det finitte verbum og hen mod slutningen, mens værdien i den tilsvarende tyske sætning stiger:

*Han **stod af bussen** på Rådhuspladsen → Er **stieg** am Rathausplatz **aus dem Bus** (Johannsen 1980: 268).*

I ovenstående eksempel har man på dansk modifikationsadverbiet² *af* umiddelbart efter verbet, og efter adverbiet følger sætningens objekt (*bussen*). På tysk derimod er disse dele rykket hen efter adverbialleddet (*på Rådhuspladsen*). Sætningens verbum er løst sammensat, og fordi der er tale om en hovedsætning, er verbet og forleddet skilt fra hinanden (Hansen 2014: 110).

Efter denne præsentation af centrale ligheder og forskelle mellem dansk og tysk ledfølge skal der i det følgende forelægges en række sætningsdefinitioner. Disse giver en grundlæggende forståelse for sætningen og dens konstituenten.

5. Sætningsdefinitioner

Der findes et hav af forskellige sætningsdefinitioner – nogle minder mere om hinanden end andre – og i det følgende skal en håndfuld af disse præsenteres og diskuteres.

Ifølge SAK er en sætning ”en struktur af konstituenten, hvoraf subjektet og verbalet er obligatoriske konstituenten” (Kristensen 2016: 23), mens den ifølge Becker-Christensen er ”en helhed, der som kerne har et **finit verbum**, fx *lægger, lagde, læg*, eller en kombination af **finit og infinit verbum**, fx *har lagt*” (Becker-Christensen 2010: 27). Når Becker-Christensen skriver, at verbet er kernen i sætningen, må man gå ud fra, at han ser det som afgørende. Dog nævner han ikke umiddelbart noget om, hvilke øvrige konstituenten, der eventuelt bør være til stede.

I Dudens grammatik nævnes hele tre definitioner på, hvad en sætning er, og de lyder således:

1. ”Ein Satz ist eine Einheit, die aus einem Prädikat mit einem finitem Verb und den zugehörigen Ergänzungen und Angaben besteht” (Gallmann 2016: 776).
2. ”Ein Satz ist eine abgeschlossene Einheit, die nach bestimmten Regeln (den syntaktischen Regeln) gebildet worden ist” (ibid.).
3. ”Ein Satz ist die kleinste Einheit, mit der eine sprachliche Handlung vollgezogen werden kann” (ibid.: 777).

² I afsnit 8.5 ”V-pladsen og SAKs modifikationsadverbium” vil modifikationsadverbiet og dets lighed med forleddet i det løst sammensatte verbum være diskuteret.

Slår man "Prädikat" op i den dansk-tyske ordbog, er den grammatiske betydning af ordet "verballed", hvilket betyder, at førstnævnte definition på dansk vil lyde: En sætning er en enhed, som består af et verballed med et finit verbum og de tilhørende tilføjelser og specifikationer. Sætningsdefinition to er anderledes bred, fordi sætningen her beskrives som en afsluttet enhed bygget efter bestemte syntaktiske regler – der nævnes ikke bestemte konstituentter som en nødvendighed for sætningsbygningen. Endelig er der den tredje definition, som lyder, at en sætning er den mindste enhed, hvorudfra en handling kan udføres. Denne enhed må være et enkelt ord – et verbum, idet et sådant "betegner at nogen udfører en bestemt handling, at noget bestemt sker, eller at nogen eller noget er i en bestemt tilstand fx *spise, vokse* eller *stå*" (Den Danske Ordbog u.å.: 'verbum').

Sætningen beskrives altså med tre forskellige ord: struktur (SAK), helhed (Becker-Christensen) og enhed (Duden). Slår man 'sætning' op i Den Danske Ordbog, betragtes sætningen også her som en helhed, idet den er en "rækkefølge af ord som udgør en afgrænset helhed indeholdende subjekt og verbal, og som fremsætter et udsagn, et spørgsmål eller en opfordring" (Den Danske Ordbog u.å.: 'sætning'). Becker-Christensens sætningsdefinition er helt klart den definition, som ligger tættest op ad den, man finder i ordbogen, hvorfor man kan regne den for mere konventionel end for eksempel SAKs. Det understreger på sin vis, at SAK forsøger at bevæge sig væk fra de gængse opfattelser af begreberne inden for grammatikkens verden.

Jeg er selv tilhænger af SAKs definition og mener, at både verbalet og subjektet er obligatoriske konstituentter. Jeg anerkender imidlertid værdien af Dudens tredje definition, fordi en sætning efter min mening også skal opfordre til en form for handling. Der kan godt udføres en sådan, hvis der blot ytres et verbum i imperativ, men det er af stor betydning, at ytringen sker i den rette kontekst, så afsender kan vide sig sikker på, at budskabet er tydeligt for modtager.

At SAK kalder sætningen for en struktur og ikke en helhed eller enhed, mener jeg ligeledes, der er noget rigtigt i. En helhed eller enhed er noget fuldstændigt, men da sætninger ofte er nogle amputerede størrelser, vil jeg ikke beskrive dem som sådan. Med strukturbegrebet derimod tages der højde for, at nogle konstituentter ikke altid vil være til stede. Det gælder for eksempel, hvis man har to helsætninger, der er sideordnede med *og*: *hun går og synger*. På højre side af konjunktionen er subjektet *hun* udeladt, hvilket der ikke er noget forkert i, men skal sætningen analyseres og indsættes i skemaet, er det dog vigtigt at være bevidst om. Et andet og måske mere kompliceret eksempel er *forsamlingen finder ikke sted i dag, først i mor-*

gen, hvor både subjekt og verbal er udeladt på højre side af kommaet. Sætninger er altså i udgangspunktet ikke altid "hele", hvorfor jeg finder Becker-Christensens helhedsbetegnelse og Dudens enhedsbetegnelse misvisende.

I det næste kapitel skal det også handle om sætningen, idet begreberne hovedsætning, bisætning, helsætning og ledsætning skal defineres. En sådan skelnen er blandt andet relevant, fordi der findes skemaer til både hoved- og bisætning, men også fordi en helsætning kan have bisætningsrækkefølge og en ledsætning kan have hovedsætningsrækkefølge.

6. Hovedsætning, bisætning, helsætning, ledsætning

Ifølge Den Danske Ordbog er en hovedsætning en "helsætning uden ledsætninger; den del af en helsætning som er tilbage når man fjerner ledsætningerne" (Den Danske Ordbog u.å.: 'hovedsætning'), mens en bisætning er lig ledsætning, der defineres som en "sætning som er led i en anden sætning, og som ikke kan stå alene" (Den Danske Ordbog u.å.: 'ledsætning'). Hos SAK er begrebsparret også nævnt. Hun skriver, at

Nogle taler om begreberne hovedsætning og bisætning, og en hovedsætning er da ofte defineret ved, at den kan *stå alene*, mens dette ikke skulle være tilfældet for en bisætning. Dette er uhensigtsmæssige definitioner. Hvis definitionerne skulle gælde, skulle det være muligt at lade *Peter vidste* stå alene i [...] sætning[en] [*Peter vidste, at Yrsa var glad*], men *Peter vidste* kan ikke stå alene, idet *vidste* er et transitivt verbal, og som sådan vil det have et objekt for Peters viden. Dertil kommer, at en helsætning og en hovedsætning ikke er det samme, ligesom en ledsætning og en bisætning heller ikke er det (Kristensen 2016: 73).

Især sidste del af det citerede er værd at bide mærke i, idet SAK her afviger fra ordbogen, hvori ledsætning og bisætning regnes for det samme. Derudover er der selve distinktionen mellem hoved- og bisætning, som ifølge hende er "et [...] spørgsmål om de grammatiske størrelses rækkefølge i sætningen" (ibid.: 74). Det handler altså på sin vis om, hvorvidt en sætning skal placeres i enten hoved- eller bisætningsskemaet, hvilket stemmer overens med, hvordan Erik Hansen betragter hoved- og bisætning, nemlig som formkategorier (Hansen 1986: 141). Hansen har formkategorierne på den ene side og helsætning og ledsætning, der er funktionskategorier, på den anden side (ibid.). Herom skriver SAK, at "En helsætning er en sætning, der ikke er led i en anden sætning", mens "En ledsætning er en sætning, der er et led eller en del af et led i en anden sætning" (Kristensen 2016: 73). Denne definition af helsætningen stemmer overens med ordbogens, idet den lyder, at en helsætning er en "selvstændig

sætning som evt. indeholder ledsætninger, men som ikke selv er led i en anden sætning” (Den Danske Ordbog u.å.: ’helsætning’).

Ligesom SAK og Hansen mener jeg også, at en skelnen mellem form og funktion er nødvendig. Både hvad angår sætningen, men også hvad angår dens konstituenten, er en bestemt form ikke lig en bestemt funktion. Har man en sætning, hvori der indgår en at-infinitiv, er infinitiven, der jo er en verbalform, ikke ensbetydende med, at den skal placeres på V-pladsen. En at-infinitiv vil ikke være en del af verbalfrasen – den vil have funktion som for eksempel et objekt³. Samme forhold gør sig gældende i forbindelse med sætninger, hvor hverken hel- eller ledsætningsfunktionen betyder en bestemt form. De fleste helsætninger har hovedsætningsrækkefølge, hvorfor de som oftest beskrives ved hjælp af hovedsætningsskemaet, men der findes enkelte typer af helsætninger med bisætningsrækkefølge. Det gælder følgende sætninger indledt med en diskurspartikel, hvilken kan betragtes som en sætningssubstitution (Kristensen 2016: 113):

K ^s	d1	K ^u	s	a	v	V	S	A
	<i>mon</i>		<i>du</i>	<i>ikke</i>	<i>kan</i>	<i>sove</i>		<i>nu</i>

K ^s	d1	K ^u	s	a	v	V	S	A--	---	--A
	<i>gid</i>	<i>(at)</i>	<i>han</i>	<i>ikke</i>	<i>kommer</i>			<i>for</i>	<i>sent</i>	<i>i dag</i>

I det første eksempel substituerer *mon* for *er det tilfældet*, mens *gid* i det andet eksempel substituerer for *jeg ville ønske*. Bisætningskemaet indeholder ikke i udgangspunktet en diskursplads, og derfor må en sådan indføres (som det ses ovenfor), hvis sætningerne skal placeres i det (ibid.).

Ligesom helsætninger kan have bisætningsrækkefølge, kan ledsætninger også have hovedsætningsrækkefølge. For eksempel har ”Ledsætninger, der udgør direkte tale i helsætninger, [...] altid hovedsætningsrækkefølge” (ibid.: 114) (*hun sagde: ”Jeg har ikke set ham i dag”*). Også ”Ledsætninger, som efter underordningskonjunktionalet har et andet led end subjektet, har altid hovedsætningsrækkefølge” (ibid.) (*hun sagde, at i dag har hun ikke set ham*). I moderne standarddansk er forekomsten af ledsætninger med helsætningsordstilling høj, hvilket indikerer, at ”forholdet mellem hypotakse og ordstilling” (Jensen 2011: 126) ikke er entydigt. Placeringen af ledsætninger i hovedsætningsskemaet er ikke helt uden problemer. I udgangs-

³ Mere herom i afsnit 10.3

punktet indeholder skemaet ikke en konjunktionalplads, og en sådan må derfor indsættes:

K^s	K^u	F	v	s	a	V	S	A
		<i>Jeg</i>	<i>har</i>		<i>ikke</i>	<i>set</i>	<i>ham</i>	<i>i dag</i>

K^s	K^u	F	v	s	a	V	S	A
	<i>at</i>	<i>i dag</i>	<i>har</i>	<i>hun</i>	<i>ikke</i>	<i>set</i>	<i>ham</i>	

Med ovenstående definitioner på plads skal det nu handle om de forskellige sætningsskemaer. Mange sætningsskemaer til dansk er opstillet med inspiration fra Diderichsen, hvilket også gælder SAKs og Becker-Christensens. Mellem de to er der dog den interessante forskel, at SAK arbejder med et skema til hovedsætningen og et til bisætningen, mens Becker-Christensen arbejder med et skema til begge sætningstyper. Det betyder blandt andet, at man ikke behøver at indsætte en konjunktionalplads i Becker-Christensens positionsskema, når man skal placere ledsætninger med hovedsætningsrækkefølge, der har et andet led end subjektet efter konjunktionalet. En svaghed ved skemaet er imidlertid, at det ikke indeholder ekstrapositions- og diskurspladser.

7. Sætningsskemaer

I dette kapitel skal SAKs, Diderichsens, Becker-Christensens og Hansens (2014) sætningsskemaer præsenteres. SAKs skemaer er som nævnt specialets udgangspunkt, mens Becker-Christensens positionsskema udgør et sammenligningsgrundlag, der er valgt, fordi det er tidsvarende, og fordi der ligesom på tysk kun er tale om et skema til både hoved- og bisætning. Mellem de to er en kort introduktion til Diderichsens sætningsskemaer, fordi de har været en inspiration for SAK og Becker-Christensen, og fordi de tydeliggør ændringer, som de to har foretaget. Endelig er Hansen en del af præsentationen, da hun opstiller et skema, der kan betragtes som repræsentativt for tysk, idet de fleste skemaer hertil tager afsæt i den samme feltinddeling. Det gælder blandt andre Annette Lorentsen, hvem der også vil være inddraget i afsnittet.

7.1 Susanne Annikki Kristensen

Susanne Annikki Kristensen (2016) beskriver tre skemaer i sin bog *Grammatiske grundbegreber. Sætningen, ordet og sproget*: Hovedsætningsskemaet, bisætningsskemaet og infinitskemaet.

7.1.1 Hovedsætningsskemaet

Hovedsætningsskemaet anvendes primært ”til at beskrive ledfølgen i helsætninger” (Kristensen 2016: 89), men finitte ledsætninger med hovedsætningsrækkefølge kan også beskrives ved hjælp af det. Overordnet består skemaet af tre felter: Fundamentfelt, nekususfelt og indholdsfelt, hvor hver af disse felter er inddelt i et antal pladser (ibid.). Nedenfor ses skemaet, som det fremgår hos SAK. Der er her tale om skemaet i sin simpleste form – senere i bogen tilføjes der ekstra pladser på både venstre og højre side.

Fundamentfelt ⁴	Nekususfelt			Indholdsfelt		
Fundament alle led undtagen • det finitte verbal • sætningsadverbial • bandeord • negationen <i>ikke</i>	verbal verbum med finit form	substantial • subjekt • pronominelt objekt • foreløbigt subjekt • foreløbigt objekt	adverbial adverbialer, især: • sætningsadverbial (jf. § 72) • bandeord • negationen <i>ikke</i>	Verbal verbum med infinit form	Substantial • subjektsprædikat • objekt (egentligt) • indirekte objekt + objekt • objekt + objektsprædikat • egentligt subjekt • subjekts-	Adverbial adverbialer

⁴ Det skal tilføjes, at reflektive pronomener typisk heller ikke kan placeres i fundamentet (Hansen 2006: 50). I blandt andet lyrikkens verden kan man dog støde på specielle konstruktioner, hvor det vil være placeret her, for eksempel *sig nærmer tiden, da jeg må væk*. Jeg mener imidlertid ikke, at eksemplet kan være argument for, at det reflektive pronomen kan placeres i fundamentet. Jeg ser det nærmere som en kreativ undtagelse fra reglen, idet konstruktionen i de fleste andre henseender vil lyde ugrammatisk.

					prædikativ + egentligt subjekt	
--	--	--	--	--	--------------------------------------	--

(Kristensen 2016: 90)

7.1.2 Bisætningsskemaet

Bisætninger har en fastere ledstilling end hovedsætninger, men skemaerne for de to indeholder stort set de samme pladser. Rækkefølgen af pladserne er imidlertid anderledes, hvilket fremgår af nedenstående skitsering.

Hovedsætningsskema	K^s	F	v	s	a	V	S	A
Bisætningsskema	K^s	K^u	s	a	v	V	S	A

(Kristensen 2016: 107)

Indholdsfeltet i de to skemaer er identisk, mens rækkefølgen af pladserne i neksusfeltet er forskellig. I bisætningsskemaet er v-pladsen rykket mod venstre, hvilket betyder, at subjektet og adverbialet kommer før verbalet i sætningen. Særligt a-pladsens placering er med til at demonstrere bisætningsrækkefølgen, da den står mellem subjektet og verbalet (ibid.).

7.1.3 Infinitsskemaet

Det tredje og sidste skema er infinitsskemaet, som kun anvendes til beskrivelse af infinitte ledsætninger. Nedenstående tabel er en sammenligning af alle tre skemaer.

Hovedsætningsskema	K^s	F	v	s	a	V	S	A
Bisætningsskema	K^s	K^u	s	a	v	V	S	A
Infinitsskema	K^s		s	a		V	S	A

(Kristensen 2016: 109)

Infinitsskemaet minder mest om bisætningsskemaet, da det har samme ledfølge. Dog mangler v-pladsen, hvilket selvfølgelig hænger sammen med, at infinitte ledsætninger ikke har noget finit verbal. "Det er derimod det infinitte verbal, der konstituerer den infinitte ledsætning" (ibid.).

SAKs infinitivskema er opstillet med inspiration fra Hansen og Heltoft, mens hovedsætnings- og bisætningsskema er opstillet med inspiration fra Diderichsen, hvem det skal handle om i næste afsnit.

7.2 Paul Diderichsen

De fleste, der har arbejdet med grammatik på en videregående uddannelse, kender til Paul Diderichsens sætningsskemaer, som de er opstillet i bogen *Elementær dansk Grammatik* (1946). Skemaerne er identiske med SAKs, og som et centralt punkt hos dem begge er ”tesen om bisætningens manglende fundament” (Hansen 1986: 141). Uenighederne opstår først, når det kommer til placeringen af modaladverbierne (mere herom i afsnit 8.5).

Hovedsætningsskema	K^s	F	v	n	a	V	N	A
Bisætningsskema	K^s	K^u	n	a	v	V	N	A

(Diderichsen 1946: 186)

Gennem årene har en række teoretikere forsøgt at revidere og/eller opstille andre skemaer med udgangspunkt i Diderichsens. En revision bringer blandt andre Lars Heltoft (1986) i artiklen ”Topologi og syntaks. En revision af Paul Diderichsens sætningsskema”. Ligeledes har også Erik Hansen (1970) gjort sig ”den erfaring at PDs skema ikke kan bruges som det er. Det er først og fremmest indholdsfeltet der er besvær med. Det virker inadækvat over for materialet: der er simpelthen for mange konstruktioner der ikke passer” (Hansen 1970: 116). Disse revisioner og andre synspunkter vil være inddraget i den senere gennemgang.

7.3 Christian Becker-Christensen

I bogen *Dansk syntaks. En indføring i dansk sætningsgrammatik og sætningsanalyse* (2010) opstiller Christian Becker-Christensen et positionsskema, som han anvender til både hoved- og bisætning. At man ikke behøver at skelne mellem et hoved- og bisætningsskema, når også Christer Platzack frem til, idet ”[d]et finitte verbum i hovedsætninger opfører sig topologisk på samme måde som det underordnede konjunkional i bisætninger” (Heltoft 1986: 106). Ligeledes regner Platzack med, at bisætninger på samme måde som hovedsætninger har fundamentfelt, og hermed falder de to skemaer sammen (ibid.).

Hos SAK og Diderichsen er det således, at der skelnes mellem felter og pladser, mens

Becker-Christensen bruger betegnelserne i flæng. Opdelingen af sætningen i en første og sidste del stemmer dog overens med "henholdsvis neksusfelt med foranstående felter og indholdsfelt, dog på nær den infinitte del af verbalet, som i Diderichsens sætningsskemaer hører til indholdsfeltet" (Becker-Christensen 2010: 73). Becker-Christensens skema ser ud som skitseret nedenfor.

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
--------	--------	-------------------------	----------------------	----------------------	----------------------	--------	--------	----------------------

(Becker-Christensen 2010: 68)

Navnene på de forskellige felter i skemaet adskiller sig en del fra de, man ser hos SAK og Diderichsen, og derfor følger nu en kort gennemgang af, hvilke konstituenten, der kan placeres hvor.

- K-felt/konjunktionalfelt: I dette felt står konjunktioner.
- f-felt/fundamentfelt: Her står det led, som kommer før sætningens finitte verbum. Det er oftest et subjekt eller et adverbial.
- x_{leds}-felt: Dette felt er forbeholdt sætningsadverbialer i sætninger med ledsætningsstruktur. Ved særlig ordstilling i ledsætninger aktiveres det også.
- V₁-felt: Her placeres den finitte del af verbalet.
- x₁-felt: Dette felt er forbeholdt sætningsadverbialer i sætninger med helsætningsstruktur. Hvis subjektet ikke er placeret i fundamentet, står det her. Andre led, som ellers står i den sidste del af sætningen, kan ligeledes stå i feltet.
- V₂-felt: Her placeres den infinitte del af verbalet.
- O-felt: I dette felt står objekter og subjekt i *der*-konstruktioner.
- P-felt: I dette felt står prædikativ og i nogle forbindelser en infinit verbalform.
- x₂-felt: Dette felt er for andre adverbialer end sætningsadverbialer. Feltet er også for "objekter, prædikativ og subjekt, som består af en præpositionsfrase, en sætning eller en *at*-infinitiv" (ibid.: 69).

I skemaet er der tilføjet en ekstra plads (i hvert fald sammenholdt med SAKs og Diderichsens), nemlig x_{leds} -feltet, der dog stemmer overens med a-pladsen i ledsætningsskemaet. O- og P-felterne er lig N-pladsen (S-pladsen), mens x_2 -feltet er lig A-pladsen (ibid.: 73).

Becker-Christensen anvender altså et skema til både hoved- og bisætning. Det samme gør Agnete Bruun Hansen på tysk, hvorom det skal handle i næste afsnit.

7.4 Agnete Bruun Hansen

Agnete Bruun Hansen taler i *Gyldendal tysk grammatik* (2014) om de tre sætningsfelter: Forfeltet, midterfeltet og slutfeltet. Skal denne inddeling oversættes, så den stemmer overens med SAKs skema, vil forfeltet være lig fundamentet og v-pladsen, midterfeltet vil være lig s-, a-, S-, og A-pladsen, mens slutfeltet vil være lig V-pladsen (i bisætningsskemaet også v-pladsen). Skemaet anvendes til alle tre positionstyper/sætningstyper:

- Positionstype 1, hvor finittet er placeret på andenpladsen.
- Positionstype 2, hvor finittet er placeret på førstepladsen.
- Positionstype 3, hvor finittet er placeret på sidstepladsen (bisætning) (Lorentsen 1995: 10).

Ud fra beskrivelsen af positionstyperne er det tydeligt, at det er finittets placering, der er afgørende for sætningstypen. Finder man sætningens finitte verbal, vil det efterfølgende være lettere at placere de resterende konstituenten i skemaet.

Positionstypen bestemmer, hvilke konstituenten der kan placeres i de forskellige felter. Grundlæggende udfyldes førstepladsen dog af et sætningsled, og ved positionstype I vil det være et subjekt, et adverbial, et objekt eller et prædikativ. Der kan imidlertid også forekomme særlige udfyldninger af pladsen, nemlig med "den infinitte del af en omskreven verbalform samt en 0-infinitiv" (Lorentsen 1995: 17f). I positionstype II vil førstepladsen være udfyldt af finittet, mens den i positionstype III vil være udfyldt af bisætningsindlederen (ibid.: 18).

Midterfeltet kan inddeles i to områder, et kontaktområde og et informationsområde. Led, der ikke bringer nogen væsentlig information, placeres i kontaktområdet, mens informationstunge led placeres i informationsområdet. Det betyder, at led med stor informationsværdi placeres længere til højre i sætningen end led, der ikke leverer megen information (ibid.:

26). I midterfeltet har sætningsleddene en række kombinationsmuligheder, men blandt andet ud fra det netop nævnte kan der opstilles tre hovedprincipper:

1. Lette led placeres før "tungere" led.
2. "Jo tættere et led er knyttet til hovedverbet, jo længere til højre er det placeret [...]" (Dette princip kan også siges at omfatte de ikke-verbale dele i slutfeltet)" (Hansen 2014: 267).
3. "Jo større meddelelsesværdi et led har, jo længere til højre er det placeret (Mens plads 1 i forfeltet ofte bruges til at videreføre et tema, står den nye information til højre i sætningens midterfelt.)" (ibid.).

Det sidste felt i skemaet er slutfeltet, hvilket har følgende opbygning:

a	b	c	d
finit verbum	ikke-verbal del	infinitte verber	finit verbum

Alle pladser i skemaet kan ikke være udfyldt på samme tid. For hver af positionstyperne gælder det, at plads b og d kan være udfyldt, men de behøver ikke at være det. Ved positionstype III skal plads a eller d være udfyldt (ibid.: 265). Indeholder sætningen et simpelt verbal, hvor verbet ikke er løst sammensat, vil slutfeltet stå tomt. I andre tilfælde vil en eller flere pladser være udfyldt.

I det følgende skal det handle om, hvad der kan stå på de enkelte pladser i de danske sætningsskemaer. Da SAKs skemaer er udgangspunktet for specialet, danner de skabelon for gennemgangen.

8. Sætningsskemaets pladser

Nærværende kapitel drejer sig om sætningsskemaets pladser. Gennemgangen sker i samme rækkefølge som i SAKs *Grammatiske grundbegreber. Sætningen, ordet og sproget* (2016).

8.1 Fundamentet

Hvad der egentlig bør stå i fundamentfeltet og hvilken betydning det pågældende led har isoleret set og for sætningen som helhed er blevet diskuteret ivrigt.

Ifølge SAK kan alle led – med undtagelse af de, som er anført i skemaet i afsnit 7.1.1 – placeres i fundamentet. Når en konstituent vælges til sætningens første plads, betyder det, at dens normale plads står tom, og placeringen har indflydelse på ledfølgen i resten af sætningen (Kristensen 2016: 91). Som eksempler på led i fundamentet opstiller SAK følgende (nummereringen er egen tilvirkning):

	F	v	s	a	V	S	A
1	<i>derfor</i>	<i>har</i>	<i>Pia</i>	<i>ikke</i>	<i>fodret</i>	<i>hunden</i>	<i>i dag</i>
2	<i>Peter</i>	<i>fodrer</i>		<i>ellers altid</i>		<i>hunden</i>	<i>kl. 10.00</i>
3	<i>den lille hund</i>	<i>får</i>		<i>ofte</i>		<i>et kødben</i>	<i>som en snack</i>
4	<i>Peter, som på alle måder var en skidt knægt</i>	<i>slog</i>				<i>den forsvarsløse hund</i>	
5	<i>fordi det er morgen</i>	<i>er</i>	<i>Yrsa</i>			<i>meget træt</i>	
6	<i>det</i>	<i>irriterer</i>	<i>mig,</i>			<i>at Peter snorker</i>	
7	<i>ham</i>	<i>har</i>	<i>jeg</i>	<i>aldrig</i>	<i>givet</i>	<i>en gave</i>	<i>til jul</i>
8	<i>venlig</i>	<i>har</i>	<i>den gamle mand</i>	<i>jo aldrig</i>	<i>været</i>		

(Kristensen 2016: 91)

Sætning 2, 3 og 4 har alle subjektet i fundamentet. Førstnævnte er et proprium, der kunne have været skiftet ud med det personlige pronomen *han*. I sætning 2 har man at gøre med en nominalfrase bestående af en bestemmer (*den*), en beskriver (*lille*) og en kerne (*hund*) (ibid.: 134f). Endelig er der sidstnævnte, som består af et proprium samt en relativsætning indledt af relativpronomenet *som*. I sætning 1 er det et adverbialled, som står i fundamentet og således er det også i sætning 5, hvor det udgøres af en ledsætning. Sætning 6 har et foreløbigt subjekt i fundamentet, sætning 7 et indirekte objekt og sætning 8 et adjektiv. Subjekter og adverbialer er de konstituer, som oftest forekommer i fundamentet, da det typisk er disse sprogbrugeren tager udgangspunkt i ved produktionen af en sætning. Det skyldes formentligt, at subjektet henviser til den handlende i sætningen, mens adverbialet udgør en form for ramme (tid, sted eller måde) (ibid.: 91).

Sætning 6 og *det* i fundamentet skal her have ekstra opmærksomhed. Når pronomenet *det* står på sætningens første plads kan det både have funktion som foreløbigt subjekt eller objekt, hvor det egentlige subjekt eller objekt vil være placeret senere i sætningen, men det kan også have funktion som subjekt eller objekt i upersonlige konstruktioner. Hvilken funktion *det* har kan sommetider være vanskeligt at afgøre. I en sætning som *det er svært at ændre*

gamle vaner fungerer *det* som foreløbigt subjekt, men *er* er et kopulaverbum, og derfor kan man være tilbøjelig til at angive *at ændre gamle vaner* som subjektsprædikat. Sagen er imidlertid den, at dette led kan erstatte *det* på førstepladsen – det vil sige slette *det* fra sætningen, så den kommer til at lyde *at ændre gamle vaner er svært*. På den måde bliver det tydeligt, at leddet er sætningens egentlige subjekt (ibid.: 30). I en sætning som *det er ikke sjovt* fungerer *det* som subjekt, fordi det ikke kan erstattes af et andet led. Det eneste led, man kan forsøge at flytte til fundamentet er *sjovt*, men det vil gøre sætningen ugrammatisk, og *sjovt* har da også funktion som subjektsprædikat i dette tilfælde. Der er som sådan ikke nogen tvivl om, at *det* i de to konstruktioner vil være placeret i fundamentet, men at afgøre dets funktion er altså en anden sag. Skal SAKs metode anvendes i undervisningen i folkeskolerne og gymnasierne, er det min overbevisning, at der skal et større fokus på *det*, fordi det kan virke som en ret abstrakt størrelse. Man kan argumentere for, at det i denne forbindelse vil være lettere at placere sætningen i skemaet som det første og så derefter lave en annotering – det vil sige gøre det i modsatte rækkefølge af, hvad SAK foreslår.

Hos Paul Diderichsen (1946) kaldes leddet foran neksus- og indholdsfeltet også fundamentet, mens pladsen kaldes fundamentfeltet, og ifølge ham kan stort set alle sætningsled (undtagen finittet) stilles her (Diderichsen 1946: 185). Han understreger, at der kun kan stå et egentligt sætningsled på pladsen, og at det "som Regel af den Størrelse, hvori Sætningen tager sit Udgangspunkt, eller hvorpaa den opbygges" (ibid.). Til fundamentet vælger man typisk en genstand, om hvilken sætningsindholdet udsiges eller en situation, hvori sætningsindholdet angives. Diderichsen kalder de i første omgang to typer fundamenter for henholdsvis genstandsfundament og situationsfundament (ibid.: 191). I det efterfølgende behandles valget af fundament i mere detaljeret grad, og i den forbindelse nævnes der tre hovedtyper:

1. "*Hensyn til Ledets Funktion i Sætningen*" (ibid.: 192). Her bliver det nævnt, at der er en særlig tilknytning mellem subjektet og fundamentet, men et situationsbetegnende adverbialfundament sættes ligeværdigt hermed.
2. "*Hensyn til det foregaaende*" (ibid.). Her forekommer en lidt uklar sammenblanding med punkt 1. Diderichsen skriver: "naar et andet Led end Subjektet eller Situationsadverbial staar forrest, vil det som Regel vise sig, at det paagældende Led henviser til eller genoptager noget i det foregaaende" (ibid.).
3. "*Udhævelse (Emfase)*". Andre Led stilles som Regel kun i Fundamentfeltet, naar de skal

emfatisk modstilles eller fremhæves" (ibid.).

4. Som fundamentparadigmets fjerde led har man endelig *tomt fundament*, hvilket i moderne dansk nærmest kun ses i imperativer og helhedsspørgsmål (ibid.: 193).

Som en kommentar til og kritik af Diderichsens skema skriver Erik Hansen (1970) i artiklen "Sætningsskema og verbalskemaer", at fundamentfeltet er placeret foran hele kæden af verbalskemaer, hvor "efter visse regler ethvert verbal eller ethvert led der er styret af et verbal anbringes. Desuden kan en stor del af de frie led stå i fundamentfeltet" (Hansen 1970: 123). Hansen udelukker altså ikke, ligesom Diderichsen og SAK gør det, at der kan stå et finit verbal i fundamentet. Flyttes det finitte verbum op, skal alle direkte og indirekte styrede led blot følge med (ibid.: 124). Ved snak om fundamentet retter også Lars Heltoft (1986) kritik mod Diderichsen, fordi han ikke integrerer det som en del af sine sætningsformler (Heltoft 1986: 122). Fundamentet indgår udelukkende som en del af hovedsætningsskemaet.

Hos Christian Becker-Christensen kaldes fundamentfeltet for f-feltet og selve leddet kaldes fundamentet (Becker-Christensen 2010: 69). Som Diderichsen påpeger han, at der kun kan stå et led i feltet, men at der "i sætninger med gentagelse af led" (ibid.) dog kan stå to. Desuden skriver han, at "et infinit fuldverbum med tilhørende led" (ibid.: 68f) kan flyttes til f-feltet, så her er han altså enig med Erik Hansen.

8.1.1 Fundamentet og dets betydning

Som nævnt indledningsvis i dette kapitel, bemærker SAK, at leddet i fundamentet har betydning for ledfølgen i resten af helsætningen. Hun kommer imidlertid ikke nærmere ind på, hvordan og hvorledes de forskellige led ændrer rækkefølgen. Det gør derimod Becker-Christensen:

Med ordstillingen $S+V_{\text{finit}}$ står subjektet som **fundament**⁵, dvs. som led umiddelbart foran verbalet i f-feltet. Men også andre led: et objekt, et prædikativ eller et adverbial, kan stå foran verbalet som fundament. I sådanne sætninger, hvor et andet led, **X**, end subjektet står forrest, er der omvendt ordstilling $V_{\text{finit}}+S$. Disse sætninger er dels **frem sættende** sætninger med fremrykning, **topikalisering**, af et led [...], fx adverbialet *i morgen* eller objektet *hende* (Becker-Christensen 2010: 81).

⁵ Står subjektet ikke i fundamentet står det på s-pladsen, der hos Becker Christensen (2010) kaldes x_1 -feltet.

Topikalisering betyder, "at et led gøres til emne ved placering forrest i sætningen" (ibid.: 108). Termen er synonym med tematisering og ses oftest anvendt i engelsksprogede grammatikker.

Niels Åge Nielsen og Olav Næs forsøger at få ledfølgen (se kapitel 4) og sætningsskemaerne til at stemme overens. I sin artikel "Paul Diderichsens sætningsskema og den nordiske syntaksforskning. Nogle centrale problemstillinger" citerer Erik Vive Larsen (1986) Nielsen og skriver: "Fundamentfeltet (eller forfeltet) bør som opgave have at fungere som det felt, hvor led, der skal have emfase, fremhævelse, placeres. (-) Men subjektet bør ikke placeres i forfeltet, og når det står alene i begyndelsen af en hovedsætning, må det kræves, at der oprettes en særlig plads til det" (Larsen 1986: 138). Nielsen tilføjer altså en subjektspads til hovedsætningsskemaet, der hermed kommer til at se således ud: F // s₁ v s₂ a // V S A //. Nielsens tilføjelse af denne ekstra plads gør dog ikke nogen bemærkelsesværdig forskel for analysen – den er blot en ekstra plads, som på sin vis understreger ordstillingen SVO, der er karakteristisk for dansk. Olav Næs forklarer derimod feltskemaet over for begrebet ligefrem ordstilling som en transformation, hvor subjektets "normale plads er i fundamentfeltet (basis), pladsen i neksusfeltet er en sekundær placering" (ibid.), hvilket er modsat SAK, idet hun regner pladsen i neksusfeltet som den normale.

Subjektet er på mange måder diskuterbart, når det handler om at skulle placere det i sætningsskemaet. Hos Heltoft bliver det pointeret, at fundamentet er subjektets umarkerede position, men for alle andre led gælder det, at de er markerede, når de er placeret på denne plads (Heltoft 1986: 108). Ifølge ham har man at gøre med en syntaktisk forskel – ikke en topologisk: "Subjekt i fundamentfeltet fremkommer når den primære neksus er placeret i modalitetsfeltet. Herved placeres finittet på m-pladsen, og placeringen repeterer således neksusfeltets umarkerede SV-rækkefølge" (Heltoft 1986: 113). Modalitetsfeltet omfatter fundamentfeltet og m-pladsen, og det medvirker, at neksusfeltet får "den umarkerede rækkefølge *nav* i stedet for *vna*" (ibid.), hvilket medvirker, at problemet med det umarkerede subjekt forsvinder.

8.2 v-pladsen

På v-pladsen står hos SAK det finitte verbal. Pladsen skal altid være udfyldt, fordi verbalet er en obligatorisk konstituent i sætningen (Kristensen 2016: 93). Verbalet kan være en simpel eller en kompleks konstituent (en frase) (ibid.: 34). Er verbalet en frase, er det fortsat kun det finitte verbum, som skal placeres på v-pladsen – det infinitte verbum skal på V-pladsen. I de

tilfælde, hvor sætningen indeholder to verbaler, der er sideordnede, og hvor eventuelle andre led forholder sig til dem begge, kan de stå sammen på v-pladsen.

Verbalet skal altså være til stede i sætningen, og det har betydning for, hvilke andre led, der kan optræde. Ved en sætningsanalyse er det derfor vigtigt at finde ud af, hvorvidt man har at gøre med et transitivt verbum, et intransitivt verbum eller et kopulaverbum. Er et verbum transitivt eller intransitivt kan det passivvendes. De adskiller sig imidlertid fra hinanden på den måde, at den aktive sætnings objekt ikke kan gøres til subjekt, hvis der er tale om et intransitivt verbum, idet der ikke optræder noget objekt sammen med det (ibid.: 39). Gøres det intransitive verbum passivt, er det kun muligt at have *der* som subjekt (ibid.: 40). Endelig er der kopulaverber, som forbinder subjekt med subjektsprædikativ.

Erik Hansen (1970) fremlægger også en tredeling i sin artikel "Sætningsskemaer og verbalskemaer". Han taler om, hvordan nogle verber kan forbindes med enten en, to eller tre størrelser. Monovalente verber kan styre et led (subjekt), divalente verber kan styre to, dvs. et udover subjektet, og trivalente verber kan styre to led foruden subjektet (Hansen 1970: 120/Kristensen 2016: 40f).

For de divalente verber gælder det, at de udover subjekt kan forbindes med objekt, prædikativ og adverbium. De tre første eksempler indeholder alle divalente verber, og forbindes altså med et led foruden subjektet.

Subjekt – verbum – objekt

Her har man at gøre med et transitivt divalent verbum placeret på v-pladsen. Sætningens objekt er substantivet *øl*, der er placeret på S-pladsen. Denne placering af objektet afgøres ved indsættelse af adverbiet *ikke* på a-pladsen.

F	v	s	a	V	S	A
<i>han</i>	<i>henter</i>				<i>øl</i>	

Subjekt – verbum - subjektsprædikativ

Her har man at gøre med et divalent kopulaverbum. Når sætningen indeholder et kopulaverbum, skal man lede efter prædikativer. I dette eksempel har man subjektsprædikativet *tørstig*, der er placeret på S-pladsen. Denne placering afgøres på samme måde som ved ovenstående eksempel.

F	v	s	a	V	S	A
han	er				tørstig	

Subjekt – verbum – adverbium

Her har man igen at gøre med et transitivt divalent verbum (*holde*), der forbindes med adverbiet *op*. Adverbiet er i denne forbindelse et såkaldt modifikationsadverbium, hvilket betyder, at det ændrer på verbets semantik. Efter SAKs foreskrivelser er det her placeret på V-pladsen (jf. afsnit 5.8).

F	v	s	a	V	S	A
han	holdt			op		

Og herefter kombinationerne, som kan forekomme ved trivalente verber.

Subjekt – verbum – objekt/objekt

Verbet *overlod* er trivalent og transitivt, og det forbindes i dette eksempel med to objekter (*mig* og *pengene*). Det første objekt er placeret på s-pladsen, mens det andet er placeret på S-pladsen. Havde der været tale om et komplekst verbal, ville de have stået sammen på S-pladsen.

F	v	s	a	V	S	A
han	overlod	mig			pengene	

Subjekt – verbum – objekt/prædikativ

Her har man at gøre med samme verbum som ovenfor – nu forbundet med objekt og prædikativ (*mig* og *interesseret*). Der er tale om et objektsprædikativ, idet det fortæller noget om *mig*.

F	v	s	a	V	S	A
han	gjorde	mig			interesseret	

Subjekt – verbum – objekt/adverbium

Endnu engang har man at gøre med et trivalent transitivt verbum. Verbet *skilte* er forbundet med objektet *uret*, som står på S-pladsen og adverbiet *ad*, som er placeret på A-pladsen. Adverbiet er et modifikationsadverbium og ændrer på verbets semantik.

F	v	s	a	V	S	A
han	skilte				uret	ad

Hansen indfører ikke de netop behandlede eksempler i sine verbalskemaer (se nedenfor), men han pointerer, at det er klart, ”at det er verbets tema der afgør hvordan ”molekylerne”, d. v. s. verbalet + dets led, kan komme til at se ud” (Hansen 1970: 121). Han anerkender imidlertid også, at molekylerne kan ”indeholde størrelser som er uafhængige af verbets valens, d. v. s. størrelser som kan optræde i forbindelse med hvilket som helst verbal. Det er adverbialer som jo, nok, sgu, desværre, igen, ikke, i haven, en af dagene. Disse størrelser kaldes foreløbigt frie led” (ibid.).

Skema 1

k ^s	V	S	L	a ¹	O ⁱ	O ^d	P	Adv.	a ²
----------------	---	---	---	----------------	----------------	----------------	---	------	----------------

(Hansen 1970: 123)

Skema 2

k ^s	k ^u	S	a ¹	V	O ⁱ	O ^d	P	Adv.	a ²
----------------	----------------	---	----------------	---	----------------	----------------	---	------	----------------

(Hansen 1970: 123)

Forskellene mellem de to skemaer er: 1) at verbalet er placeret længere tilbage i skema 2 end i skema 1; 2) skema 1 indeholder ikke pladsen og elementet k^u; 3) skema 2 angiver ingen særlig placering af dette led og mangler altså pladsen L⁶; 4) verbalet i skema 1 kan udelukkende være finit. Er verbalet i skema 2 infinit, er der ingen mulighed for, at pladserne og funktionerne k^u og S er udfyldte (ibid.). Desuden gælder det, at tilstedeværelsen af skema 2 typisk forudsætter tilstedeværelsen af skema 1, hvilket må betyde, at skema 2 anvendes til sætninger, som er underordnede. Skemaet svarer på mange måder til SAKs og Diderichsens bisætningsskema, idet pladserne Oⁱ, O^d og P svarer til henholdsvis S- og N-pladsen, mens pladserne Adv. og a² svarer til A-pladsen. I SAKs skemaer kan pladserne ofte indeholde flere konstituenters på samme tid, men det kan pladserne i ovenstående skemaer ikke. Her har hver enkel ledtype sit bestemte ståsted.

At verbalet er obligatorisk og afgørende for sætningens øvrige konstituenters og deres placering er Becker-Christensen og Diderichsen enige i. Hos førstnævnte, hvis skema indehol-

⁶ L er pladsen for de lette led

der ni pladser (jf. afsnit 7.3), placeres det finitte verbal i V₁-feltet, mens eventuelle infinitte former placeres i V₂-feltet (Becker-Christensen 2010: 69). "Skemaets V₁-felt er altid udfyldt og er det faste punkt, som sætningsadverbialerne placeres i forhold til" (ibid.: 73). Og Diderichsen skriver, at man ved verbaler forstår "det Verbum, der konstituerer Sætningen, og hvortil Subjekt og Indholdsbestemmelser knyttes. Verbalet betegner, hvordan noget forholder sig" (Diderichsen 1946: 169). Som hos SAK placeres det simple verbal på v-pladsen i sætnings-skemaet. Fælles for alle skemaerne er, at det finitte verbal har sin helt egen plads: Ingen andre konstituenten kan placeres her, og det er med til at understrege verbalet som sætningens primære konstituent.

8.3 s-pladsen

Om s-pladsen skriver SAK, at den er subjektets "normale" plads. Hvis subjektet ikke placeres her, placeres det i fundamentet (Kristensen 2016: 94). Subjektet kan have fire former: Det kan være 1) et substantiv eller et pronomen; 2) en frase; 3) en finit ledsætning eller 4) en infinit ledsætning (ibid.: 29). Hvis subjektet er placeret på s-pladsen er de to sidstnævnte former dog udelukket – disse subjektformer ses udelukkende i fundamentet eller på S-pladsen i de tilfælde, hvor sætningen indeholder et foreløbigt subjekt. Også objekter kan have de nævnte fire former, og her gælder samme princip: Kun et objekt i form af et substantiv, et pronomen eller en frase kan være placeret på s-pladsen i skemaet (ibid.: 44).

Hos Becker-Christensen svarer x₁-feltet til s- og a-pladserne (Becker-Christensen 2010: 73). I dette felt er subjektet placeret, hvis ikke det står i fundamentet. Desuden er det pladsen for sætningsadverbialer i sætninger med helsætningsstruktur samt "andre led, som ellers hører til i den sidste del af sætningen" (Becker-Christensen 2010: 69). Den citerede formulering er vag, og der gives ikke umiddelbart nogen forklaring på, hvad "andre led" dækker over. I den sidste del af sætningen finder man infinitte verbalformer, indirekte objekter, direkte objekter, prædikativer og adverbialer, hvormed der altså er en række muligheder. Jeg vil dog udelukke, at de infinitte verbalformer samt prædikativerne står placeret i x₁-feltet. Flyttes de mod venstre i sætningen og væk fra henholdsvis V- og S-pladsen, vil de være placeret i fundamentet. Derimod giver det god mening, at eventuelle indirekte og direkte objekter samt adverbialer står i feltet, som jo svarer til s- og a-pladserne, hvor man netop ser den type led placeret.

8.3.1 Placeringen af de lette led

I forbindelse med placeringen af led på s-pladsen er det væsentligt at komme omkring lette led, det vil sige personlige pronomener og *man*, fordi de tydeliggør en forskel mellem dansk og tysk syntaks. På dansk placeres pronomielle objekter og indirekte objekter kun på s-pladsen, hvis verbalet er simpelt (Kristensen 2016: 94). Er verbalet derimod komplekst, altså består det af mere end et verbum, kommer de pronomielle led til at stå på S-pladsen (deres normale plads). Gennem nedenstående eksempler illustreres det, hvordan objekterne på tysk kan stå på s-pladsen, selvom man har at gøre med et komplekst verbal, og hvordan man ved oversættelsen af de forskellige sætninger altid vil have det danske indirekte objekt senere i sætningen. Eksemplerne er placeret i SAKs hovedsætningsskema, som det vil se ud til tysk⁷.

1. *zum Weihnachten habe ich ihm nie ein Geschenk gegeben* → *til jul har jeg aldrig givet ham en gave*

F--	--F	v	s--	--s	a	S--	--S	V
zum	Weihnachten	habe	ich	ihm	nie	ein	Geschenk	gegeben

2. *ich habe ihm nie ein Geschenk zum Weihnachten gegeben* → *jeg har aldrig givet ham en gave til jul*

F	v	s	a	S--	--S	A--	--A	V
ich	habe	ihm	nie	ein	Geschenk	zum	Weihnachten	gegeben

3. *ein Geschenk habe ich ihm nie zum Weihnachten gegeben* → *en gave har jeg aldrig givet ham til jul*

F--	--F	v	s--	--s	a	A--	--A	V
ein	Geschenk	habe	ich	ihm	nie	zum	Weihnachten	gegeben

Om der optræder lette led eller ej, er blandt andet afgørende for, hvordan konstituenterne i midterfeltet skal placeres i forhold til hinanden.

8.4 a-pladsen

Efter s-pladsen følger a-pladsen, hvilken normalt udfyldes med "negationer (dvs. negative adverbialer som *ikke*), eventuelle bandeord, ikke-omfangsrige adverbielle led og sætningsadverbialer" (Kristensen 2016: 95). Adverbialet kan dog have i alt fire former: Det kan være 1)

⁷ Senere følger baggrunden for opstillingen af skemaet

et adverbium; 2) en frase (oftest en præpositionsforbindelse); 3) en finit ledsætning eller 4) en infinit ledsætning (ibid.: 54f), hvoraf den finitte eller infinitte ledsætning vil være placeret på A-pladsen.

Ved sætningsadverbialer forstås "små" adverbier som for eksempel *nu, da, desværre, jo* m.fl., og de har alle en særlig funktion i sætningen. Adverbialerne kan beskrives som sætningssubstitutioner – altså erstatter de en hel sætning. SAK anfører følgende replikskifte, hvor *da* er en substitution for sætningen "Du tager fejl":

Taler A: *Per ryger mindst 30 cigaretter om dagen*

Taler B: *Peter er da holdt op med at ryge* (ibid.: 95)

Hos Erik Hansen (1970) opstilles der tre typer af såkaldte frie adverbialer, hvoraf anden-nævnte (helkædeadverbialer) er de, der blandt andet er nævnt ovenfor.

1. a^h helkædeadverbier, placering a^1 (kun finit skema)

2. a^d delkædeadverbialer, placering a^1, a^2 ,

Der skelnes her mellem et fast og et løst a^d . Et fast a^d kan udelukkende stå på a^1 -pladsen, mens et løst a^d kan stå på både a^1 - og a^2 -pladsen (Hansen 1970: 127).

3. a^v verbaladverbialer, placering a^1, a^2, a^3 (ibid.: 129).

Skemaet, som Hansen arbejder med i denne sammenhæng, ser ud som følger:

F	V	S	a^1	O^i	O^d	(P)	a^2	Adv.	a^3
---	---	---	-------	-------	-------	-----	-------	------	-------

(Hansen 1970: 128)

Forskellen mellem de forskellige typer af frie led er, at " a^h karakteriserer eller modificerer en helkæde, a^d en delkæde, og a^v et enkelt verbal" (ibid.: 129). Hvis adverbialtyperne er placeret på a^1 -pladsen, vil det være i rækkefølgen $a^h - a^d - a^v$ (ibid.). Er de derimod placeret på a^2 - og a^3 -pladsen, det vil sige efter verbalet, vil rækkefølgen være spejlvendt, "med fuld symmetri hvis vi accepterer muligheden for slutstilling af helkædeadverbialer" (ibid.: 130). Hansen indfører en del flere pladser i sine skemaer, end for eksempel SAK gør. Årsagen til, at SAK ikke har flere pladser i sine skemaer, er, at hun ønsker, at deres forklaringskraft forbliver intakt (Kristensen 2016: 120). Med de mange pladser i Hansens skema bliver det hurtigt nogle mere

kompliserede forklaringer, man skal ud i, hvis man skal lære skoleelever, hvor de forskellige konstituenttyper skal placeres. Særligt i denne forbindelse, hvor han inddeler A-pladsen i en række underpladser, mener jeg, at det kun medfører forvirring. Anderledes er det med inddelingen af S-pladsen, fordi der her vil være tale om led med forskellige funktioner (indirekte objekt, direkte objekt og prædikativ).

Adverbialerne er en gruppe af meget forskelligartede led (Becker-Christensen 2010: 40), og som det også bør fremgå af ovenstående, kan der være flere adverbialer i en sætning. Becker-Christensen samler en række forskellige adverbialer, der ikke er sætningsadverbialer, under betegnelsen indholdsadverbialer. Han beskriver dem som led,

der angiver, at verbalhandlingen finder sted på et bestemt tidspunkt eller på et bestemt sted [...], at den har en bestemt varighed [...] eller en bestemt retning [...], at den forløber med en bestemt intensitet [...] eller på en bestemt måde [...], at der er en bestemt betingelse eller begrundelse for den [...] eller en bestemt hensigt med den [...]. Endvidere at der benyttes et bestemt middel [...], eller at noget sker for nogens skyld [...] eller sammen med en anden (ibid.: 41).

Betegnelsen indholdsadverbialer er hentet fra Diderichsens *Elementær dansk Grammatik*, "hvor den bruges om adverbialer, der har særlig tilknytning til verbalet. Navnet kommer af disse adverbialers placering i indholdsfeltet i Diderichsens sætningsskema" (ibid.: 42).

Tre andre typer adverbialer, som Becker-Christensen nævner, er retnings- og positionsadverbier, også kaldes adverbialpartikler⁸ (A_{pt}), sætningsadverbialer (se ovenfor) og fokuserede adverbialer. Førstnævnte "danner en fast forbindelse med verbet, hvor dette får reduceret tryk" (ibid.: 41). Eksempler herpå kunne være *holde ud, holde oppe, tage hjem*. Lidt det samme gør sig gældende ved løst sammensatte verber på tysk, hvor der er tryk på præfikset, for eksempel *aushalten*. Sidstnævnte, de fokuserede adverbialer, er adverbialer, der "kan pege på og modificere bestemte led i sætningen" (ibid.). Om placeringen af adverbialerne skriver Becker-Christensen, at hvis sætningen starter med subjektet, det vil sige, at det står i fundamentet, kommer indholdsadverbialerne oftest efter objekter og prædikativer. Sætningsadverbialerne står i forbindelse med verbalet: I hovedsætninger vil det være lige efter det finitte verbum, mens det i ledsætninger vil være lige før. Flere af sætningsadverbialerne kan dog også være placeret først eller sidst i sætningen (ibid.: 42), men mere herom følger i afsnittet om A-pladsen.

⁸ Hos SAK kaldet modifikationsadverbier, jf. afsnit 8.5

8.5 V-pladsen og SAKs modifikationsadverbium

Hos SAK placeres infinitte verber samt modifikationsadverbier på V-pladsen (Kristensen 2016: 97). Modifikationsadverbiet (eller verbalpartiklen) er en af de mere kontroversielle kategorier i SAKs grammatik. Hun regner modifikationsadverbierne som en del af verbalfrasen, fordi ”deres funktion er at ændre verbalets semantik eller at ændre verbalets klassifikation som et intransitivt, transitivt eller et kopulaverbum” (ibid.: 98), og det er også grunden til, at hun placerer dem på V-pladsen.

Modifikationsadverbierne er yderst nært knyttet til de verbale habitater, og det er således, at udskifter man dem med et andet sprogligt udtryk, vil verbalfrasen ændre betydning (Kristensen & Brunø 2015: 175). I flere tilfælde vil der imidlertid være uenighed om, hvorvidt der egentlig er tale om et modifikationsadverbium eller for eksempel et subjektsprædikativ. En sådan diskussion opstår blandt andet ved et eksempel som *hans øjne var ikke fri for en vis uskyldighed*. Her vil SAK mene, at *fri for* er et modifikationsadverbium, der ændrer kopulaverbet til et transitivt verbum, idet hun vil have *en vis uskyldighed* som objekt. Man kan også argumentere for at *fri for en vis uskyldighed* er subjektsprædikativ – også selvom der ikke er kongruens. Det kan være særdeles kontraintuitivt at *fri for* skulle ændre klassifikationen, idet det jo bare er en negation, der i lige så høj grad siger noget om subjektet (*øjnene*). Det er svært at afgøre, om den ene analyse er mere hensigtsmæssig end den anden, og fundamentfeltsprøven hjælper ikke i dette tilfælde, da begge sætninger fortsat vil være grammatisk korrekte.

F--	--F	v	s	a	V--	--V	S--	---	--S	A
<i>hans</i>	<i>øjne</i>	<i>var</i>		<i>ikke</i>	<i>fri</i>	<i>for</i>	<i>en</i>	<i>vis</i>	<i>uskyldighed</i>	

F--	--F	v	s	a	V	S--	---	---	---	--S	A
<i>hans</i>	<i>øjne</i>	<i>var</i>		<i>ikke</i>		<i>fri</i>	<i>for</i>	<i>en</i>	<i>vis</i>	<i>uskyldighed</i>	

Nedenfor ses flere sætningseksempler indeholdende modifikationsadverbier. De er placeret i sætningsskemaet, som SAK ville have gjort det. Verbet *holde* betyder at ”have fat om noget i et greb med hånden, armene, et redskab el.lign. så det ikke umiddelbart kan bevæges eller flyttes” (Den Danske Ordbog u.å.: ’holde’), men når man forbinder det med adverbiet *af*, betyder det ”synes om; kunne lide” (Den Danske Ordbog u.å.: ’holde af’). Ligeledes sker der en ændring i betydningen, når man forbinder det med adverbiet *op*. Her kommer det til at betyde at ”undlade at fortsætte en bestemt aktivitet” (Den Danske Ordbog u.å.: ’holde op’).

F	v	s	a--	--a	V	S	A
<i>han</i>	<i>holdt</i>		<i>ikke</i>	<i>længere</i>	<i>af</i>	<i>hende</i>	

F	v	s	a	V--	---	---	--V	S--	--S	A
<i>han</i>	<i>skulle</i>		<i>ikke</i>	<i>have</i>	<i>holdt</i>	<i>op</i>	<i>med</i>	<i>at</i>	<i>løbe</i>	

Som alternative placeringer af modifikationsadverbierne er S- og A-pladsen. "Når verbalfrasens modifikationsadverbium placeres på S-pladsen, er der altid tale om klassifikationsændringer. Verbet *få* er i udgangspunktet divalent, men når det i verbalfrasen kobles sammen med *til* (*få til*), er der tale om en trivalent verbalfrase" (Kristensen 22016: 98). I nedenstående eksempler betragtes *til* som en del af verbalfrasen og ikke som del af en eventuel præpositionsforbindelse (*til at løbe*). Grunden hertil er, at *til at løbe* ikke kan flyttes til fundamentet ved permutationsprøven. "Dét, der flytter sammen eller alene til Fundamentet, må betragtes som et led" (ibid.: 100), men når det ikke kan lade sig gøre at flytte *til at løbe* til fundamentet, men det derimod kan lade sig gøre at flytte *at løbe*, må *at løbe* ses som et led, mens *til at løbe* ikke er det.

F	v	s	a	V	S--	---	---	--S	A
<i>hun</i>	<i>fik</i>		<i>ikke</i>		<i>hunden</i>	<i>til</i>	<i>at</i>	<i>løbe</i>	

Må verbalfrasens adverbier stå på A-pladsen, er det, fordi "objektet har presset sig ind mellem verbalfrasens dele. Dette sker oftest i forbindelse med korte objekter, mens længere objekter i form af fx objektledsætninger ofte (men ikke altid) lader verbalfrasen stå samlet" (ibid.).

F	v	s	a	V	S	A
<i>jeg</i>	<i>kan</i>		<i>ikke</i>	<i>holde</i>	<i>hende</i>	<i>ud</i>

Placeringen af modifikationsadverbiet på A-pladsen er den "normale" placering hos blandt andre Diderichsen. Hvilken placering, der er mest hensigtsmæssig, er efter min mening diskuterbart. SAKs placering af modifikationsadverbiet på V-pladsen, er fornuftig, netop fordi adverbiet ændrer verbets semantik eller klassifikation – altså er der en tydelig sammenhæng mellem verbum og adverbium – men pædagogisk set vil der være udfordringer forbundet med en placering på V-pladsen, idet den ikke er umiddelbart logisk. Typisk placeres adverbier jo på en af adverbialpladserne (a- eller A-pladsen), hvorfor V-pladsen (med adverbium som ordklasse for øje) ikke er den optimale plads.

Becker-Christensen taler ikke om modifikationsadverbiernes store betydning, og når han nævner V₂-feltet, hvor infinitte verbalformer placeres, kommer han ikke omkring dem (Becker-Christensen 2010: 69). Senere taler han imidlertid en del om verbalfrasen (eller verbumfrasen), hvilken han definerer som

den enhed, der med verbet som kerne rummer organiseringen af andre fraser, fx nominalfrase og præpositionsfrase, med forskellige funktioner som subjekt, objekt, prædikativ og adverbial. I sin maksimale udformning er verbumfrasen en **sætning**. Kernen i verbumfrasen er et såkaldt leksikalsk verbum eller **fuldverbum**, dvs. et verbum som fx *finde, gå, hente, tænke*, og det kan foran sig have et **hjelpeverbum**, fx *have, kunne, være: har gået, kan gå*. Denne kombination af verber kaldes her i bogen en **verbumgruppe** (ibid.: 168).

Hjelpeverberne er en lille gruppe af verber, som er kendetegnet ved, at de kun forbindes med verber, "og at de indgår i direkte forbindelse med disse uden *at*" (ibid.: 170). Der bliver i denne forbindelse skelnet mellem egentlige hjelpeverber og modalverber, hvor førstnævnte omfatter verberne *have, være, blive, få*, mens sidstnævnte omfatter *kunne, skulle, ville, måtte, burde, turde, gide* og *behøve* (SAK tilføjer verbet *orke*) (Kristensen 2016: 36). De egentlige hjelpeverber medfører, at verbet, der følger efter, får formen perfektum participium, mens modalverberne medfører, at det får formen infinitiv (Becker-Christensen 2010: 171).

8.5.1 Løse og faste modifikationsadverbier

Modifikationsadverbiet eller verbalpartiklen kan være både løs og fast. Forskellen mellem dem svarer "helt til den forskel man ofte finder i den dansksprogede faglitteratur mellem 'fast sammensatte verber' [...] og 'løst sammensatte verber'" (Vikner 2006: 234) – en skelnen man i høj grad skal være opmærksom på, hvis man arbejder med tysk.

I OV-sprogene, hvortil dansk hører, er de løse partiklers position til højre for verbet, mens den er til venstre for verbet i OV-sprogene, som tysk tilhører. Der er tale om en syntaktisk egenskab, som afhænger af den grundlæggende rækkefølge (det vil sige SOV-/SVO-forskellen) mellem et verbum og dets komplement (ibid.: 240). Anderledes er det med den faste partikel, som på både VO- og OV-sprogene står til venstre for verbet. Her er der tale om en morfologisk egenskab, som ikke afhænger af den grundlæggende rækkefølge (ibid.). "På dansk kan forskellen mellem løse og faste partikler både ses når verbet undergår V2 og når det ikke gør" (ibid.: 246).

Har man at gøre med en ikke-V2-kontekst "står den løse partikel efter verbet men den faste partikel står før verbet"⁹ (ibid.). I en sætning som *brevet vil han sende afsted* er der tale om en løs verbalpartikel, hvorfor den er placeret efter den infinitte del af verbalet. Flyttes partiklen om på den anden side af det finitte verbal (*afstedsende*), bliver sætningen ugrammatisk. I en sætning som *brevet vil han ikke forstå*, er der tale om en fast verbalpartikel, hvorfor den står før den infinitte del af verbalet.

I en V2-kontekst "bliver den løse partikel efterladt når det finitte verbum flytter, hvorimod den faste partikel flytter med som en del af verbet" (ibid.).

Løs partikel

brevet vil han sende afsted → *brevet sender han afsted*

Fast partikel

brevet vil han ikke forstå → *brevet forstår han ikke*

Når partiklen indgår i en ikke-V2-kontekst, betyder det altså, at den er en del af en sætning, som indeholder et komplekst verbal, mens den derimod indgår i en V2-kontekst, når den er del af en sætning, som indeholder et simpelt verbal.

Sammenlignet med dansk er det på tysk ikke muligt at se forskellen mellem løse og faste partikler, hvis verbet ikke undergår V2, da både den løse og faste partikel i en ikke-V2-kontekst står før verbet (ibid.: 247). I en V2-kontekst efterlades den løse partikel, "når det finitte verbum flytter, hvorimod den faste partikel flytter med som en del af verbet" (ibid.).

Løs partikel

den Brief wird er abschicken → *den Brief schickt er ab*

Fast partikel

den Brief wird er nicht verstehen → *den Brief versteht er nicht*

Eksemplerne ovenfor er taget fra Vikner (2006), men det sidste, hvori der indgår en fast partikel, er efter min opfattelse ikke det mest nøje udvalgte, fordi verbet ikke hører til gruppen af

⁹ Denne formulering er upræcis, da både den løse og faste partikel står efter det finitte verbal.

fast sammensatte verber på tysk. Et fast sammensat verbum består ligesom et løst sammensat verbum af et verbum samt en ikke-verbal del. Den ikke-verbale del er et ord (en præposition), som kan optræde selvstændigt i sproget, hvilket ikke er tilfældet med *ver* i *verstehen*. Egentlige eksempler på fast sammensatte verber kunne i stedet være *überholen* eller *untersuchen*. Man kan altså ikke anvende *verstehen* som eksempel på et verbum med en fast partikel, hvis man fortsat vil sammenligne løse og faste partikler med løst og fast sammensatte verber. Det, at den faste partikel flytter sammen med verbet, er dog stadig tilfældet:

die Sache wird er nicht untersuchen → *die Sache untersucht er nicht*

SAKs placering af modifikationsadverbiet på V-pladsen giver særlig god mening i tysk sammenhæng, hvor den ikke-verbale del af det løst sammensatte verbum placeres til sidst i hovedsætningen. Selvom verbet er løst sammensat, er der en nær tilknytning mellem verbet og den ikke-verbale del – ligesom et modifikationsadverbium kan den ikke-verbale del ændre verbets semantik og klassifikation. Det skal bemærkes, at den ikke-verbale del på tysk **skal** analyseres som en del af verbalfrasen. Derfor vil jeg påstå, at hvis man som udgangspunkt bruger SAKs metode til tysk, vil opmærksomheden på og forståelsen for løst og fast sammensatte verber blive større.

8.6 S-pladsen

På S-pladsen kan der forekomme flere forskellige nominalled på en gang. Både subjektsprædikativer, objekter, indirekte objekter, objektsprædikativer og subjektsledsætninger kan stå på denne plads – dog ikke samtidig. På grund af komplementær distribution kan subjektsprædikativer og objekter ikke optræde i samme sætning. Det skyldes, at ledtyperne udløses af forskellige verber. På samme måde forholder det sig med indirekte objekter og objektsprædikativer, hvor der også er komplementær distribution (Kristensen 2016: 98).

Indeholder en sætning både et indirekte objekt og et objekt, vil de stå i nævnte rækkefølge, og begge led vil være placeret på S-pladsen – i så fald der er tale om substantiviske størrelser. Kristensen (2016) giver følgende eksempel, hvor *Yrsa* er indirekte objekt og *en blomst* objekt:

F	v	s	a	V	S--	---	--S	A--	---	--A
<i>han</i>	<i>vil</i>			<i>give</i>	<i>Yrsa</i>	<i>en</i>	<i>blomst</i>	<i>til</i>	<i>hendes</i>	<i>fødselsdag</i>

(Kristensen 2016: 99)

Hvis der optræder både et objekt og et objektsprædikativ i sætningen er det samme princip, der gør sig gældende.

F	v	s	a	V	S--	--S	A
<i>vi</i>	<i>maler</i>				<i>byen</i>	<i>rød</i>	

(Kristensen 2016: 99).

Subjektsprædikativet, objektet og subjektet kan i konstruktioner med foreløbigt subjekt udgøres af enten en finit eller infinit ledsætning, og disse placeres typisk på S-pladsen (ibid.).

Hos Becker-Christensen står objekter og subjekt i *der*-konstruktioner i O-feltet, mens prædikativer og i visse forbindelser en infinit verbalform står i P-feltet (Becker-Christensen 2010: 68). De to felter stemmer hermed overens med S-pladsen i SAKs skema. Når Becker-Christensen taler om *der*-konstruktioner, må han mene konstruktioner, som indeholder et foreløbigt subjekt, og man kan derfor også medregne sætninger med *her* eller *det* som foreløbigt subjekt. Nedenfor ses tre sætninger alle indledt med et foreløbigt subjekt. I den første sætning er S-pladsen udfyldt af et subjektsprædikativ og et subjekt, der har form som en finit ledsætning, mens pladsen i den anden og tredje sætning er udfyldt af et subjekt. Subjektet i sætningseksempel 3 er som i sætning 1 en finit ledsætning.

F	v	s	a	V	S--	---	---	--S	A
<i>det</i>	<i>er</i>				<i>dejligt,</i>	<i>at</i>	<i>solen</i>	<i>skinner</i>	

(Kristensen 2016: 31)

F	v	s	a	V	S--	--S	A--	---	---	--A
<i>der</i>	<i>sad</i>				<i>en</i>	<i>moder</i>	<i>hos</i>	<i>sit</i>	<i>lille</i>	<i>barn</i>

(Kristensen 2016: 31)

F	v	s	a--	--a	V	S--	---	---	---	--S	A
<i>her</i>	<i>står</i>		<i>i</i>	<i>avisen</i>		<i>at</i>	<i>guldhornene</i>	<i>er</i>	<i>blevet</i>	<i>stjålet</i>	

(Kristensen 2010: 32)

Det maksimale antal konstituentter på S-pladsen er tre, ligesom det er på s-pladsen. Der vil være tale om leddene objekt, objektsprædikativ og subjekt placeret i den rækkefølge. I følgende sætning er *damen* objekt, *sur* er objektsprædikativ og *at Peter ikke har luftet hunden* en subjektsledsætning. Betingelserne for, at tre nominale led kan placeres på S-pladsen er: 1) at subjektet er en ledsætning og 2) at der til venstre i konstruktionen (i fundamentet eller på s-pladsen) står et foreløbigt subjekt (ibid.: 99).

F	v	s	a		S--	---	---	---	---	---	---	--S	A
<i>derfor</i>	<i>gør</i>	<i>det</i>	<i>ikke</i>		<i>damen</i>	<i>sur,</i>	<i>at</i>	<i>Peter</i>	<i>ikke</i>	<i>har</i>	<i>luftet</i>	<i>hunden</i>	

(Kristensen 2016: 99).

8.7 A-pladsen

På A-pladsen placeres primært omfangsrige tids- og stedsadverbialer, for eksempel fraser og ledsætninger, men der ses også korte adverbialer på denne plads (Kristensen 2010: 100). A-pladsen er også den "normale" plads for relationsadverbier. Disse adverbier ændrer ikke på verbalets semantik, ligesom modifikationsadverbier gør, men de kan have en alternativ placering på V-pladsen (ibid.: 101). Den alternative placering skyldes, at objektet placeres efter relationsadverbiet. Normalt står objektet på S-pladsen, hvilket medfører, at der ikke er plads til relationsadverbiet på A-pladsen (ibid.). Følgende skemaer viser placeringen af relationsadverbiet på henholdsvis A- og V-pladsen.

F	v	s	a	V	S	A
<i>han</i>	<i>sparkede</i>				<i>bolden</i>	<i>ud</i>

(Kristensen 2016:101)

F	v	s	a	V	S	A
<i>han</i>	<i>sparkede</i>				<i>bolden</i>	<i>op</i>

(Kristensen 2016: 101)

F	v	s	a	V	S	A--	--A
<i>Peter</i>	<i>steg</i>			<i>af</i>	<i>toget</i>	<i>i</i>	<i>Aalborg</i>

(Kristensen 2016: 101)

Adverbialerne er de sætningsled, som har flest placeringsmuligheder – "både indbyrdes og i sætningen som helhed" (Becker-Christensen 2010: 90). I Becker-Christensens positionsskema

svarer x_2 -feltet til A-pladsen, og det er feltet for adverbialer (ikke sætningsadverbialer) samt objekter, prædikativ og subjekt, der udgøres af en præpositionsfrase, en sætning eller en at-infinitiv (ibid.: 69). Adverbialerne i x_2 -feltet ordnes overordnet således, "at adverbiumsfraser kommer før nominalfraser og præpositionsfraser, som igen kommer før sætninger: $adv_F > nom_F > præp_F > sætning$ " (ibid.: 90). Imidlertid spiller også adverbialernes betydning en rolle. Adverbialer, som betegner retning, måde, varighed eller hyppighed placeres oftest først i sætningen, mens adverbialer, som betegner årsag, formål, betingelse eller indrømmelse placeres til sidst (ibid.). Desuden placeres sted før tid, hvilket er modsat tysk.

Er et objekt tilknyttet en præposition (præpositionsobjekt) kan det som sagt være placeret på A-pladsen. Eksempler herpå kan være *Hun / tænker / på ham* og *Hun / gav / tallerkenen / til ham*. Præpositionen er i denne forbindelse selekteret af verbet – man siger for eksempel *tænke på nogen*, men ikke **tænke i* eller *under nogen*. Herved adskiller præpositionsobjekter sig "fra adverbialer, som består af en præpositionsfrase, hvor præpositionen bestemmes af styrelsen, fx *bo i Danmark*, *bo på Fyn*, eller er frit udskiftelige, fx *ligger på* el. *i* el. *under noget*" (ibid.: 35). For styrelsen i et præpositionsobjekt gælder det, at det kan topikaliseres (ibid.).

9. Flere pladser i skemaet

Foruden de allerede behandlede pladser i skemaet findes også både konjunkional-, ekstrapositions- og diskurspladserne.

9.1 Konjunktioner

I hovedsætningsskemaet betegnes konjunkionalpladsen k^s og her placeres side- og samordnende konjunktioner. SAK skriver om pladsen, at den kun indføres i skemaet, hvis "der faktisk forekommer et sideordnings- eller samordningskonjunkional i helsætningen, men udelades, når den ikke skal anvendes. De sideordnende og samordnende konjunktioner bruges til at side- eller samordne helsætninger i forhold til hinanden" (Kristensen 2016: 101). "Konjunktionen *for*, som angiver årsag, sammenbinder kun helsætninger. Konjunktionen er på denne måde sideordnende, men minder med sin betydning om den underordnende konjunktion *fordi*. Også konjunktionen *så*, som angiver følge, kan sammenbinde helsætninger. Den funktion disse to konjunktioner har, kaldes **samordnende**" (Becker-Christensen 2010: 43).

Sideordnende konjunktioner sammenbinder sætninger på samme niveau – det vil sige en helsætning med en forudgående helsætning eller en ledsætning med en forudgående ledsætning. Underordnende konjunktioner sammenbinder derimod en ledsætning med den overordnede del af sætningen. Ledsætningens konjunktion kan have funktion som subjekt, objekt, prædikativ eller adverbial, for eksempel *det var ham, som kørte bilen*, hvor relativpronomenet *som* fungerer som subjekt for verbalet *kørte*. Underordnende konjunktioner kan desuden angive tid, årsag, betingelse, indrømmelse og sammenligning. Det underordnende konjunktion er nødvendigt, hvis ledsætningen skal indpasses i den overordnede sætning, men i nogle tilfælde er det muligt at udelade det: *Hun / sagde / [(at) / hun / ville købe / en ny kjole]* (ibid.). Konjunktionen vil altid stå forrest i sætningen, og led med underordnende funktion er obligatorisk i stort set alle ledsætningstyper. Før den underordnende konjunktion, kan der være placeret en sideordnende, ”som angiver sideordning på samme niveau som forgående ledsætning ” (ibid. 44).

9.2. Ekstraposition

Hovedsætningsskemaet kan også indeholde ekstrapositionspladser – der kan være en plads før fundamentet eller efter A-pladsen. På disse pladser kan der placeres et såkaldt ekstraponeret led, der af Diderichsen defineres som ”En given Størrelse[, der] kan repræsenteres af et Pronomen inden for selve Sætningen og tillige af et fyldigere Led, der staar foran eller efter den egentlige Sætning, ofte (men ikke altid) adskilt fra denne ved Pause olgn.” (Diderichsen 1946: 194). Ved ekstraposition har man altså at gøre med to repræsentanter for en given konstituent.

EP1--	--EP1	F	v	s	a	V	S--	--S	A
<i>hende</i>	<i>Pernille,</i>	<i>gav</i>	<i>hun</i>				<i>Daniel</i>	<i>trøjen?</i>	

F	v	s	a	S--	---	--S	A	EP2--	--EP2
<i>hun</i>	<i>er</i>		<i>nu</i>	<i>en</i>	<i>sød</i>	<i>pige</i>		<i>hende</i>	<i>Pernille</i>

EP1--	--EP1	F	v	s	a	V	S	A--	--A
<i>i</i>	<i>aften,</i>	<i>så</i>	<i>kører</i>	<i>de</i>				<i>til</i>	<i>Sverige</i>

I det første eksempel indledes helsætningen med det ekstraponerede led *hende Pernille*, og herefter gentages subjektet *hun* på s-pladsen. I det andet eksempel introduceres subjektet *hun*

på s-pladsen og bliver genoptaget i slutningen af sætningen *hende Pernille*. I det sidste eksempel er det et ekstraponeret tidsadverbial *i aften*, som indleder helsætningen. Dette adverbial bliver gentaget ved hjælp af et tidsadverbium *så*, der er placeret i fundamentet. Ligesom konjunkionalpladsen indføres ekstrapositionspladsen også kun i de tilfælde, hvor der faktisk forekommer ekstraponerede led. Pladsen har især relevans ved *ja/nej*-spørgsmål og ved sætninger med imperativ, hvor fundamentet er tomt (Kristensen 2016: 102f).

EP2-pladsen kan også anvendes til relative ledsætninger. Det kan den i de tilfælde, hvor relativsætningen er blevet skilt fra det led, som den specificerer. I nedenstående eksempel er *hende hvis kat er død* objekt, men objektet er blevet skilt ad, fordi et adverbial har klemmt sig ind mellem dets dele. Det betyder, at relativsætningen må betragtes som et ekstraponeret led og placeres på EP2. Konstruktionen må karakteriseres som talesprog (ibid.: 103).

F	v	s	a	V	S	A--	--A	EP2--	---	---	--EP2
<i>jeg</i>	<i>skal</i>			<i>se</i>	<i>hende</i>	<i>i</i>	<i>morgen,</i>	<i>hvis</i>	<i>kat</i>	<i>er</i>	<i>død</i>

Ifølge Becker-Christensen markerer man et led som emne i en sætning, når "man først nævner det og derpå genoptager det i f-feltet med et pro-ord, dvs. med et pronomen, fx *han*, *den*, eller et adverbium som fx *der*, *da*, *så*" (Becker-Christensen 2010: 112). Han kalder denne form for markering løst fundament, fordi det "har en løsere forbindelse med den efterfølgende sætning end det egentlige fundament" (ibid.), men han bemærker også, at løst fundament kaldes ekstraponering, "i dette tilfælde ekstraponering til venstre. Bag denne betegnelse ligger den betragtning, at leddet flyttes ud af sætningens centrale del og erstattes af et pro-ord" (ibid.: 113). I talen markeres overgangen fra det løse til det egentlige fundament ofte med en pause, mens man i skriften sætter et komma.

At Becker-Christensen skriver at leddet flyttes ud af den centrale del, stemmer ikke overens med, at han tidligere har påpeget, at der kan stå to led i fundamentet, hvis der er tale om en gentagelse af det samme led (ibid.: 69). Med en gentagelse må han jo netop mene, at det ene er ekstraponeret og med en placering i fundamentet står det ikke uden for den centrale del af sætningen. Desuden kommer han slet ikke omkring, hvad man gør med ekstraponerede led til højre i sætningen. Ekstraponerede led til højre forekommer muligvis sjældnere end ekstraponerede led til venstre, men de forekommer trods alt, og man kan derfor ikke bevæge sig uden om dem. Det vil ikke være helt udelukket at placere et ekstraponeret led på enten

substantial- eller adverbialpladsen i indholdsfeltet, men med en placering her tydeliggøres det ikke, at der er tale om ekstraponering.

Konstruktionen med det løse fundament har den funktion, at "man i særlig grad fremhæver det pågældende led som udgangspunktet for det, der siges, eller som ny information" (ibid.: 112). Der kan dog være tale om en anden funktion, hvis man har at gøre med sætninger, der indeholder længere foranstillede led – især adverbialer. En genoptagelse med for eksempel *så* har den funktion at opsummere det, der er blevet sagt og desuden at markere, at den overordnede del af sætningen følger (ibid.).

Spørgende sætninger (både enten/eller-spørgsmål og *hv*-spørgsmål) samt imperativsætninger kan have led, der står som løst fundament, og det vil så være genoptaget ved et pronomen på den normale plads i sætningen (ibid.: 113). Becker-Christensen kommer med eksempler på de tre og indsat i SAKs sætningsskema, ser det således ud:

Enten/eller spørgsmål

EP1--	---	---	--EP1	F	v	s	a	V	S--	--S	A
<i>den</i>	<i>mælk</i>	<i>i</i>	<i>køleskabet,</i>		<i>er</i>	<i>den</i>	<i>ikke</i>		<i>for</i>	<i>gammel?</i>	

(Becker-Christensen 2010: 113)

Hv-spørgsmål

EP1--	---	--EP1	F	v	s	a	V	S	A
<i>det</i>	<i>ur</i>	<i>der,</i>	<i>hvad</i>	<i>koster</i>	<i>det?</i>				

(Becker-Christensen 2010: 113)

Imperativsætning

EP1--	---	--EP1	d1	F	v	s	a	V	S	A
<i>det</i>	<i>gamle</i>	<i>træ,</i>	<i>oh</i>		<i>lad</i>	<i>det</i>		<i>stå!</i>		

(Becker-Christensen 2010: 113)

I sidste eksempel, hvor der er tale om en imperativsætning, er der tilføjet en diskursplads i skemaet, men de pladser behandles ikke hos Becker-Christensen. Derfor er det i følgende afsnit kun SAK, der refereres til.

9.3 Diskurspladserne

Foran EP1 og efter EP2 finder man diskurspladserne. På disse pladser

placeres diskurspartikler, dvs. størrelser, som sætter en given sætning i relation til en kontekst. Af eksempler på foranstillede diskurspartikler (på d1) kan nævnes interjektioner og onomatopoietik (lydord) så som: *ja, nej, hillemænd, nøj, Gud, Jøsses kineser* osv. De efterstillede diskurspartikler (på d2) udgøres derimod af adverbieile partikler, som afsenderen kan bruge til at søge be- eller afkræftelse af en formodning: *vel, ikke, ikke også* osv. (Kristensen 2016: 103).

d1	EP1--	--EP1	F	v	s	a	V	S--	---	--S	A	EP2	d2
<i>ja,</i>	<i>hende</i>	<i>Pernille</i>	<i>hun</i>	<i>er</i>				<i>en</i>	<i>sød</i>	<i>pige</i>			

d1	EP1	F	v	s	V	S--	---	--S	A	EP2--	--EP2	d2
		<i>hun</i>	<i>er</i>			<i>en</i>	<i>sød</i>	<i>pige</i>		<i>hende</i>	<i>Pernille,</i>	<i>ikke?</i>

Står diskurspartiklen først i sætningen, er dens funktion typisk at kommentere eller svare på en foregående ytring. Står den derimod til sidst i sætningen, er dens funktion typisk af drive kommunikationen videre. Diskurspartiklen betinger nemlig et svar fra modtageren (ibid.: 103f).

9.4. Refleksioner over konjunkional- ekstrapositions- og diskurspladserne

SAK indsætter kun konjunkional- ekstrapositions- og diskurspladserne i skemaet, når sætningen indeholder den type af led, som placeres her, men man kunne lige så godt lade dem være en del af grundskemaet. Det ville især være behjælpeligt ved analyse af talesprog, hvor der ofte forekommer ekstraponerede led, interjektioner og onomatopoietik. Brøcker et al. (2012) undersøger grammatikken i samtaleproget og kommer blandt andet omkring netop ekstrapositionspladsen. Undersøgelserne viser, at konstruktionen med ekstraposition er ”meget hyppig lige så snart det led, som står på sætningens førsteplads, er et ”tungt” eller komplekst led” (Brøcker et al. 2012: 26). Ligeledes viser undersøgelsen af talesprog, at der ikke er en bestemt type af led, som udelukkende eller overvejende forekommer alene på sætningens førsteplads (i fundamentet). Det betyder med andre ord, at alle slags led kan stå i ekstraposition. ”Denne observation understøtter hypotesen om at tunge led på sætningens førsteplads (uden ekstraposition) kun forekommer under særlige betingelser. Hypotesen underbygges yderligere af at syntaktisk komplekse led langt overvejende forekommer i ekstraposition” (ibid.: 26).

Ekstrapositions- og diskurspladserne betragtes som pladser uden for konstruktionen, men hvis leddene er en del af den pågældende sætning, står de jo ikke uden for, og idet under-

søgelse af talesprogsgrammatik viser, at ekstraponerede led forekommer i hyppig grad, er der god grund til at gøre pladserne til en integreret del af grundskemaet.

10. Hovedsætningsskemaets udfyldelse

Når hovedsætningsskemaet skal udfyldes, sker det altid fra venstre mod højre. Rækkefølgen af konstituenterne i sætningen må ikke ændres, så den stemmer overens med pladserne i skemaet. Derfor skal man ifølge SAK først lave en annotation af sætningens konstituenters – altså finde frem til hvilke led der optræder – og så derefter placere dem i sætningsskemaet. På denne måde kan man ofte undgå fejlanalyser. Desuden kan det være en god idé at starte med at placere det finitte verbal på v-pladsen, fordi hvad der står foran dette, skal placeres i fundamentet (selvfølgelig undtagen konjunktioner, ekstraponerede led og diskurspartikler), mens resten af konstituenterne ”placeres på skemaets pladser i den rækkefølge, som de rent faktisk forekommer i helsætningen” (Kristensen 2016: 104).

At første skridt bør være at foretage en annotation af konstituenterne, mener jeg til dels er forkert. Det er vigtigt at bestemme, hvad verbalet består af, og herefter få det sat i skema, men de andre konstituenters funktion er i første omgang ikke lige så nødvendig at fastslå. Selvom SAK forkaster spørgemetoden, hvor der blandt andet er fokus på ordklasser, er jeg af den opfattelse, at netop ordklasser kan være medvirkende til at afgøre, hvor flere af de resterende konstituenters skal placeres. I en sætning med hovedsætningsrækkefølge vil der i udgangspunktet være plads til et led i sætningsskemaet før det finitte verbal, og derfor behøver man ikke at afgøre dets funktion for at kunne placere det. Ligeledes vil a-pladsen typisk være nem at udfylde, fordi man blot kan kigge efter korte adverbier. Til s-pladsen vil man skulle kigge efter substantiver eller pronomener, og hvis et af disse står før en eventuel infinit verbalform, kan man være sikker på, at det skal placeres her. Langt hen ad vejen er det altså forholdsvis nemt at udfylde i hvert fald skemaets neksusfelt, når bare man har kendskab til, hvilke ordklasser, der kan stå på de forskellige pladser. Indholdsfeltet kan være vanskeligere at udfylde, men det hænger sammen med, at leddene i denne del af sætningen ofte er længere og mere komplekse størrelser (fraser). Jeg holder dog fast i, at man ved hjælp af ordklasser fortsat kan få en idé om, hvor et givent led skal placeres.

I skemaet nedenfor er sætningen *jeg har ikke løbet en tur i dag* indsat ved hjælp af ordklasser. Der er tale om en forholdsvis simpel sætning, men det er tydeligt, at indtil man når A-

pladsen er der ikke nogle problemer ved at indsætte leddene ud fra ordklasse. Leddet på A-pladsen kan være forvirrende, fordi det består af en præposition og et substantiv, men her skal man bare være bevidst om, at det første ord er afgørende for placeringen, således gælder det altså, at led i denne del af sætningen, som er indledt af en præposition, står placeret på A-pladsen.

F	v	s	a	V	S	A
<i>jeg</i>	<i>har</i>		<i>ikke</i>	<i>løbet</i>	<i>en tur</i>	<i>i dag</i>
pronomen	verbum		adverbium	verbum	substantiv	præposition + substantiv

10.1 Permutation og udskiftning

Nogle gange kan man godt blive i tvivl om, hvorvidt et ord er et selvstændigt led eller en del af et led. I en sådan situation kan man foretage en permutationsprøve, også kaldet fundamentfeltsprøven. Ved prøven undersøger man netop, om der er tale om et selvstændigt led eller ej. Det foregår på den måde, at man flytter ord op i begyndelsen af sætningen (til fundamentet), og det, der kan flyttes sammen, uden at sætningen bliver ugrammatisk, er en del af det samme led. Et eksempel:

F	v	s	a	V	S	A--	---	---	--A
<i>Rasmus</i>	<i>plantede</i>				<i>blomster</i>	<i>i</i>	<i>haven</i>	<i>i</i>	<i>går</i>

Spørgsmålet er her, om *i haven i går* er et eller to adverbialer. Forsøger man at flytte *i haven* og *i går* til fundamentet hver for sig, vil man erfare, at det godt kan lade sig gøre, uden at sætningen bliver ugrammatisk, og derfor har man i dette tilfælde at gøre med to led.

F--	--F	v	s	a	V	S	A--	--A
<i>i</i>	<i>haven</i>	<i>plantede</i>	<i>Rasmus</i>			<i>blomster</i>	<i>i</i>	<i>går</i>

F--	--F	v	s	a	V	S	A--	--A
<i>i</i>	<i>går</i>	<i>plantede</i>	<i>Rasmus</i>			<i>blomster</i>	<i>i</i>	<i>haven</i>

I en fodnote til afsnittet "Permutationsprøven" i sin bog *Grammatisk grundbegreber. Sætningen, ordet og sproget* skriver SAK, at "det naturligvis [må] påpeges, at permutationsprøven/fundamentfeltsprøven forudsætter modersmålskompetence" (Kristensen 2016: 105),

hvorfor det kan være svært for eksempelvis indvandrere, der skal lære dansk, at anvende skemaerne.

Det er en svaghed ved fundamentfeltsprøven, at den forudsætter modersmålskompetence, men ifølge Ole Togeby (1994) er det også en svaghed, at den ikke forklarer "hvorfor man godt kan flytte styrelsen i nogen [sic] præpositionsforbindelser op i **F** alene, men ikke i andre: *Peter tænkte hun ofte på* men: **fredag kommer hun på*" (Togeby 1994: 77). I tilknytning hertil fremhæver Togeby, at det er et problem "at ethvert nomen efter en præposition sidst i sætningen, analyseres som del af en præpositionsforbindelse, selv om man med god ret kan opfatte det som et middelbart objekt, fx *Hun – kommer – på fredag* overfor *Hun – tænker på – Peter*" (Togeby 1994: 77). En forklaring på, hvorfor det forholder sig sådan, kan dog gives uden problemer. I den første sætning er *på* et modifikationsadverbium og en del af verbalfrasen *tænker på*, mens *på* i den anden sætning er en del af adverbialfrasen *på fredag*. Det er grunden til, at *fredag* ikke kan flyttes alene til fundamentet, uden sætningen bliver ugrammatisk. Efter min mening taler Togeby hermed om problemer, der ikke eksisterer – i hvert fald hvis man gør brug af SAKs metode.

Permutationsprøven kan være en god hjælp, men der er også visse udfordringer forbundet med den. Sætningsadverbialer, negationen *ikke* samt bandeord kan udelukkende placeres på a-pladsen (aldrig i fundamentet), men man har alligevel at gøre med selvstændige led. Derudover er det også muligt at flytte en del af en konstituent til fundamentet, uden at de resterende dele følger med (Kristensen 2016: 105).

Becker-Christensen taler ligesom SAK også om fundamentfeltsprøven (hos ham kaldet forfeltsprøven), men han kommer også med andre forslag til, hvordan man kan afgrænse sætningsleddene. Som en anden mulighed for flytning nævner han sætningskløvning, "hvor et led flyttes frem i strukturen *det er _ _ _ , som/at ...*" (Becker-Christensen 2010: 47). Herpå gives der blandt andet følgende eksempel: *Elvira lagde sine nøgler på bordet i går* → *Det var sine nøgler, som Elvira lagde på bordet i går*. Foruden omflytningsmetoderne nævner han også muligheden for enten udskiftning eller det at spørge til led i sætningen. "En prøve er **udskiftning** (også kaldet substitution). En ordsekvens, der i størst muligt omfang kan substitueres med et enkeltord, udgør et led" (ibid.). Endelig er der bestemmelse af ledfunktion ved hv-spørgsmål – en metode, som ellers forkastes af SAK, idet man ifølge hende ikke kan finde frem til alle typer af sætningsled på denne måde.

Spørgemetoden, som den fremgår hos Becker-Christensen, begynder med, at man finder verbalet og herefter spørger man sig så frem efter følgende struktur:

1. V
2. Hvad eller hvem $V \rightarrow S$
3. Hvad eller hvem $V S \rightarrow O$ (direkte objekt, præpositionsobjekt)
Hvad er $V S? \rightarrow P$ (prædikativ til subjekt)
4. Hvem er $V S O? \rightarrow$ (indirekte objekt, præpositionsobjekt)
Hvad $V S O? \rightarrow P$ (prædikativ til objekt)
5. Hvor- $V S ...? \rightarrow A$

Her forkastes spørgemetoden altså ikke, men Becker-Christensen er dog bevidst om, at den er forbundet med visse mangler. For eksempel kan man med de angivne hv-spørgsmål ikke adskille prædikativ og objekt (ibid.: 45), ligesom man ikke kan spørge efter sætningsadverbialer (Becker-Christensen 2010: 46). Selvom SAK ikke er tilhænger af metoden, er det alligevel relevant at kaste et blik på den, fordi det oftest er den, man ser anvendt til grammatisk analyse i skolerne. Metoden må regnes som den traditionelle, og den fungerer da i et vist omfang også udmærket. Den er nem at anvende, når man skal finde verbalet og subjektet, men den bliver straks mere kompliceret, når de resterende led skal findes (se bare ovenstående spørgsmål). Spørgsmålene er ikke umiddelbart nogle, man kan huske rækkefølgen på, hvis ikke man har været igennem dem mange gange før, og som Becker-Christensen påpeger, er der også nogle led, man ikke kan spørge efter.

10.2 A-pladsen eller a-pladsen

Det kan i visse tilfælde være en udfordring at afgøre, hvorvidt et led skal placeres på a-pladsen eller A-pladsen. I et eksempel som *han går i skole*, er det kun fundamentet og v-pladsen, der er udfyldt, og der er ingen øvrige led, som kan hjælpe, når leddet *i skole* skal placeres. For at afgøre det må man ændre det simple verbal til et komplekst verbal, altså en verbalfrase: *han går i skole* $\rightarrow$ *han er gået i skole*. Hermed bliver V-pladsen i skemaet udfyldt, og det bliver tydeligt, at *i skole* skal stå på A-pladsen (Kristensen 2016: 105).

F	v	s	a	V	S	A--	--A
---	---	---	---	---	---	-----	-----

<i>han</i>	<i>er</i>			<i>gået</i>		<i>i</i>	<i>skole</i>
------------	-----------	--	--	-------------	--	----------	--------------

Omskriver man derimod en sætning som *han løber aldrig om aftenen*, vil man erfare, at *aldrig* skal placeres på a-pladsen, mens *om aftenen* skal placeres på A-pladsen.

F	v	s	a	V	S	A--	--A
<i>han</i>	<i>har</i>		<i>aldrig</i>	<i>løbet</i>		<i>om</i>	<i>aftenen</i>

Når man omskriver verbalerne, skal man være bevidst om, at det kun er tilladt at indføre et modal- eller hjælpeverbum (ibid.: 106).

Ved at bestemme hvilken type adverbium, der er tale om, kan man ligeledes afgøre, hvor det skal placeres. Hansen (2006) skelner mellem centraladverbialer, slutadverbialer og frie prædikativer.

Centraladverbialer kan stå på a-pladsen og eventuelt i forfeltet, men de kan aldrig stå på A-pladsen. Placerer man centraladverbialet på A-pladsen, bliver sætningen ugrammatisk. Kendetegnende for denne type adverbialer er, at det ofte er meget korte og "abstrakte" (Hansen 2006: 51).

F	v	s	a	V	S	A
<i>jeg</i>	<i>har</i>		<i>sgu</i>	<i>givet</i>	<i>besked</i>	
<i>*jeg</i>	<i>har</i>			<i>givet</i>	<i>besked</i>	<i>sgu</i>

(Hansen 2006: 51)

Slutadverbialer kan stå på A-pladsen og eventuelt i forfeltet, men de kan aldrig stå på a-pladsen (ibid.).

F	v	s	a	V	S	A
<i>hun</i>	<i>har</i>			<i>boet</i>		<i>her</i>
<i>*hun</i>	<i>har</i>		<i>her</i>	<i>boet</i>		

(Hansen 2006: 51)

Frie adverbialer kan modsat de to andre typer stå på både a- og A-pladsen samt i forfeltet uden betydningsændring (ibid.: 52). Ved frie prædikativer forstås "adjektiver der kongruerer med sætningens subjekt som almindelige prædikativer, men har samme placeringsmuligheder som frie adverbialer, ud over den normale prædikativplacering" (ibid.).

F	v	s	a	V	S	A
<i>jeg</i>	<i>har</i>			<i>set</i>	<i>en elefant</i>	<i>i dag</i>
<i>jeg</i>	<i>har</i>		<i>i dag</i>	<i>set</i>	<i>en elefant</i>	

(Hansen 2006: 52)

F	v	s	a	V	S	A
<i>de</i>	<i>havde</i>		<i>rasende</i>	<i>ringet</i>		<i>til kontoret</i>
<i>nu</i>	<i>kan</i>	<i>I</i>	<i>igen</i>	<i>gå</i>	<i>glade</i>	<i>i skole</i>

(Hansen 2006: 52)

10.3 Særligt om at-infinitiv

I artiklen "Kunsten at analysere en at-infinitiv" kommer SAK og Hans Gøtzsche (2006) nærmere ind på, hvilken funktion at-infinitiven kan have i sætningen. Grundlæggende er infinitiv en bøjningsform af verberne og i mange tilfælde vil den derfor være placeret på V-pladsen i sætningsskemaet. Har den en anden ledfunktion kan den dog være placeret andetsteds, nemlig på S-pladsen. SAK og Gøtzsche giver blandt andet eksemplerne *Peter ønskede at hjælpe* og *Peter kom løbende for at hjælpe Yrsa* og skriver herom:

Der er ingen tvivl om, at *hjælpe* i de to konstruktioner udgøres af et verbum i infinitiv, men at slutte derfra og til at elementet også syntaktisk har funktion som et verbal, mener vi er fejlagtigt. Der er som bekendt forskel på form og funktion, og vi ser snarere at-infinitiven som en nominal størrelse, der i den første konstruktion udgør sætningens objekt og i den anden udgør kernen i adverbialfrasen *for at hjælpe Yrsa* (Kristensen & Gøtzsche 2006: 159)

At infinitiven kan indgå som substantial, skriver også Diderichsen (1946) i *Elementær dansk Grammatik*: "Infinitiven betegner Verbets Betydningsindhold uden Hensyn til Tempus eller Modus i en saadan Form, at det kan indgaa som Substantial" (Diderichsen 1946: 66).

På dansk kan en infinitiv optræde både med og uden *at*. Optræder infinitiven uden *at* (0-infinitiv) kan det være "enten som en del af et komplekst prædikat uden status som selvstændigt led i det syntaktiske indhold eller som et selvstændigt led i såvel udtryks- som indholds-syntaksen" (Nielsen 2010: 89), men optræder den "sammen med en bestemmer, indikerer bestemmeren, at infinitiven ikke optræder som en del af en verbalfrase, men at infinitiven derimod har funktion som et substantivisk element – der er med andre ord sket en derivation, idet infinitiven nu optræder som et verbalsubstantiv" (Kristensen & Gøtzsche 2006: 161).

Ifølge Nielsen (2010) kan at-infinitiven også fungere "som NP i en præpositionsforbindelse" (Nielsen 2010: 91), for eksempel *vi snakkede om at gå en tur*. Her vil SAK dog være

uenig i, at der er tale om en præpositionsforbindelse, idet hun vil karakterisere *om* som et modifikationsadverbium, der indgår som en del af verbalfrasen. Jeg mener, at SAKs modifikationsadverbium kommer til sin ret i denne sammenhæng, for hvis man forsøger at flytte *om at gå en tur* (det vil sige præpositionsforbindelsen) til fundamentet, bliver sætningen knudret, og den tenderer måske endda til at blive ugrammatisk. Flytter man derimod *at gå en tur*, bliver sætningen mindre knudret, hvilket kan understreges ved brug af spørgemetoden, hvor man givetvis vil stille spørgsmålet: 'hvad snakkede vi om?'.

For en klarere forståelse af, hvorfor det forholder sig sådan med at-infinitiver, må man se nærmere på, hvad frasen består af. En sætning er en struktur af konstituenten, mens en frase er en struktur af komponenter. En af frasens komponenter er habitatet eller kernen, der har symbolet *h*, og resten af komponenterne er så indekser, der specificerer habitatet (Kristensen & Gøtzsche 2006: 160). Der findes to typer af specifikationer: *j*- og *g*-specifikationer, hvor "De såkaldte *j*-specifikationer kan specificeres af andre *j*-specifikationer, og i så fald betegnes det specificerede indeks som et indeksikalsk habitat. Det såkaldte *g*-indeks kan derimod ikke specificeres, og denne specifikationstype betegner obligatoriske komponenter i en frase" (ibid.)¹⁰. SAK og Gøtzsche mener, at infinitiven udgør en *nom*-komponent, altså et substantivisk element, når den står sammen med *at*, der er en 'determiner' eller en bestemmer, hvis funktion er at angive referentiel eller syntaktisk afgørbarhed (ibid.).

10.3.1. At-infinitiv og passivkonstruktioner

Når man laver en passivvending, bliver objektet i den aktive sætning til subjekt i den passive, og objektet bliver til dativobjekt eller indirekte objekt. Har man en passiv sætning, hvori der indgår en at-infinitiv, vil denne ved en aktivvending altid indgå som verbalet i en nominal ledsætning (Kristensen & Gøtzsche 2006: 165). Om forekomsten af at-infinitiver i passivsætninger skriver SAK og Gøtzsche,

at de kun kan forekomme i sætninger, hvor verbalet indgår i klassen af perceptionsverber [sanseverber] eller verber med et kognitivt indhold fx *se, tænke, vide, forvente* osv. Perceptionsverbernes objekter i aktive sætninger udgøres altid af ledsætninger – dvs. objekterne har altid et propositionelt indhold, og det er netop blandt objektledsætningens led, at man skal finde grundlaget for at-infinitivens optræden i passivsætninger; det synes nemlig at være sådan, at den aktive objektledsætnings finitte verbal nominaliseres i passivsætningerne (ibid.: 166).

¹⁰ Specifikationsbetegnelserne er SAKs: *j*-specifikationer er beskrivere, og *g*-specifikationer er bestemmere (Kristensen 2016: 134f).

Desuden forholder det sig sådan, at passive sætninger har samme ledstruktur som de modsatte aktive sætninger, hvis de indeholder at-infinitiver. Hermed adskiller de sig altså fra traditionelle aktiv-passiv vendinger (ibid.: 168).

10.4 At-infinitivers placering på tysk

På tysk er at-infinitivens (zu-infinitivens) placering ligeledes afhængig af, hvilken syntaktisk funktion den har i sætningen. Infinitiven kan være et selvstændigt sætningsled, underled til et substantiv/adjektiv eller styret af en præposition. Som selvstændigt led kan infinitiven være subjekt, objekt, prædikativ eller adverbialled (Lorentsen 1995: 37). Hvis infinitiven er subjekt skal den stå udskilt. Det betyder, at den og dens underled er samlet i enten forfeltet eller efter slutfeltet (ibid.: 36). Er den objekt, prædikativ eller adverbialled, står den også som hovedregel udskilt, men der er visse undtagelser:

1. Ved verberne *scheinen, brauchen, pflegen, versprechen, drohen, sein* + zu-infinitiv i passivisk betydning skal zu-infinitiven stå opløst (ibid.: 37). Det betyder, at den og dens underled står placeret efter de kendte ordstillingsregler (ibid.: 36).
2. Hvis zu-infinitiven er det eneste mulige objekt ved et givent verbum, er der mulighed for både udskillelse og opløsning.
3. Zu-infinitiven som objekt ved refleksive verber står opløst.

Udgør zu-infinitiven et underled til et substantiv eller et adjektiv, vil den enten være placeret sidst i sætningen efter slutfeltet eller sammen med substantivet eller adjektivet inde i konstruktionen. Er zu-infinitiven styret af en præposition, vil den stå umiddelbart efter denne og helheden, det vil sige, præposition + infinitiv vil være placeret ligesom en adverbial ledsætning (ibid.: 38). Som SAK også vil mene, er der noget problematisk i at placere udvidede zu-infinitiver på E2-pladsen efter slutfeltet, fordi der som oftest ikke vil være tale om et ekstraponeret led, men det vil jeg vende tilbage til senere.

I det næste kapitel skal det ligeledes handle om særlige forhold, nærmere bestemt særlige konstruktioner, som primært optræder i dansk.

11. Særlige konstruktioner

11.1 Sætningskløvninger

Man anvender sætningskløvning, når "et led skal udpeges som det, der indeholder ny information, mens resten af sætningen af baggrundsinformation, som forudsættes kendt" (Becker-Christensen 2010: 117). Størrelsen bliver hermed subjektsprædikativ i en sætning, hvor *det* er subjekt og *er* eller *bliver* er finit verbal (Diderichsen 1946: 196), mens sætningen, hvori det fremhævede led skulle have stået, bliver en relativsætning med bisætningsstruktur, der placeres som sidste del af subjektsprædikativet (Kristensen 2016: 114). Med kløvning kan man altså sætte et særligt fokus på et led i en helsætning. Når leddet får denne nye funktion, bliver det også fremhævet fonetisk, det vil sige lydligt, idet det fremhævede får emfatisk (kraftigt) tryk (ibid.). Helsætningen *Pernille købte ham et æble i går* kan kløves på følgende måder:

*det var **Pernille**, som købte ham et æble i går* (subjekt fremhæves)

*det var **et æble**, som Pernille købte ham i går* (objekt fremhæves)

*det var **ham**, som Pernille købte et æble i går* (indirekte objekt fremhæves)

*det var **i går**, at Pernille købte ham et æble* (adverbialet fremhæves)

Når det kommer til placeringen af sætningskløvninger i hovedsætningsskemaet, er der delte meninger om, hvordan det bør gøres. Diderichsen skriver, at "Den Sætning, hvori Leddet „skulde have haft Plads", efterskikkes da som en løst tilknyttet Bisætning i Ekstraposition [EP2]" (Diderichsen 1946: 196), men det er SAK ikke enig i. Hun mener, at placeringen er uhensigtsmæssig, fordi EP2-pladsen hermed anvendes til andet end ekstraponerede led, det vil sige led, der i forvejen optræder i sætningen. Ifølge hende bliver pladsen "en slags skraldespand, hvori man placerer uregerlige led, som man ikke ved, hvad man ellers skal gøre ved" (Kristensen 2016: 115). SAK forslår i stedet at betragte relativsætningerne som de adjektivetiske beskrivelser, de er, og "placere dem sammen med de dele af leddet, som de beskriver, således som det sker med andre relativsætninger" (ibid.).

At placere de adjektiviske finitte ledsætninger som SAK gør det, finder jeg også mest hensigtsmæssigt. Der er en god logik i, at ledsætningen står sammen med det led, som den beskriver. Der er jo også en klar relation mellem de to, idet relativpronomenet viser tilbage til

leddet. I nedenstående eksempler viser relativpronomenet *som* således tilbage til henholdsvis et proprium, et substantiv og et personligt pronomen.

F	v	s	a	V	S--	---	---	---	---	---	---	--S	A	EP2
<i>det</i>	<i>var</i>				<i>Pernille,</i>	<i>som</i>	<i>købte</i>	<i>ham</i>	<i>et</i>	<i>æble</i>	<i>i</i>	<i>går</i>		

F	v	s	a	V	S--	---	---	---	---	---	---	--S	A	EP2
<i>det</i>	<i>var</i>				<i>et</i>	<i>æble,</i>	<i>som</i>	<i>Pernille</i>	<i>købte</i>	<i>ham</i>	<i>i</i>	<i>går</i>		

F	v	s	a	V	S--	---	---	---	---	---	---	--S	A	EP2
<i>det</i>	<i>var</i>				<i>ham,</i>	<i>som</i>	<i>Pernille</i>	<i>købte</i>	<i>et</i>	<i>æble</i>	<i>i</i>	<i>går</i>		

F	v	s	a	V	S	A--	--A	EP2-	---	---	---	---	-EP2
<i>det</i>	<i>var</i>					<i>i</i>	<i>går,</i>	<i>at</i>	<i>Pernille</i>	<i>købte</i>	<i>ham</i>	<i>et</i>	<i>æble</i>

Som analyserne viser, er der ingen problemer forbundet med de tre første, fordi man netop har at gøre med relativsætninger, der står sammen med det led, som de bringer en nærmere beskrivelse af. I den fjerde analyse forholder det sig imidlertid ikke sådan, at *i går* beskrives nærmere af ledsætningen. Ledsætningen er her det egentlige subjekt for helsætningen, hvori *det* er foreløbigt subjekt. Helsætningens verbal må desuden ikke regnes som et kopulaverbum – *var* er i denne henseende et intransitivt verbum og betyder 'forekom' eller 'skete'. Subjektsledsætningen skal i det fjerde eksempel placeres på EP2, fordi adverbialet *i går* blokerer for en placering på S-pladsen, der ellers er den normale. Ifølge SAK er det dog "ikke noget problem at placere subjektsledsætningen på EP2-pladsen, idet der jo er en anden repræsentant for subjektet i form af det foreløbige subjekt (ibid.). Subjektsledsætningen kan hermed betragtes som ekstraponeret, og EP2-pladsen bliver ikke nogen skraldespand.

Becker-Christensen skriver om kløvning, at det er forbundet med kontrast, fordi man med kløvningen antager, "at der for modtageren (eller spørgeren) kan være forskellige andre muligheder end den, der udpeges med kløvningen" (Becker-Christensen 2010: 117). Det er hermed ikke alle former for led, det er muligt at fremhæve ved sætningskløvning. Som eksempler på ord, man ikke kan udkløve, nævnes *man* og sætningsadverbialer som for eksempel *forresten*, *heldigvis*, *måske* eller *også*. Står sætningsadverbialer i forbindelse med et andet led, er der dog tale om en undtagelse fra reglen. Helsætningen *Jeg hentede den for resten også i går* kan kløves og blive til *Det var for resten også mig, der hentede den i går*. Kløvning kan også

have form af en sætningsknode, og her vil det være et led fra en ledsætning, som udkløves (ibid.: 118).

11.2 Sætningsknuder

Ved en sætningsknode er et led eller en infinitivkonstruktion blevet gjort til sætningens fundament (Kristensen 2016: 116). Becker-Christensen ser spørgende sætninger indledt med et *hv*-ord som obligatoriske sætningsknuder. I eksemplet **Hvor** / siger / du, / at de bor? ser han *hvor* som en komplement for *bor* i ledsætningen, men *hvor* kan kun "stå i den overordnede sætningsdel som spørgeord for hele sætningen" (Becker-Christensen 2010: 109).

Der findes også en række begrænsninger på, hvornår et led kan være en del af en sætningsknode. Hvis konjunktionalet (for eksempel *om* eller *hvornår*) ikke kan slettes, er det ikke muligt at flytte subjektet frem (ibid.: 110): ***Pernille** / spørger / hun, / om □ kommer. Ligeledes kan subjektet

dårligt flyttes ud af en ledsætning, hvis det kan forveksles med subjektet i den overordnede sætningsdel. Fx kræver forståelsen af en sætning som **Elvira** / siger / han, □ kommer i morgen (til forskel fra *Elvira* / siger / han kommer i morgen), at *siger han* får karakter af indskud eller topikaliseringen fremgår af placeringen af et sætningsadverbial: **Elvira** / siger / han / så, / □ kommer i morgen (til forskel fra *Elvira* siger så, han ...). Et pronominelts subjekt får akkusativform ligesom et objekt, når det flyttes frem i den overordnede sætningsdel, og adskiller sig herved fra subjektet i denne del: **Dem** / ved / jeg / □ kommer (ibid.).

Sætningsknuder er meget almindelige på dansk – fra omgangssproget til skriftsproget. På tysk er det anderledes: Her forekommer de meget sjældent og i skriftsproget bør de undgås. Derfor kan det også være meget svært at oversætte danske sætningsknuder til tysk. Det skal ikke handle om oversættelse her, men et eksempel skal alligevel gives. *Dette spørgsmål mener jeg du har stillet før* er en dansk sætningsknode, som oversat til tysk kan lyde *Diese Frage hast du meiner Meinung nach schon früher gestellt* eller *Diese Frage hast du, so ich meine / wie ich meine, schon früher gestellt* (Hansen 2014: 278). Man kan altså ikke foretage en direkte oversættelse fra dansk til tysk.

11.3 Opsplittede sætninger

Der findes tilfælde, hvor sætningsstammen, det vil sige den overordnede del af sætningen, opsplitter en ledsætning (Kristensen 2016: 117). SAK giver følgende eksempel, hvor > markerer, at syntaksen splittes op, og der skal springes videre, indtil <, der betyder at syntaksen

genoptages, forekommer.

F>	---	v	s	---	---	---	---	<F
F	v>			<a	S--	--S	A--	--A
han	er,	tror	jeg,	ikke	særlig	glad	i	dag
o--	-->	v	s	<--	---	---	---	--o
s	v			a	sp--	--sp	a--	--a

Hos Becker-Christensen tales der ikke om splittede sætninger, men splittede led. "Sætningsled, der består af flere ord, udgør som regel sammenhængende enheder. Men der er en række tilfælde, hvor et led er splittet op, sådan at dets dele står forskellige steder i sætningen" (Becker-Christensen 2010 48). Han betragter blandt andet verbalfraserne i følgende eksempler som splittede led: **Har han lagt bogen på bordet?** eller **Han har ikke lagt bogen på bordet.** I den første sætning er de to verber adskilt af et subjekt, mens de i den anden af adskilt af et adverbial. Når Becker-Christensen taler om splittede led, er det ikke det samme, som når SAK taler om opsplittede sætninger. I de anførte eksempler har man at gøre med komplekse verbaler, og Becker-Christensen har ret, når han påpeger, at de to verber er skilt fra hinanden, men det er jo blot sådan, dansk sætningsopbygning ser ud. Der er intet særligt ved denne splittelse.

"[E]t objekt, som består af en nominalfrase med en ledsætning efter kernen, fx *en bog, som jeg gerne vil bytte*, kan være delt af et adverbial, ligesom en prædikativ adjektivfrase, fx *nemmere end at tage bussen*, kan være delt af et højrestillet reelt subjekt i en *det*-konstruktion" (ibid.: 49): *Jeg fik en bog i går, som jeg gerne vil bytte* eller *Det er nemmere at tage toget end at tage bussen*. I denne sammenhæng er der et mere solidt grundlag for at tale om opsplittede led. Det skyldes, at der her er mulighed for at placere leddet samlet, uden sætningen bliver ugrammatisk. Eksemplerne kan omskrives, og vil derefter lyde *I går fik jeg en bog, som jeg gerne vil bytte* og *At tage toget er nemmere end at tage bussen*. Omskrivninger som disse kan ikke lade sig gøre ved eksemplerne med verbalfraser, så længe alle led fortsat skal være en del af sætningen.

Ligeledes kan en del af et led i visse tilfælde flyttes hen forrest i sætningen. Denne form for "opsplitning kan forekomme ved fremflytning af styrelsen i en præpositionsfrase, der står som objekt eller som en del af prædikativ" (ibid.). Der gives følgende eksempler: *Jeg tror på det* → *Det tror jeg på* eller *Han er bange for hunden* → *Hunden er han bange for*. Endelig kan også et led, der står som objekt i en infinitivkonstruktion eller en ledsætning, flyttes frem,

for eksempel *Han lovede at hente cyklen klokken tre* → *Cyklen lovede han at hente klokken tre* (ibid.).

12. Delkonklusion: Sætningsskemaet og dets pladser

Som gennemgangen af pladserne i sætningsskemaet viser, er der nogle centrale forskelle mellem SAKs og Becker-Christensens skemaer. Helt grundlæggende er der den forskel, at SAK arbejder med både et hoved- og bisætningsskema, mens Becker-Christensen arbejder med samme skema til hel- og ledsætninger. Selvom de to forskere kalder pladserne i skemaerne noget forskelligt, er der ikke den store forskel på dem. Det skyldes selvfølgelig også, at dansk syntaks ser ud, som den nu engang gør. Ordenes rækkefølge ændrer sig jo ikke, om man anvender det ene eller det andet skema.

Becker-Christensens positionsskema er en smule mangelfuldt sammenlignet med SAKs, fordi der ikke på noget tidspunkt tilføjes diskurs- eller ekstrapositionspladser. Et ekstraponeret led findes beskrevet som et løst fundament, men hvad angår placeringen, nævnes det blot, at det står uden for sætningens centrale del. Hvad der måske kan være en fordel ved Becker-Christensens positionsskema – og ligeledes Hansens (1970) sætningsskemaer – er imidlertid den mere detaljerede inddeling af det, SAK kalder S-pladsen. På blandt andet S-pladsen kan der stå flere konstituenten på samme tid, men hvordan de placerer sig i forhold til hinanden tydeliggøres ikke via hendes skemaer. Hvis man i en sprogtilegnelsessituation sigter efter at anvende det mest pædagogiske værktøj, er det derfor ikke sikkert, at SAK i denne henseende er det bedste bud. Med et mere detaljeret skema som for eksempel Becker-Christensens derimod vil det givetvis være lettere at lære eleverne, hvordan de skal opbygge mere komplekse sætninger. Grunden til, at jeg ikke er helt overbevist om, at positionsskemaet vil være en fordel, er, at der i O- og P-feltet også kan stå andre led end objekter og prædikativer, således kan der i O-feltet stå et subjekt i *der*-konstruktioner og i P-feltet kan der i nogle forbindelser stå en infinit verbalform (Becker-Christensen 2010: 69). Det er misvisende at kalde felterne for objektfelt og prædikativfelt, når det ikke udelukkende er den type led, der kan placeres i dem.

I det følgende kapitel skal sætningsskemaerne forsøges anvendt til tysk med det formål at teste, hvor universelle de er. Der vil være givet en række danske eksempler oversat til tysk, hvor sætningen på begge sprog vil være placeret i både SAKs og Becker-Christensens skemaer.

13. Danske sætningsskemaer anvendt til tysk

Grundlæggende arbejder man på tysk med et skema, som anvendes til både hoved- og bisætninger. Skemaet består som nævnt af forfelt, hovedfelt og slutfelt, hvormed det på sin vis har den samme overordnede tredeling, som både SAKs, Diderichsens og Becker-Christensens skemaer. For en mere konkret sammenligning mellem dansk og tysk sprog opstilles der i det følgende både helsætnings- samt ledsætningsskema for tysk med udgangspunkt i SAKs og Becker-Christensens skemaer for dansk. Ved opstillingen af skemaerne vil der opstå visse udfordringer, idet der på tysk er en større frihed, hvad angår placeringen af de forskellige sætningsled, blandt andet på grund af muligheden for entydig markering af ledfunktionen i kraft af ordenes fleksion (Hansen 2014: 264).

En række danske sætninger vil være indsat i sætningsskemaerne og en tysk oversættelse ligeså. Hermed kan man få et indblik i, hvilket skema, der er lettest at anvende til andet end dansk. Sætningerne er opdelt efter hovedsætninger og bisætninger og derefter efter simple og komplekse verbaler, fordi formålet er at påvise, at det er sætningsskemaernes indholdsfelter, der skal gennemgå en revidering, hvis de skal anvendes til tysk. Det betyder altså, at det primære sigte med konstruktionerne er at skildre verbernes tider, også fordi verbalet – sammenlignet med andre konstituenten – har en mere fast placering. Der er dog også fokus på, at sætningerne indeholder substantialled og adverbialled, fordi de er medvirkende til at understrege den syntaktiske frihed, der trods alt er på tysk, men som ikke eksisterer i samme grad på dansk. I kapitel 14 behandles udfordringerne ved brug af skemaerne, mens der i kapitel 16 samles op på resultaterne af undersøgelserne, i hvilken forbindelse det også vil være diskuteret, om SAKs sætningsskemaer eller Becker-Christensens positionsskema er det bedste værktøj til brug på tysk.

13.1 Danske og tyske helsætninger i hovedsætningsskemaet

Nedenfor ses de sætninger, som i dette afsnit skal placeres i hovedsætningsskemaet. Sætningerne er opdelt efter simple og komplekse verbaler.

Sætninger med simple verbaler

1. *jeg tager det sidste tog* → *ich fahre mit dem letzten Zug*
2. *han ankom kl. 8* → *er kam um 8 Uhr an*

3. *kan du fortælle mig, hvor banegården ligger? → könntest du mich erzählen, wo der Bahnhof liegt?*

4. *han ringer, når han kommer hjem → er rufe an, wenn er nach Hause kommt*

Sætninger med komplekse verbaler

5. *han vil gå til bageren → er will zum Bäckerei gehen*

6. *de har aldrig boet i storbyen → sie haben nie in der Großstadt gewohnt*

7. *kan du købe en bil næste år? → kannst du nächstes Jahr ein Auto kaufen?*

8. *jeg har aldrig givet ham en gave til jul → ich habe ihm nie ein Geschenk zum Weihnachten gegeben*

13.1.1 Helsætninger med simple verbaler

1. *jeg tager det sidste tog → ich fahre mit dem letzten Zug*

Når man oversætter det faste udtryk *at tage toget*, bruger man det tyske verbum *fahren* i kombination med præpositionen *mit*, hvormed sætningen kommer til at bestå af subjekt, verbum og adverbialled og ikke subjekt, verbum og objekt, som det er tilfældet på dansk. Det betyder, at det ikke er de samme pladser i sætningsskemaet, som tages i brug. Objektet skal jo placeres på S-pladsen, mens adverbialet skal placeres på A-pladsen.

F	v	s	a	V	S--	---	---S	A
<i>jeg</i>	<i>tager</i>				<i>det</i>	<i>sidste</i>	<i>tog</i>	

F	v	s	a	V	S	A--	---	---	--A
<i>ich</i>	<i>fahre</i>					<i>mit</i>	<i>dem</i>	<i>letzten</i>	<i>Zug</i>

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>jeg</i>		<i>tager</i>			<i>det sidste tog</i>		

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>ich</i>		<i>fahre</i>					<i>mit dem letzten Zug</i>

2. *han ankom kl. 8 → er kam um 8 Uhr an*

Sætningen kan ved første øjekast placeres i SAKs sætningsskema til dansk, hvis man udelukkende har fokus på konstituenttypen. Som placeringen af den danske sætning viser, vil tidsbetegnelser nemlig stå på A-pladsen og ikke a-pladsen, hvor man bliver "nødt til" at placere betegnelsen i den tyske udgave. Den tyske sætning indeholder det løst sammensatte verbum *ankommen*. Forleddet og verbet er skilt fra hinanden i denne sammenhæng, fordi der er tale om en sætning af positionstype I med et finit verbum i præteritum på andenpladsen (Hansen 2014: 110).

F	v	s	a	V	S	A
<i>han</i>	<i>ankom</i>					<i>kl. 8</i>

F	v	s	a--	--a	V	S	A
<i>er</i>	<i>kam</i>		<i>um</i>	<i>8 Uhr</i>	<i>an</i>		

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>han</i>		<i>ankom</i>					<i>kl. 8</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>er</i>		<i>kam</i>	<i>um 8 Uhr</i>	<i>an</i>			

3. *kan du fortælle mig, hvor banegården ligger? → könntest du mich erzählen, wo der Bahnhof liegt?*

Når man oversætter sætningen til tysk, bliver der byttet rundt på objektet og den infinitte del af verbalet – *fortælle mig* er blevet til *mich erzählen*. Det kan give nogle udfordringer, hvis man ønsker at placere sætningen i sætningsskemaer til dansk. Dog er der i dette tilfælde mulighed for at placere både subjekt og objekt på s-pladsen, og hermed går ligningen op.

F	v	s	a	V	S	A--	---	--A
	<i>kan</i>	<i>du</i>		<i>fortælle</i>	<i>mig,</i>	<i>hvor</i>	<i>banegården</i>	<i>ligger?</i>

F	v	s--	--s	a	V	S	A--	---	---	--A
	<i>könntest</i>	<i>du</i>	<i>mich</i>		<i>erzählen,</i>		<i>wo</i>	<i>der</i>	<i>Bahnhof</i>	<i>liegt</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
			<i>kan</i>	<i>du</i>	<i>fortælle</i>	<i>mig,</i>		<i>hvor banegården ligger</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
			<i>könntest</i>	<i>du mich</i>	<i>erzählen,</i>			<i>wo der Bahnhof liegt</i>

4. *han ringer, når han kommer hjem* → *er rufe an, wenn er nach Hause kommt*

Både den danske sætning og den tyske oversættelse består af subjekt, verbal og adverbialled. Igen er der ingen problemer, når sætningen skal placeres i det danske sætningsskema. Adverbialledet placeres på begge sprog på A-pladsen til sidst i sætningen. Det er også muligt at flytte adverbialledet frem til fundamentet på begge sprog uden udfordringer – det medfører blot at subjektet kommer til at stå på s-pladsen.

F	v	s	a	V	S	A--	---	---	---	--A
<i>han</i>	<i>ringer,</i>					<i>når</i>	<i>han</i>	<i>kommer</i>	<i>hjem</i>	

F	v	s	a	V	S	A--	---	---	---	--A
<i>er</i>	<i>ruft</i>			<i>an,</i>		<i>wenn</i>	<i>er</i>	<i>nach</i>	<i>Hause</i>	<i>kommt</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>han</i>		<i>ringer,</i>					<i>når han kommer hjem</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>er</i>		<i>ruft</i>		<i>an,</i>			<i>wenn er nach Hause kommt</i>

Som de nu gennemgåede eksempler viser, er der ikke de store udfordringer forbundet med at anvende SAKs sætningsskema til tysk. Grunden til at ovenstående sætninger er så lette at placere skyldes dog først og fremmest, at de alle indeholder et simpelt verbal. Har man at gøre med et komplekst verbal, bliver det straks en større udfordring at anvende skemaet, hvis ikke man ændrer lidt på pladsernes rækkefølge. Der kan også opstå udfordringer, når det kommer til placeringen af diverse adverbialled. På tysk er der en helt anden frihed, end der er på dansk, og det sår da også ovenfor, at blandt andet et tidsadverbial kan ende på a-pladsen i skemaet – pladsen, hvor der ellers primært står negationer og sætningsadverbier på dansk.

I det næste skal der gives en række eksempler indeholdende komplekse verbaler, således det kan tydeliggøres, hvordan man eventuelt kan bytte rundt på pladserne i SAKs hovedsætningsskema og Becker-Christensens positionsskema, så de fortsat kan anvendes til analyse af tyske sætninger.

13.1.2 Helsætninger med komplekse verbaler

5. *han vil gå til bageren* → *er will zum Bäckerei gehen*

På tysk placeres de infinitte verbalformer til sidst i sætningen, og derfor er det ikke muligt at foretage en korrekt placering af sætningens konstituenten i SAKs hovedsætningsskema. Derfor er der nedenfor byttet rundt på pladserne i indholdsfeltet, således den tyske sætningens led kan stå på de rigtige pladser. Der skal umiddelbart laves en total omrokering af pladserne i feltet, før det kan lade sig gøre at indsætte konstituenterne. Det vil dog vise sig, at skemaet til tysk, som det er skitseret nedenfor ikke holder fuldstændig i praksis, fordi adverbelle ledsætninger placeres på A-pladsen hos SAK, hvilket ikke er muligt her.

F	v	s	a	V	S	A--	--A
<i>han</i>	<i>vil</i>			<i>gå</i>		<i>til</i>	<i>bageren</i>

F	v	s	a	S	A--	--A	V
<i>er</i>	<i>will</i>				<i>zum</i>	<i>Bäckerei</i>	<i>gehen</i>

I Becker-Christensens skema skal der også byttes rundt på felterne i skemaet, hvis man skal kunne placere en tysk sætning med et komplekst verbal i det. V2-feltet er flyttet hen sidst i skemaet, således man kan placere de infinitte verbalformer korrekt. Desuden er O- og P-feltet flyttet frem forrest i indholdsfeltet, mens x₂-feltet står herefter. Der skal altså foretages de samme ændringer af Becker-Christensens skema, som der skal af SAKs.

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>han</i>		<i>vil</i>		<i>gå</i>			<i>til bageren</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	<i>er</i>		<i>will</i>				<i>zum Bäckerei gehen</i>	<i>gehen</i>

6. *de har aldrig boet i storbyen* → *sie haben nie in der Großstadt gewohnt*

Dette eksempel indeholder verbalfrasen *har boet*, der på dansk er adskilt af adverbiet *aldrig*, som placeres på a-pladsen. På tysk er de to verber adskilt af både negationen og stedsadverbiet, fordi den finitte del af verbalet som sagt skal stå til sidst i sætningen. Der er tale om to adverbialer, som skal stå på hver deres plads i skemaet, hvilket tydeliggøres i eksempel 8.

F	v	s	a	V	S	A--	--A
<i>de</i>	<i>har</i>		<i>aldrig</i>	<i>boet</i>		<i>i</i>	<i>storbyen</i>

F	v	s	a	S	A--	---	--A	V
<i>sie</i>	<i>haben</i>		<i>nie</i>		<i>in</i>	<i>der</i>	<i>Großstadt</i>	<i>gewohnt</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>de</i>		<i>har</i>	<i>aldrig</i>	<i>boet</i>			<i>i en storby</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	<i>sie</i>		<i>haben</i>	<i>nie</i>			<i>in der Großstadt</i>	<i>gewohnt</i>

7. *kan du købe en bil næste år?* → *kannst du nächstes Jahr ein Auto kaufen?*

Denne sætning har tomt fundament, fordi der er tale om en spørgesætning indledt med et finit verbum, som placeres på v-pladsen. Oversættelsen til tysk adskiller sig på mange måder fra den danske sætning, fordi man på tysk gerne vil flytte tidsudtryk så langt frem i sætningen som overhovedet muligt. Derfor placeres tidsadverbialet *nächstes Jahr* før objektet *ein Auto*. Når adverbialet rykkes frem på denne måde, kan det ikke stå på A-pladsen, hvor det ellers normalt hører til – i stedet ender det på a-pladsen i neksusfeltet. SAK skriver, at pladsen er for "ikke omfangsrige adverbielle led" (Kristensen 2016: 95), men i sin gennemgang placerer hun ingen tidsbetegnelser på pladsen. Det må dog blot skyldes, at dansk har den type led enten i fundamentet eller på A-pladsen. Friheden på dansk er mere begrænset end på tysk, og sætningen vil hurtigt komme til at lyde ugrammatisk, hvis en tidsbetegnelse placeres på a-pladsen.

F	v	s	a	V	S--	--S	A--	--A
	<i>kan</i>	<i>du</i>		<i>købe</i>	<i>en</i>	<i>bil</i>	<i>næste</i>	<i>år?</i>

F	v	s	a--	--a	S--	--S	A	V
	<i>kannst</i>	<i>du</i>	<i>nächstes</i>	<i>Jahr</i>	<i>ein</i>	<i>Auto</i>		<i>kaufen?</i>

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
			kan	du	købe	en bil		næste år?

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
			kannst	du nächs- tes Jahr	ein Auto			kaufen?

8. jeg har aldrig givet ham en gave til jul → ich habe ihm nie ein Geschenk zum Weihnachten gegeben

Dette eksempel understreger placeringen af *nie* på a-pladsen, fordi man har et objekt, som presser sig ind mellem de to adverbialer. Ligeledes bliver pladsernes rækkefølge i indholdsfeltet understreget, fordi man både har et objekt, et adverbial og en infinit verbalform. Senere skal det dog vise sig, at V-pladsen til sidst i indholdsfeltet giver en række udfordringer, hvis en ledsætning følger efter. En ledsætning vil typisk placeres på A-pladsen på dansk, med det kan ikke lade sig gøre, når man anvender sætningsskemaet til tysk. Når sætningerne sættes i skemaet, ser man også, at placeringen af det indirekte objekt er forskellig mellem de to sprog. På dansk skal det stå på S-pladsen sammen med det direkte objekt, men på tysk skal det stå alene på s-pladsen, fordi adverbialet har skilt det fra det direkte objekt.

F	v	s	a	V	S--	---	---S	A--	--A
jeg	har		aldrig	givet	ham	en	gave	til	jul

F	v	s	a	S--	--S	A--	--A	V
ich	habe	ihm	nie	ein	Geschenk	zum	Weihnachten	gegeben

Når man skal placere den danske sætning i Becker-Christensens skema, er der ingen udfordringer – det bliver straks sværere, når den tyske skal indsættes. Udfordringerne opstår i neksusfeltet, hvor der ikke er nogen tydelig indikation på, hvor det indirekte objekt og sætningsnegationen skal stå, og hvor begge dele blot placeres i x₁-feltet. Becker-Christensen skriver, at der i feltet kan placeres led, som ellers normalt står i den sidste del af sætningen, men de omtalte led vil jo på tysk netop ikke være placeret her – de hører til i neksusfeltet (midterfeltet). I nedenstående analyse af den tyske sætning bliver x₁-feltet en form for skraldespand, hvor man placerer de led, som ikke kan stå andre steder.

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	jeg		har	aldrig	givet	ham en gave		til jul

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	ich		habe	ihm nie	ein Geschenk		zum Weihnachten	gegeben

13.2 Danske og tyske ledsætninger i bisætningsskemaet

Nedenfor ses de sætninger, som i dette afsnit skal placeres i bisætningsskemaet. Sætningerne er opdelt efter simple og komplekse verbaler.

Sætninger med simple verbaler:

1. *han ved ikke, hvornår han er tilbage* → *er weißt nicht, wenn er zurück ist*
2. *jeg spiser gulerødder, fordi de er sunde* → *ich esse Karotten, weil sie gesund sind*
3. *jeg tror, de ankommer i eftermiddag* → *ich glaube, dass sie Nachmittag ankommen*
4. *hvad der er vigtigt for dig, er ikke vigtigt for mig* → *was dir wichtig ist, ist mir nicht wichtig*

Sætninger med komplekse verbaler:

5. *han fortalte, at han skulle rejse* → *er erzählte, dass er reisen sollte*
6. *hun vidste, hvor de havde lagt bøgerne* → *sie wusste, wo sie die Bücher gelegt hatten*
7. *de spiste bollerne, som de lige havde bagt* → *sie aßen die Brötchen, die sie gerade gebacken hatten*
8. *at hun ikke kan lide gulerødder i sin suppe, er hendes mor bevidst om* → *das sie keine Karotten in ihrer Suppe mag, weiß ihre Mutter*

13.2.1 Ledsætninger med simple verbaler

1. *han ved ikke, hvornår han er tilbage* → *er weißt nicht, wenn er zurück ist*

For at kunne anvende SAKs bisætningsskema til tysk, skal der allerede fra begyndelsen foretages en revision. Det skyldes, at man på tysk placerer både eventuelle infinitte verbalformer samt den finitte verbalform til sidst i sætningen (i nævnte rækkefølge). Denne forskel mellem dansk og tysk syntaks betyder, at man må flytte v-pladsen fra neksusfeltet til indholdsfeltet.

Man må desuden flytte S-pladsen frem forrest i indholdsfeltet, og den efterfølges så af A- og V-pladsen, således man får følgende rækkefølge: S – A – V – v.

K ^s	K ^u	s	a	v	V	S	A
	<i>hvornår</i>	<i>han</i>		<i>er</i>			<i>tilbage</i>

K ^s	K ^u	s	a	S	A	V	v
	<i>wenn</i>	<i>er</i>			<i>zurück</i>		<i>ist</i>

Becker-Christensens positionsskema kræver også en vis revision, hvis det skal kunne anvendes til tysk. Faktisk skal der byttes rundt på alle felterne foruden K-feltet, f-feltet og x_{leds}-feltet.

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
<i>hvornår</i>	<i>han</i>		<i>er</i>					<i>tilbage</i>

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt	V ₁ -felt
<i>wenn</i>	<i>er</i>					<i>zurück</i>		<i>ist</i>

2. *jeg spiser gulerødder, fordi de er sunde* → *ich esse Karotten, weil sie gesund sind*

Ledsætningerne *fordi de er sunde* og *weil sie gesund sind* indeholder begge en underordningskonjunktion, et subjekt, et subjektsprædikativ og et infinit verbal. Placeringen af sætningerne i SAKs skema er ganske simpel, når blot der er byttet rundt på pladserne i det til tysk.

K ^s	K ^u	s	a	v	V	S	A
	<i>fordi</i>	<i>de</i>		<i>er</i>		<i>sunde</i>	

K ^s	K ^u	s	a	S	A	V	v
	<i>weil</i>	<i>sie</i>		<i>gesund</i>			<i>ist</i>

Ved brug af Becker-Christensens positionsskema er der heller ingen udfordringer.

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
<i>fordi</i>	<i>de</i>		<i>er</i>				<i>sunde</i>	

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt	V ₁ -felt
<i>weil</i>	<i>sie</i>				<i>gesund</i>			<i>ist</i>

3. *jeg tror, de ankommer i eftermiddag* → *ich glaube, dass sie Nachmittag ankommen*

Dette tredje eksempel med et simpelt verbal er ligeledes let at placere i både SAKs og Becker-Christensens skema. Hvorvidt adverbialleddet på tysk skal placeres på a-pladsen eller A-pladsen (x₁-feltet eller x₂-feltet) kan være svært at afgøre. Man kan dog argumentere for, at det skal placeres på den første adverbialplads, fordi man på tysk altid vil forsøge at rykke tidsudtryk så langt frem i sætningen som muligt. Derfor er det også placeret i neksusfeltet nedenfor.

K ^s	K ^u	s	a	v	V	S	A--	--A
	[at]	de		kommer			i	eftermiddag

K ^s	K ^u	s	a	S	A	V	v
	[dass]	sie	Nachmittag				ankommen

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
[at]	de		ankommer					i eftermiddag

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt	V ₁ -felt
[dass]	sie		Nachmittag					ankommen

4. *hvad der er vigtigt for dig, er ikke vigtigt for mig* → *was dir wichtig ist, ist mir nicht wichtig*

Oversættelsen af denne sætning er noget særligt, fordi præpositionsforbindelsen *for dig* oversættes med dativformen *dir*, hvilken man typisk ser som indirekte objekt. Desuden er det specielle ved den tyske oversættelse, at man undgår subjektet *der*. Når sætningerne skal placeres i skemaet, giver forskellene imidlertid ingen udfordringer. Man skal blot være bevidst om, at *dir* skal stå på a-pladsen, fordi der altså er tale om et adverbialled.

K ^s	K ^u	s	a	v	V	S	A--	--A
	<i>hvad</i>	<i>der</i>		<i>er</i>		<i>vigtigt</i>	<i>for</i>	<i>dig</i>

K ^s	K ^u	s	a	S	A	V	v
	<i>was</i>		<i>dir</i>	<i>wichtig</i>			<i>ist</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
<i>hvad</i>	<i>der</i>		<i>er</i>				<i>vigtigt</i>	<i>for dig</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt	V ₁ -felt
<i>was</i>			<i>dir</i>		<i>wichtig</i>			<i>ist</i>

13.2.2 Ledsætninger med komplekse verbaler

5. *han fortalte, at han skulle rejse* → *er erzählte, dass er reisen sollte*

På både dansk og tysk står verbalpladserne samlet, men der er den forskel, at man på dansk har v-pladsen før V-pladsen, hvilket er modsat tysk, hvor pladserne desuden er placeret til sidst i skemaet.

K ^s	K ^u	s	a	v	V	S	A
	<i>at</i>	<i>han</i>		<i>skulle</i>	<i>rejse</i>		

K ^s	K ^u	s	a	S	A	V	v
	<i>dass</i>	<i>er</i>				<i>reisen</i>	<i>sollte</i>

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
<i>at</i>	<i>han</i>		<i>skulle</i>		<i>rejse</i>			

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt	V ₁ -felt
<i>dass</i>	<i>er</i>						<i>reisen</i>	<i>sollte</i>

6. *hun vidste, hvor de havde lagt bøgerne* → *sie wusste, wo sie die Bücher gelegt hatten*

I et eksempel som dette kan man ved placeringen af den tyske oversættelse blive i tvivl om, hvorvidt *die Bücher* skal placeres alene på S-pladsen eller sammen med subjektet på s-pladsen, også fordi negationen *nicht* ikke er den store hjælp, idet den kan placeres forskellige steder i sætningen, alt efter hvilket led, der skal negeres. I stedet kan man forsøge sig med et tidsudtryk som for eksempel *heute*. Sætningen kommer herefter til at lyde: *wo sie heute die Bücher gelegt hatten*. Både x_{leds}-feltet og x₁-feltet er til adverbialer, men fordi der er tale om en ledsætning, placeres denne sætnings adverbial i førstnævnte felt hos Becker-Christensen.

K ^s	K ^u	s	a	v	V	S	A
	<i>hvor</i>	<i>de</i>		<i>havde</i>	<i>lagt</i>	<i>bøgerne</i>	

K ^s	K ^u	s	a	S--	--S	A	V	v
	<i>wo</i>	<i>sie</i>	<i>[heute]</i>	<i>die</i>	<i>Bücher</i>		<i>gelegt</i>	<i>hatten</i>

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
<i>hvor</i>	<i>de</i>		<i>havde</i>		<i>lagt</i>	<i>bøgerne</i>		

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt	V ₁ -felt
<i>wo</i>	<i>sie</i>	<i>[heute]</i>		<i>die Bü-</i>			<i>gelegt</i>	<i>hatten</i>

				<i>cher</i>				
--	--	--	--	-------------	--	--	--	--

7. *de spiste bollerne, som de lige havde bagt* → *sie aßen die Brötchen, die sie gerade gebacken hatten*

Ledsætninger (eller relativsætninger) kan være forskellige fra hinanden på dansk og tysk, fordi man på dansk ikke altid behøver at indlede dem med et relativpronomen, som det er tilfældet på tysk. I den danske sætning må man fjerne *som*, men i den tyske sætning må man ikke fjerne *die*.

K ^s	K ^u	s	a	v	V	S	A
	<i>som</i>	<i>de</i>	<i>lige</i>	<i>havde</i>	<i>bagt</i>		

K ^s	K ^u	s	a	S	A	V	v
	<i>die</i>	<i>sie</i>	<i>gerade</i>			<i>gebacken</i>	<i>hatten</i>

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
<i>som</i>	<i>de</i>	<i>lige</i>	<i>havde</i>		<i>bagt</i>			

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt	V ₁ -felt
<i>die</i>	<i>sie</i>	<i>gerade</i>					<i>gebacken</i>	<i>hatten</i>

8. *at hun ikke kan lide gulerødder i sin suppe, er hendes mor bevidst om* → *dass sie keine Karotten in ihrer Suppe mag, weiß ihre Mutter*

Når man oversætter sætningen til tysk, vil det være typisk at anvende det negerede objekt *keine Karotten*. Om negerede objekter, prædikativer og adverbialer skriver Hansen (2006), at de "placeres mellem a- og V-pladsen, i et særligt negationsfelt (eller, hvis man foretrækker det, bagest på a-pladsen)" (Hansen 2006: 62). SAK omtaler også negationspladsen og skriver herom, at man ikke kan

se bort fra, at sætninger med negative objekter (dvs. *ingen* + substantiv) kan placeres efter a-pladsen, og i sådanne tilfælde kan det være helt i orden med en ekstra plads, men i så fald bør pladsen kun benyttes til negative objekter, mens negative adverbialer bør placeres på a-pladsen, ellers bliver den ekstra plads et sted, hvor alle typer led kan placeres, når blot de er negative (Kristensen 2016: 120).

Selvom SAK ved konstruktioner med negative objekter er tilhænger af at indføre pladsen, er den dog ikke en del af hendes sætningsskemaer. Skal en dansk sætning indeholdende et negeret objekt indsættes heri, vil man derfor placere det på a-pladsen, som Hansen foreslår. Grun-

den til, at man ikke placerer det på s-pladsen, hvor andre ikke-negerede objekter ellers kan placeres, er, at et eventuelt kort adverbial vil være placeret før det negerede objekt. I en sætning som *vi har da ingen hunde hørt*, står *da* mellem verbalet og det negerede objekt *ingen hunde*, hvilket altså umuliggør en placering på s-pladsen. I Becker-Christensens positionsskema placeres det negerede objekt i x_1 -feltet, der ligesom a-pladsen hos SAK primært er forbeholdt adverbialer.

Hvis man omskriver sætningen *vi har da ingen hunde hørt*, således den ikke længere indeholder et negeret objekt men bare et "normalt" objekt, kan den lyde *vi har da hørt nogle hunde*, og i så fald vil objektet *nogle hunde* være placeret på S-pladsen i skemaet. Objektet *nogle hunde* er en nominalfrase, ligesom *ingen hunde* er det. De to objekter har altså begge et substantiv som kerne, men når man skal placere det negerede, er det ikke kernen, der er det afgørende. Det er i stedet pronomenet *ingen*, der i frasen fungerer som bestemmer. Jeg ser det sådan, fordi *ingen* er udtryk for negering, og fordi frasen i kraft heraf ender på a-pladsen, der er negationens faste plads.

K ^s	K ^u	s	a	v	V	S	A--	---	--A
	<i>at</i>	<i>hun</i>	<i>ikke</i>	<i>kan</i>	<i>lide</i>	<i>gulerødder</i>	<i>i</i>	<i>sin</i>	<i>suppe</i>

K ^s	K ^u	s	a--	--a	S	A--	---	--A	V	v
	<i>dass</i>	<i>sie</i>	<i>keine</i>	<i>Karotten</i>		<i>in</i>	<i>ihrer</i>	<i>Suppe</i>		<i>mag</i>

K-felt	f-felt	x_{jeds} -felt	V ₁ -felt	x_1 -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x_2 -felt
<i>at</i>	<i>hun</i>	<i>ikke</i>	<i>kunne</i>		<i>lide</i>	<i>gulerødder</i>		<i>i sin suppe</i>

K-felt	f-felt	x_{jeds} -felt	x_1 -felt	O-felt	P-felt	x_2 -felt	V ₂ -felt	V ₁ -felt
<i>dass</i>	<i>sie</i>		<i>keine Karotten</i>			<i>in ihrer Suppe</i>		<i>mag</i>

14. Problemstillinger ved anvendelse af danske sætningsskemaer til tysk

At anvende SAKs hovedsætningsskema og bisætningsskema eller Becker-Christensens positionsskema til tysk er forbundet med flere problematikker, som primært opstår i kraft af, hvad der kan stå på de enkelte pladser/i de enkelte felter. Disse problematikker skal behandles i det følgende.

14.1 A-pladsen eller ekstraposition

14.1.1 Adverbialled og ledsætninger

I forrige kapitel blev det tydeligt, hvordan det er nødvendigt at revidere både SAKs sætnings-skemaer og Becker-Christensens positionsskema, hvis de skal anvendes til tysk. Agnete Bruun Hansen skriver i *Gyldendal tysk grammatik* (2014), at "Ekstraposition til højre [...] er den normale placering for bisætninger og infinitivkonstruktioner [på tysk]" (Hansen 2014: 272), men skal man følge SAKs metode, vil man altså gå efter at placere dem på A-pladsen, hvorfor de tidligere revisioner giver visse problemer. Nedenfor ses sætningen *jeg kan låne dig 100 euro, hvis du snart giver mig pengene tilbage*, der oversat til tysk lyder *ich kann dir 100 Euro geben, falls du mir das Geld bald wiedergibst*, placeret i SAKs hovedsætningsskema og Becker-Christensens positionsskema.

F	v	s	a	V	S--	---	--S	A--	---	---	---	---	---	--A
<i>jeg</i>	<i>kan</i>			<i>låne</i>	<i>dig</i>	<i>100</i>	<i>euro,</i>	<i>hvis</i>	<i>du</i>	<i>snart</i>	<i>giver</i>	<i>mig</i>	<i>pengene</i>	<i>tilbage</i>

F	v	s	a	S--	--S	V	A--	---	---	---	---	---	--A
<i>ich</i>	<i>kann</i>	<i>dir</i>		<i>100</i>	<i>Euro</i>	<i>leihen,</i>	<i>wenn</i>	<i>du</i>	<i>mir</i>	<i>das</i>	<i>Geld</i>	<i>bald</i>	<i>wiedergibst</i>

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>jeg</i>		<i>kan</i>		<i>låne</i>	<i>dig 100 euro,</i>		<i>hvis du snart giver mig pengene tilbage</i>

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	V ₂ -felt	x ₂ -felt
	<i>ich</i>		<i>kann</i>	<i>dir</i>	<i>100 Euro</i>		<i>leihen,</i>	<i>wenn du mir das Geld bald wiedergibst</i>

I ovenstående skemaer til tysk er der flyttet rundt på pladserne i indholdsfeltet. V- og S-pladsen i SAKs skema er byttet rundt, mens V₂-feltet i Becker-Christensens skema er rykket hen før O- og P-feltet. Selvom der i skemaet ikke er foretaget de store ændringer, er der analytisk en række forskelle: Det infinitte verbum placeres på tysk før ledsætningen, og derudover står det indirekte objekt *dir* på s-pladsen, hvilket afgøres, hvis man indsætter negationen *nicht*. Sætningen lyder hermed: *Ich kann dir nicht 100 Euro leihen, wenn du mir das Geld bald wiedergibst*. Negationen placeres på a-pladsen og skiller derfor det indirekte objekt fra det

direkte objekt. Yderligere to eksempler, som taler for denne opstilling af hovedsætningske-
maet, ses nedenfor.

1. *hun var så lykkelig, fordi hun havde fundet en lejlighed* → *sie war so glücklich, weil sie eine Wohnung gefunden hatte*

F	v	s	a	V	S--	--S	A--	---	---	---	---	--A
<i>hun</i>	<i>var</i>				<i>så</i>	<i>lykkelig,</i>	<i>fordi</i>	<i>hun</i>	<i>havde</i>	<i>fundet</i>	<i>en</i>	<i>lejlighed</i>

F	v	s	a	S--	--S	V	A--	---	---	---	---	--A
<i>sie</i>	<i>war</i>			<i>so</i>	<i>glücklich,</i>		<i>weil</i>	<i>sie</i>	<i>eine</i>	<i>Wohnung</i>	<i>gefunden</i>	<i>hatte</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>hun</i>		<i>var</i>				<i>så lykkel-</i> <i>lig,</i>	<i>fordi hun</i> <i>havde</i> <i>fundet en</i> <i>lejlighed</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	V ₂ -felt	x ₂ -felt
	<i>sie</i>		<i>war</i>			<i>so glück-</i> <i>lich,</i>		<i>weil sie</i> <i>eine</i> <i>Wohnung</i> <i>gefunden</i> <i>hatte</i>

2. *jeg kunne ikke sige et ord, da jeg var forkølet* → *ich konnte kein Wort sagen, da ich erkältet war*

F	v	s	a	V	S--	--S	A--	---	---	--A
<i>jeg</i>	<i>kunne</i>		<i>ikke</i>	<i>sige</i>	<i>et</i>	<i>ord,</i>	<i>da</i>	<i>jeg</i>	<i>var</i>	<i>forkølet</i>

F	v	s	a	S--	--S	V	A--	---	---	--A
<i>ich</i>	<i>konnte</i>			<i>kein</i>	<i>Wort</i>	<i>sagen,</i>	<i>da</i>	<i>ich</i>	<i>erkältet</i>	<i>war</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>jeg</i>		<i>kunne</i>	<i>ikke</i>	<i>sige</i>	<i>et ord,</i>		<i>da jeg var</i> <i>forkølet</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	V ₂ -felt	x ₂ -felt
	<i>ich</i>		<i>konnte</i>		<i>kein Wort</i>		<i>sagen,</i>	<i>da ich</i> <i>erkältet</i> <i>war</i>

De anførte eksempler er simple at placere i skemaet, men det skyldes, at der ikke står både en
substantial- og en adverbialfrase før det infinitte verbal. Gjorde der det, ville der mangle en

plads til adverbialfrasen før V-pladsen hos SAK og V₂-feltet hos Becker-Christensen. Tag eksemplet *ich habe ihm nie ein Geschenk zum Weihnachten gegeben* og tilføj en ledsætning, for eksempel *ich habe ihm nie ein Geschenk zum Weihnachten gegeben, weil er kein guter Junge ist*. Fordi det infinitte verbal placeres før ledsætningen på tysk, kan den ikke stå sammen med det andet adverbialled, som den kan på dansk: *jeg har aldrig givet ham en gave til jul, fordi han ikke er nogen god dreng*. Når indholdsfeltet er arrangeret som ovenfor, at det altså ikke muligt at placere et tysk eksempel, som det anførte, fordi det både indeholder en præpositionsforbindelse samt en adverbial ledsætning.

14.2 At-infinitiver og udvidede at-infinitiver

Som beskrevet i afsnit 10.3 har at-infinitiver funktion som enten subjekt, objekt eller subjektsprædikat i en oversætning, det vil sige en sætning, som ikke er underordnet. De kan desuden gøres adverbialle, hvis de sættes i kombination med en præposition (Kristensen 2016: 79). Når man har at gøre med en at-infinitiv fungerer *at* ikke som en underordningskonjunktion, hvilket man ellers kunne være tilbøjelig til at tro, idet det minder meget om underordningskonjunktionen *at*. Hvis der var tale om underordningskonjunktionen *at*, ville det kunne fjernes fra konstruktionen, hvilket *at* i en at-infinitiv ikke kan (ibid.). Nedenfor gives et par eksempler indeholdende en udvidet at-infinitiv.

1. *han håber at være tilbage kl. 20* → *er hofft, um 20 Uhr zurück zu sein*

Den danske sætning består af subjekt, verbal og en udvidet at-infinitiv, der har funktion som objekt, hvorfor den placeres på S-pladsen. Anderledes forholder det sig med den tyske oversættelse, hvor zu-infinitiven har funktion som adverbialled indledt af præpositionen *um*. Det betyder, at den placeres på skemaets A-plads. Hvis sætningen havde indeholdt et komplekst verbal, og sætningsskemaet med V-pladsen til sidst havde været anvendt, ville det ikke have været muligt at placere sætningen i skemaet efter SAKs metode. Den udvidede zu-infinitiv ville i det tilfælde skulle stå på EP2. En sådan konstruktion kan lyde knudret, men den vil ikke være ugrammatisk. Nedenfor er sætningen placeret i både SAKs hovedsætnings- og infinitivskema samt Becker-Christensens positionsskema.

F	v	s	a	V	S--	---	---	--S	A
<i>han</i>	<i>håber</i>				<i>at</i>	<i>være</i>	<i>tilbage</i>	<i>kl. 20</i>	

K^s	s	a	V--	--V	S	A--	---	--A
			<i>at</i>	<i>være</i>		<i>tilbage</i>	<i>kl.</i>	<i>20</i>

F	v	s	a	S	V	A--	---	---	---	--A
<i>er</i>	<i>hofft,</i>					<i>um</i>	<i>20 Uhr</i>	<i>zurück</i>	<i>zu</i>	<i>sein</i>

K^s	s	a	S	A--	---	--A	V--	--V
				<i>um</i>	<i>20 Uhr</i>	<i>zurück</i>	<i>zu</i>	<i>sein</i>

K-felt	f-felt	x₁eds-felt	V₁-felt	x₁-felt	V₂-felt	O-felt	P-felt	x₂-felt
	<i>han</i>		<i>håber,</i>			<i>at være tilbage kl. 20</i>		

K-felt	f-felt	x₁eds-felt	V₁-felt	x₁-felt	O-felt	P-felt	V₂-felt	x₂-felt
	<i>er</i>		<i>hofft,</i>					<i>um 20 Uhr zurück zu sein</i>

2. i arbejdet vil det være vigtigt at kunne indhente oplysninger online → in der Arbeit wird es wichtig sein, Informationen online einholen zu können

Placeringen af den danske sætning adskiller sig en del fra placeringen af den tyske. Når den danske sætning sættes i skemaet, kommer subjektsprædikativet *vigtigt* til at stå sammen med den udvidede at-infinitiv *at kunne indhente oplysninger online* på S-pladsen. Anderledes forholder det sig med den tyske sætning, fordi subjektsprædikativet og den udvidede at-infinitiv er adskilt af det infinitte verbum *sein*. Den udvidede at-infinitiv placeres på EP2-pladsen, hvilket SAK i dette tilfælde også ville kunne stå inde for, idet der tidligere i sætningen optræder et *es*, som hører sammen med den. På sin vis er den udvidede at-infinitiv et ekstraponeret led. Sætningen kunne da også have lydt: *Informationen online einholen zu können, wird in der Arbeit wichtig sein*, hvormed den udvidede at-infinitiv får en tydelig funktion som subjekt (nu placeret i fundamentet). Hvis man gør det samme med den danske sætning, vil subjektsprædikativet og subjektet ikke længere stå sammen på S-pladsen, fordi det selvfølgelig også her vil være sådan, at den udvidede at-infinitiv ryger i fundamentet. På begge sprog forsvinder det foreløbige subjekt (*det* og *es*) ved en sådan omskrivning.

F--	--F	v	s	a	V	S--	---	---	---	---	--S	A
------------	------------	----------	----------	----------	----------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	----------

<i>i</i>	<i>arbejdet</i>	<i>vil</i>	<i>det</i>		<i>være</i>	<i>vigtigt</i>	<i>at</i>	<i>kunne</i>	<i>indhente</i>	<i>oplysninger</i>	<i>online</i>	
----------	-----------------	------------	------------	--	-------------	----------------	-----------	--------------	-----------------	--------------------	---------------	--

K^s	s	a	V--	---	--V	S	A
			<i>at</i>	<i>kunne</i>	<i>indhente</i>	<i>oplysninger</i>	<i>online</i>

F--	---	--F	v	s	a	S	V	A	EP2---	---	---	---	--EP2
<i>in</i>	<i>der</i>	<i>Arbeit</i>	<i>wird</i>	<i>es</i>		<i>wichtig</i>	<i>sein,</i>		<i>Informationen</i>	<i>online</i>	<i>einholen</i>	<i>zu</i>	<i>können</i>

K^s	s	a	S	A	V--	---	--V
			<i>Informationen</i>	<i>online</i>	<i>einholen</i>	<i>zu</i>	<i>können</i>

Hos Becker-Christensen tilføjes der ikke nogen ekstrapositionsplads, hverken til venstre eller højre, hvorfor placeringen af den udvidede at-infinitiv på tysk bliver ukorrekt. Der gøres blot opmærksom på, at det ekstraponerede led "flyttes ud af sætningens centrale del og erstattes af et pro-ord" (Becker-Christensen 2010: 113).

K-felt	f-felt	x₁eds-felt	V₁-felt	x₁-felt	V₂-felt	O-felt	P-felt	x₂-felt
	<i>i arbejdet</i>		<i>vil</i>	<i>det</i>	<i>være</i>	<i>vigtigt at kunne indhente oplysninger online</i>		

K-felt	f-felt	x₁eds-felt	V₁-felt	x₁-felt	O-felt	P-felt	V₂-felt	x₂-felt
	<i>in der Arbeit</i>		<i>wird</i>	<i>es</i>	<i>wichtig</i>		<i>sein</i>	<i>Informationen online einho- len zu können</i>

14.3 Negationen *nicht*

På tysk adskiller placeringen af *nicht* sig i flere tilfælde fra placeringen af negationen *ikke* på dansk. "Nicht placeres gerne efter objektet og efter et frit adverbialled, men foran et præpositionalobjekt og foran et bundet adverbialled" (Johannesen 1980: 277). Som eksempler anfører Johannesen følgende (oversættelser til dansk er egen tilvirkning):

er gibt dem Direktor den Brief nicht → *han giver ikke brevet til direktøren*

vergessen Sie die Blumen nicht! → *glem ikke blomsterne!*

ich schreibe nicht an dich → *jeg skriver ikke til dig*

du darfst nicht in die Stadt gehen → *du må ikke gå til byen*

Kendetegnende for det tyske *nicht* er, at det er placeret så langt tilbage i sætningen som muligt, hvilket er modsat det danske *ikke*. Derudover er der dets placering efter frie temporale bestemmelser, som det ses i sætningen *er kommt heute Abend nicht*, der oversat til dansk lyder *han kommer ikke i aften* (ibid.). Ved imperativ sættes negationen herefter: *öffne nicht!*, men bruges en infinitiv som imperativform, står negationen foran denne: *nicht öffnen!* (ibid.).

Nedenfor gives stadig flere eksempler på sætninger indeholdende negationen *ikke*. De tyske sætninger stammer alle fra Hansen (2014), mens oversættelserne igen er egen tilvirkning. Når der er sat parenteser i de tyske eksempler, skyldes det, at Hansen viser afgrænsningen mellem forfeltet, midterfeltet og slutfeltet i sætningsskemaet til tysk, der i denne opgave er præsenteret i afsnit 7.4.

1. (wir haben) die Aufgabe **nicht** (lösen können) → vi har ikke kunnet løse opgaven

Hvis *nicht* negerer hele sætningens indhold (det vil sige, at *nicht* er sætningsnegation), står *nicht* placeret sidst i midterfeltet, hvilket svarer til A-pladsen hos SAK og x₂-feltet hos Becker-Christensen, og når der er tale om sammensat tid som her, står negationen foran hovedverbet (Johannsen 1980: 277). Den danske og tyske sætning stemmer i dette tilfælde ret overens med hinanden, fordi negationen på begge sprog står placeret før sætningens verbal. Sætningens objekt står på tysk foran negationen og de infinitte verbalformer, hvoraf sidstnævnte, som også tidligere beskrevet, altid står til sidst (hvis man ikke medregner led, som placeres på EP2- eller d2-pladsen).

F	v	s	a	V--	--V	S	A
vi	har		ikke	kunnet	løse	opgaven	

F	v	s	a	S--	--S	A	V--	--V
wir	haben			die	Aufgabe	nicht	lösen	können

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	vi		har	ikke	kunnet løse	opgaven		

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	wir		haben		die Auf- gabe		nicht	lösen können

2. (Frau Müller kommt) heute **nicht** → fru Müller kommer ikke i dag

I dette eksempel er der den forskel mellem dansk og tysk, at negationen placeres før tidsadverbiallet på dansk, mens den placeres efter tidsadverbiallet på tysk. Hvis man flytter tidsudtrykket i den danske sætning til fundamentet, sker der imidlertid det, at man vil få samme rækkefølge af de to led som på tysk, fordi negationen fortsat vil være placeret på a-pladsen. Det skyldes altså, at a-pladsen er negationens normale og ret så faste plads på dansk. På tysk gælder det, at sætningsnegationen står "før et valensafhængigt adverbialled, et præpositionalsobjekt og som regel også før et kortere adverbialled, der angiver måden" (Hansen 2014: 270).

F	v	s	a	V	S	A
<i>fru Müller</i>	<i>kommer</i>		<i>ikke</i>			<i>i dag</i>

F	v	s	a	S	A	V
<i>Frau Müller</i>	<i>kommt</i>		<i>heute</i>		<i>nicht</i>	

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>fru Müller</i>		<i>kommer</i>	<i>ikke</i>				<i>i dag</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	<i>Frau Müller</i>		<i>kommt</i>	<i>heute</i>			<i>nicht</i>	

3. (wir sind) gestern **nicht** ins Kino (gegangen) → vi gik ikke i biografen i går

Dette eksempel er interessant både i forhold til placeringen af negationen, men også hvad angår verbalet, fordi man ved oversættelse fra dansk til tysk, går fra et simpelt til et komplekst et af slagsen. På dansk vil negationen aldrig komme til at stå sammen med tidsadverbiallet *i går*, som det gør på tysk. Tidsudtrykket kan flyttes frem forrest i sætningen, så det kommer til at stå i fundamentet, men *ikke* vil fortsat være placeret på a-pladsen. Flytter man *gestern* til fundamentet vil *nicht* ikke skulle følge med, idet det vil gøre sætningen ugrammatisk.

F	v	s	a	V	S	A--	---	--A
<i>vi</i>	<i>gik</i>		<i>ikke</i>			<i>i</i>	<i>biografen</i>	<i>i går</i>

F	v	s	a	S	A--	---	--A	V
<i>wir</i>	<i>sind</i>		<i>gestern</i>		<i>nicht</i>	<i>ins</i>	<i>Kino</i>	<i>gegangen</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>vi</i>		<i>gik</i>	<i>ikke</i>				<i>i biogra-</i>

								<i>fen i går</i>
--	--	--	--	--	--	--	--	------------------

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	<i>wir</i>		<i>sind</i>	<i>gestern</i>			<i>nicht ins Kino</i>	<i>gegangen</i>

4. (sie hat) ihre Eltern **nicht** um Geld (bitten wollen) → hun har ikke villet bede sine forældre om penge

Dette eksempel har på samme måde som de tidligere negationen på a- og A-pladsen på henholdsvis dansk og tysk.

F	v	s	a	V--	--V	S--	--S	A--	--A
<i>hun</i>	<i>har</i>		<i>ikke</i>	<i>villet</i>	<i>bede</i>	<i>hende</i>	<i>forældre</i>	<i>om</i>	<i>penge</i>

F	v	s	a	S--	--S	A--	---	--A	V--	--V
<i>sie</i>	<i>hat</i>			<i>ihre</i>	<i>Eltern</i>	<i>nicht</i>	<i>um</i>	<i>Geld</i>	<i>bitten</i>	<i>wollen</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>hun</i>		<i>har</i>	<i>ikke</i>	<i>villet bede</i>	<i>hendes forældre</i>		<i>om penge</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	<i>sie</i>		<i>hat</i>		<i>ihre Eltern</i>		<i>nicht um Geld</i>	<i>bitten wollen</i>

5. (ich habe) mich dafür **nicht** / **nicht** dafür (interessiert) → jeg har ikke interesseret mig for det
Har præpositionalobjektet form af et adverbium med *da(r)*-, kan negationen placeres enten før eller efter dette.

F	v	s	a	V	S--	---	---	--S	A
<i>jeg</i>	<i>har</i>		<i>ikke</i>		<i>interesseret</i>	<i>mig</i>	<i>for</i>	<i>det</i>	

F	v	s	a	S	A	V
<i>ich</i>	<i>habe</i>	<i>mich</i>		<i>dafür</i>	<i>nicht</i>	<i>interessiert</i>

F	v	s	a	S	A	V
<i>ich</i>	<i>habe</i>	<i>mich</i>		<i>dafür</i>	<i>nicht</i>	<i>interessiert</i>

K-felt	f-felt	x ₁ eds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>jeg</i>		<i>har</i>	<i>ikke</i>		<i>interesseret mig for det</i>		

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	<i>ich</i>		<i>habe</i>		<i>mich dafür</i>		<i>nicht</i>	<i>interessiert</i>

6. die Versammlung findet **nicht heute** statt, sondern erst morgen → forsamlingen finder ikke sted i dag, først i morgen

Hvis *nicht* blot negerer et enkelt ord eller en ordgruppe (det vil sige, at *nicht* er ordnegation), står det placeret foran dette ord eller denne ordgruppe. Negationen står foran den mulighed, der udelukkes (Hansen 2014: 270).

Udfordringen ved dette eksempel er at afgøre, hvor *først i morgen* skal placeres i sætningsskemaet. Særligt på dansk kan det være svært, fordi der ikke, ligesom på tysk, er et konjunkional, som kan give et fingerpeg om, hvordan sætningen skal analyseres. Det tyske *sondern* er en sideordnende konjunktion, hvorfor man kan interpolere de samme led på højre side af kommaet, som står på venstre. Når man interpolerer leddene i den danske sætning, bliver de to adverbialer *først* og *i morgen* skilt fra hinanden, fordi modifikationsadverbiet *sted* klemmer sig ind mellem dem. På dansk har man *først* på a-pladsen og *i morgen* på A-pladsen, og det ender med, at de samme pladser er udfyldt på begge sider af kommaet. Således er det også på tysk, fordi man ved interpoleringen af leddene fortsat har alle adverbialer på A-pladsen.

F	v	s	a	V	S	A
<i>forsamlingen</i>	<i>finder</i>		<i>ikke</i>	<i>sted</i>		<i>i dag</i>

F	v	s	a	V	S	A
<i>[forsamlingen]</i>	<i>[finder]</i>		<i>først</i>	<i>[sted]</i>		<i>i morgen</i>

F--	--F	v	s	a	S	A--	--A	V
<i>die</i>	<i>Versammlung</i>	<i>findet</i>				<i>nicht</i>	<i>heute</i>	<i>statt</i>

F--	--F	v	s	a	S	A--	---	--A	V
<i>[die]</i>	<i>[Versammlung]</i>	<i>[findet]</i>				<i>sondern</i>	<i>erst</i>	<i>morgen</i>	<i>[statt]</i>

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>forsamlingen</i>		<i>finder</i>	<i>ikke</i>	<i>sted</i>			<i>i dag</i>

K-felt	f-felt	x ₁ leds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>[[forsamlingen]</i>		<i>[[finder]</i>	<i>først</i>	<i>[sted]</i>			<i>i morgen</i>

K-felt	f-felt	x ₁ leds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	<i>die Versamm- lung</i>		<i>findet</i>				<i>nicht heute</i>	<i>statt</i>

K-felt	f-felt	x ₁ leds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	<i>[die Versamm- lung]</i>		<i>[findet]</i>				<i>sondern erst mor- gen</i>	<i>[statt]</i>

7. *ich bin im letzten Jahr **nicht einen Tag** krank gewesen → jeg har ikke været syg én dag sidste år*

De to adverbialled *ikke én dag* og *sidste år* placeres forskelligt på de to sprog. På dansk står de på A-pladsen, mens de på tysk placeres på a-pladsen, som egentlig kun er forbeholdt blandt andet negationer og korte adverbialer. Med de to led kommer a-pladsen til at indeholde led, der faktisk ikke er plads til. Skal skemaet anvendes til tysk, må man altså "udvide" pladsen, så der kan placeres flere led, end det er tilfældet på dansk.

F	v	s	a	V	S	A--	---	---	--A
<i>jeg</i>	<i>har</i>		<i>ikke</i>	<i>været</i>	<i>syg</i>	<i>én</i>	<i>dag</i>	<i>sidste</i>	<i>år</i>

F	v	s	a--	---	---	---	---	--a	S	A	V
<i>ich</i>	<i>bin</i>		<i>im</i>	<i>letzten</i>	<i>Jahr</i>	<i>nicht</i>	<i>einen</i>	<i>Tag</i>	<i>krank</i>		<i>gewesen</i>

K-felt	f-felt	x ₁ leds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>jeg</i>		<i>har</i>	<i>ikke</i>	<i>været</i>		<i>syg</i>	<i>én dag sidste år</i>

K-felt	f-felt	x ₁ leds-felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	<i>ich</i>		<i>bin</i>	<i>im letzten Jahr nicht einen Tag</i>		<i>krank</i>		<i>gewesen</i>

8. ***nicht einen Tag** bin ich im letzten Jahr krank gewesen → ikke én dag har jeg været syg sidste år*

"*nicht einen Tag* er ét led der (i modsætning til sætningsnegationen) kan stå på førstepladsen i en positionstype 1-sætning" (Hansen 2014: 270), hvor der netop er et led foran det finitte verbal. Selvom både den danske og tyske sætning har adverbialledet indeholdende negatio-

nen i fundamentet, er der stadig den forskel, at adverbialet *sidste år* og *im letzten Jahr* placeres på henholdsvis A- og a-pladsen. På tysk forsøger man altid at rykke tidsudtryk så langt til venstre i sætningen som muligt, og derfor bliver det placeret før subjektsprædikativet, der står på S-pladsen.

F--	---	--F	v	s	a	V	S	A--	--A
<i>ikke</i>	<i>én</i>	<i>dag</i>	<i>har</i>	<i>jeg</i>		<i>været</i>	<i>syg</i>	<i>sidste</i>	<i>år</i>

F--	---	--F	v	s	a--	---	--a	S	A	V
<i>nicht</i>	<i>einen</i>	<i>Tag</i>	<i>bin</i>	<i>ich</i>	<i>im</i>	<i>letzten</i>	<i>Jahr</i>	<i>krank</i>		<i>gewesen</i>

Hos Becker-Christensen bliver x_1 -feltet endnu engang et sted, hvor flere forskellige typer af led placeres – i dette tilfælde subjekt og adverbial.

K-felt	f-felt	x_{leds}-felt	V_1-felt	x_1-felt	V_2-felt	O-felt	P-felt	x_2-felt
	<i>ikke én dag</i>		<i>har</i>	<i>jeg</i>	<i>været</i>		<i>syg</i>	<i>sidste år</i>

K-felt	f-felt	x_{leds}-felt	V_1-felt	x_1-felt	O-felt	P-felt	x_2-felt	V_2-felt
	<i>nicht einen Tag</i>		<i>bin</i>	<i>ich im letzten Jahr nicht</i>		<i>krank</i>		<i>gewesen</i>

14.4 Det reflektive pronomen

Hvad angår det reflektive pronomen *sich* (på tysk *sich*), er der også her nogle forskelle i forhold til placeringen. I hovedsætninger placeres *sich* gerne så langt til venstre i sætningen som muligt, det vil sige efter det finitte verbum. Hvis der er tale om omvendt ordstilling, placeres *sich* før subjektet, i så fald dette ikke er et personligt pronomen. Nedenfor er angivet egne eksempler samt eksempler fra Johannesen (1980).

1. *gestern hat sich der Mann gerächt* → *i går hævnede manden sig*

Som placeringen af sætningen viser, kommer både subjekt og objekt til at stå på s-pladsen i SAKs skema og x_1 -feltet i Becker-Christensens positionsskema. På dansk er der en tendens til, "at visse lette led flytter frem (dvs. til venstre) i sætningen, mens tunge led flytter tilbage (dvs. til højre" (Hansen 2006: 63), hvilket kaldes vægtprincippet. Det forholder sig sådan, at et

trykstærkt objekt ikke er placeret samme sted som et tryksvagt. Hansen (2006) giver følgende eksempel:

jeg kender ikke ledere

Skifter man *ledere* ud med det tryksvage pronomen *ham*, får man

jeg kender ham ikke

I den første sætning vil objektet være placeret på S-pladsen i SAKs skema, mens det vil være placeret på s-pladsen i den anden sætning. Hansen skriver, at det "viser at der findes en LET-LEDSPLADS [sic] i centralfeltet mellem n og a" (ibid.), hvilket ser ud som skitseret nedenfor.

F	v	n	let	a	neg.	V	N	A
<i>jeg</i>	<i>kender</i>				<i>ikke</i>		<i>lederen</i>	
<i>jeg</i>	<i>kender</i>		<i>ham</i>		<i>ikke</i>			

SAK indfører ikke en letledsplads i sit skema, fordi s-pladsen "i lighed med S-pladsen udmærket kan være udfyldt af mere end én nominal konstituent ad gangen" (Kristensen 2016: 94), og derfor ser det således ud, når man placerer den danske og tyske sætning i skemaet:

F	v	s	a	V	S	A
<i>i går</i>	<i>hævnede</i>	<i>manden sig</i>				

F	v	s--	---	--s	a	S	A	V
<i>gestern</i>	<i>hat</i>	<i>sich</i>	<i>der</i>	<i>Mann</i>				<i>gerächt</i>

I Becker-Christensens positionsskema kommer subjekt og objekt ligeledes til at stå på den samme plads.

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>i går</i>		<i>hævnede</i>	<i>manden sig</i>				

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	<i>gestern</i>		<i>hat</i>	<i>sich der Mann</i>				<i>gerächt</i>

Reglen om fremrykning af lette led gælder ikke i forbindelse med ledsætningsskemaet. Ledsætningen har ikke noget forfelt, hvilket betyder, at det ikke er muligt at variere sætnings-
spidsen; det er udelukkende subjektet, der kan stå her (Hansen 2006: 78).

... at jeg ikke kender Jensen

... at jeg ikke kender ham (ibid.: 79)

2. *der Mann rächte sich* → *manden hævnede sig*

I dette eksempel er der ikke nogen forskel mellem den tyske og danske sætning – forstået på den måde, at sætningerne indeholder de samme led, og at disse led forekommer i samme rækkefølge. Heller ikke når de indsættes i sætningsskemaerne er der nogen forskel. Her gælder samme princip som ovenfor.

F	v	s	a	V	S	A
<i>manden</i>	<i>hævnede</i>				<i>sig</i>	

F		v	s	a	S	A	V
<i>der</i>	<i>Mann</i>	<i>rächte</i>	<i>sich</i>				

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
	<i>manden</i>		<i>hævnede</i>			<i>sig</i>		

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt
	<i>der Mann</i>		<i>rächte</i>	<i>sich</i>				

3. *der Mann hat sich nicht glücklich gefühlt* → *manden har ikke følt sig glad*

Dette eksempel adskiller sig på flere måder fra de to foregående, først og fremmest fordi det indeholder et komplekst verbal. "Hvis verbet er komplekst (dvs. det består af mere end ét verbum), vil de pronomielle led [på dansk] komme til at stå på deres "normale" plads, nemlig S-pladsen" (Kristensen 2016: 94). På tysk placeres det pronomielle led fortsat på s-pladsen, da man forsøger at rykke det så langt til venstre i sætningen som muligt. I Becker-Christensens positionsskema kommer det til at stå sammen med negationen i x₁-feltet, fordi der ikke er en adverbialplads, hvor *nicht* kan placeres.

F	v	s	a	V	S--	--S	A
---	---	---	---	---	-----	-----	---

<i>manden</i>	<i>har</i>		<i>ikke</i>	<i>følt</i>	<i>sig</i>	<i>glad</i>	
---------------	------------	--	-------------	-------------	------------	-------------	--

F		v	s	a	S	A	V
<i>der</i>	<i>Mann</i>	<i>hat</i>	<i>sich</i>	<i>nicht</i>	<i>glücklich</i>		<i>gefühlt</i>

K-felt	f-felt	x₁eds-felt	V₁-felt	x₁-felt	V₂-felt	O-felt	P-felt	x₂-felt
	<i>manden</i>		<i>har</i>	<i>ikke</i>	<i>følt</i>	<i>sig</i>	<i>glad</i>	

K-felt	f-felt	x₁eds-felt	V₁-felt	x₁-felt	O-felt	P-felt	x₂-felt	V₂-felt
	<i>der Mann</i>		<i>hat</i>	<i>sich nicht</i>		<i>glücklich</i>		<i>gefühlt</i>

4. ...als sich der Zug näherte → ...da toget nærmede sig

Når den danske sætning skal placeres i de to sætningsskemaer, er der ikke de store udfordringer. I SAKs skema står subjektet på s-pladsen, mens det refleksive pronomen står på S-pladsen. I Becker-Christensens positionsskema står subjektet i f-feltet, mens det refleksive objekt står i O-feltet. Ved analyse af bisætninger svarer f-feltet til SAKs s-plads i bisætnings-skemaet. Den tyske bisætning har gerne *sich* efter det indledende ord (i dette eksempel *als*). Det giver nogle udfordringer, når sætningen skal placeres i Becker-Christensens positionsskema, fordi et refleksivt pronomen som udgangspunkt ikke må stå i fundamentet, ligesom der heller ikke må stå to led på samme tid. Da subjektet følger efter er det dog ikke muligt at placere det i O-feltet, da subjekter kun må stå her, hvis der er tale om en *der*-konstruktion (Becker-Christensen 2010: 68).

K^s	K^u	s	a	v	V	S	A
	<i>da</i>	<i>toget</i>		<i>nærmede</i>		<i>sig</i>	

K^s	K^u	s--	---	--s	a	S	A	V	v
	<i>als</i>	<i>sich</i>	<i>der</i>	<i>Zug</i>					<i>näherte</i>

K-felt	f-felt	x₁eds-felt	V₁-felt	x₁-felt	V₂-felt	O-felt	P-felt	x₂-felt
<i>da</i>	<i>toget</i>		<i>nærmede</i>			<i>sig</i>		

K-felt	f-felt	x₁eds-felt	x₁-felt	O-felt	P-felt	x₂-felt	V₂-felt	V₁-felt
<i>als</i>	<i>*sich der Zug</i>							<i>näherte</i>

5. ...*dass er sich geärgert hat* → ...*at han har ærgret sig*

Denne ledsætning indeholder et komplekst verbal, hvorfor det refleksive pronomen placeres på S-pladsen i SAKs skema og i O-feltet i Becker-Christensens. På dansk gælder det dog også, at det refleksive pronomen står placeret her, når der er tale om en ledsætning. I den tyske sætning står *sich* efter *er*, fordi *er* er et let subjekt (et personligt pronomen) (Hansen 2014: 268).

K ^s	K ^u	s	a	v	V	S	A
	<i>at</i>	<i>han</i>		<i>har</i>	<i>ærgret</i>	<i>sig</i>	

K ^s	K ^u	s	a	S	A	V	v
	<i>dass</i>	<i>er</i>		<i>sich</i>		<i>geärgert</i>	<i>hat</i>

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	V ₁ -felt	x ₁ -felt	V ₂ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt
<i>at</i>	<i>han</i>		<i>har</i>		<i>ærgret</i>	<i>sig</i>		

K-felt	f-felt	x _{leds} -felt	x ₁ -felt	O-felt	P-felt	x ₂ -felt	V ₂ -felt	V ₁ -felt
<i>dass</i>	<i>er</i>			<i>sich</i>			<i>geärgert</i>	<i>hat</i>

15. Delkonklusion: Danske sætningsskemaer til brug på tysk

At anvende danske sætningsskemaer til tysk resulterer i en række udfordringer. Der skal byttes rundt på pladserne i indholdsfeltet, hvis en tysk sætning skal placeres i skemaet, og derudover er der visse forhold, som gør det svært at foretage en "korrekt" indsættelse af leddene. Særligt placeringen af tyske ledsætninger, som følger efter det infinitte verbum i et komplekst verbal gør det svært.

I det følgende kapitel skal det derfor handle om metodens og sætningsskemaernes almen gyldighed. Spørgsmålet er, om der overhovedet er tale om en almen gyldig tilgang til grammatisk analyse, eller om man er nødsaget til at foretage større ændringer, både hvad angår skemaernes pladser, men også hvad angår reglerne for, hvilke led, som kan stå på dem.

16. Metodens og sætningsskemaernes almen gyldighed

Efter forsøgene med brug af SAKs metode og sætningsskemaer til tysk skal der nu diskuteres fordele og ulemper herved.

SAKs metode fungerer overordnet rigtig godt, og det har vist sig, at den faktisk kan anvendes til andet end dansk. Man skal ændre skemaerne, hvis tyske sætninger skal indsættes i dem, men man kan sagtens bruge metoden og arbejde med den samme konstituentforståelse, som SAK gør på dansk. Hvis analysemetoden anvendes i grammatikundervisningen, vil eleverne givetvis kunne lære at overføre forståelsen fra det ene sprog til det andet, hvilket er hensigtsmæssigt, fordi en "virkningsfuld del af den sproglige bevidstgørelse tager udgangspunkt i sammenligningen mellem det studerede fremmedsprog og andre sprog, inkl. den lærendes modersmål" (Andersen & Fernández 2010: 7).

Man kan eventuelt undgå en række tilfælde af transfer, der er et begreb, som dækker over det, at "sprachliche Formen und Strukturen aus der Erstsprache in der Zweitsprache übertragen werden, oder – um es vorsichtiger auszudrücken – in der Zweitsprache verwendet werden" (Rothweiler 2007: 111). Der er for eksempel tale om syntaktisk transfer, når ledfølgen fra førstesproget overføres til andetsproget. Skal skoleelever for eksempel oversætte en sætning som *han er glad, fordi han har fødselsdag*, vil man i flere tilfælde se et resultat som **er ist froh, weil er hat Geburtstag*. Her er den danske ledfølge SVO overført til tysk, hvor ledfølgen ellers er SOV. Sådanne fejl skulle man gerne kunne undgå med de opstillede skemaer til tysk. SAKs skema er i denne situation nok det bedste bud på et dansk skema anvendt til tysk, fordi det ikke ligesom Becker-Christensens får en skraldespandsplads (x¹-feltet), hvor man i nogle situationer vil se for eksempel både et refleksivt pronomen og en negation placeret.

Analysemetoden er altså nem at anvende selv på tysk, men opstillingen af skemaerne og placeringen af bestemte led er en større udfordring, fordi tysk syntaks på nogle punkter er anderledes fra dansk, for eksempel placeres de infinitte verbalformer til sidst i sætningen, når man har at gøre med en hovedsætning med et komplekst verbal, og har man at gøre med en bisætning står både de infinitte verbalformer samt den finitte verbalform til sidst – i nævnte rækkefølge. Desuden er der placeringen af diverse adverbialer, som også er forskellig mellem de to sprog. Det betyder, som SAK også selv har påpeget, at man må foretage nogle ændringer i skemaet. Selvom man bytter rundt på pladserne, er det dog stadig en udfordring at gøre korrekt brug af dem i forbindelse med analyse af tyske sætninger.

Hvis hovedsætningsskemaet skal anvendes til tysk, må man flytte V-pladsen hen sidst i indholdsfeltet, og hermed bliver rækkefølgen S – A – V. Dette medfører imidlertid, at man ikke kan placere eventuelle adverbielle ledsætninger på A-pladsen, som SAK ellers gør på dansk. Hvis man for eksempel har en sætning som *er ist nach dem Bäckerei gegangen, weil er Hunger*

hat, kommer man til at "mangle" en A-plads efter V-pladsen, hvor bisætningen kan indsættes. Hansen (2014) skriver som tidligere nævnt, at sådanne bisætninger typisk placeres på ekstrapositionspladsen, men det stemmer ikke overens med SAKs metode at gøre sådan. EP2-pladsen er til ekstraponerede led, men *weil er Hunger hat* er ikke ekstraponeret – der er jo ikke en konstituent i sætningen, som repræsenterer den. Derfor er det også forsøget værd at arbejde med rækkefølgen S – V – A i indholdsfeltet. Denne orden er dog ikke lig en løsning på problemet, fordi der så vil mangle en plads til de adverbialled, som følger før det infinitte verbal.

I neksusfeltet er der nogle udfordringer, som er knyttet til a-pladsen, der normalt ikke udfyldes af omfangsrige adverbialer (Kristensen 2016: 95). På tysk er det imidlertid ikke til at undgå at placere mere tunge adverbialer på denne plads, fordi man ofte rykker denne type led (især tidsadverbialer) så langt mod venstre i sætningen som muligt. Står leddet ikke i fundamentet på sætningens første plads, kommer det altså til at stå på a-pladsen, hvilket blandt andet kan ses i afsnit 14.3, der handler om placeringen af negationen på dansk og tysk.

Spørgsmålet er altså, om man skal indføre en ekstra plads i hovedsætningsskemaet eller blot placere adverbialer ledsætninger samt udvidede zu-infinitiver på EP2-pladsen ligesom Hansen. Indfører man den ekstra plads kan hovedsætningsskemaet se således ud, hvor A2-pladsen i skemaet udelukkende vil være til udvidede zu-infinitiver, als- og wie-forbindelser samt adverbialer ledsætninger.

F	v	s	a	S	A1	V	A2
----------	----------	----------	----------	----------	-----------	----------	-----------

Bisætningsskemaet skal også revideres, hvis det skal anvendes til tysk. Her må man tage v-pladsen, som egentlig hører til i neksusfeltet og flytte hen efter V-pladsen, som er en del af indholdsfeltet, fordi man skal have det finitte verbal til sidst. I forbindelse med revision af bisætningsskemaet er det også diskuterbart, hvor A-pladsen i skemaet bør placeres. Efter det finitte verbal kan der, ligesom i hovedsætningen, forekomme udvidede zu-infinitiver, als- og wie-forbindelser og adverbialer ledsætninger, som egentlig skal stå på denne plads, så i bisætningen vil man ligeledes komme til at mangle en plads til de tungere adverbialled, som kan optræde tidligere i sætningen. På samme måde som hovedsætningsskemaet indeholder bisætningsskemaet nedenfor derfor også to A-pladser. Bisætningsskemaet er interessant, fordi

det ikke er muligt at opretholde inddelingen i et neksus- og indholdsfelt, da v-pladsen som nævnt skal flyttes.

k ^s	k ^u	s	a	S	A1	V	v	A2
----------------	----------------	---	---	---	----	---	---	----

Selvom der skal foretages ændringer og tilføjes en ekstra plads i SAKs skema, hvis det skal anvendes til tysk, er det dog fortsat et bedre værktøj end Becker-Christensens positionsskema. Det mener jeg blandt andet, fordi hans skema ikke indeholder diskurs- og ekstrapositionspladser. EP2-pladsen bruges ofte til ledsætninger på tysk, men i og med at den ikke er en del af skemaet, bliver man her tvunget til at tilføje en ekstra plads. Det gør man egentlig ikke hos SAK, fordi EP2-pladsen blot kan indføres. Grunden til, at der ovenfor er tilføjet en ekstra plads, er som sagt, fordi jeg ønsker at følge hendes metode.

17. Konklusion

Formålet med dette speciale har været at undersøge universaliteten af SAKs metode og sætningsskemaer til grammatisk analyse på dansk. Metoden tager udgangspunkt konstituenterne og deres syntaktiske funktion i sætningen og ikke ordklasse og bøjning, som det er tilfældet i forbindelse med den traditionelle spørgemetode. Det er en forholdsvis nem opgave at anvende metoden til tysk, men at man ved analysen overhovedet ikke tager højde for ordklasser, er forkert. Når SAK nævner, hvad der kan stå på sætningsskemaernes pladser, taler hun ikke udelukkende om funktion – form (det vil sige ordklasse) er også en vigtig del. Idet ordklasser spiller en rolle i gennemgangen af sætningsskemaerne, kan man ikke bare se bort fra dem ved annoteringen af sætningsleddene.

Metoden kan altså godt anvendes til tysk, men anderledes svært at det at gøre brug af sætningsskemaerne. Skal tyske sætninger placeres i dem, kræver det, at man ændrer lidt i, hvor de forskellige konstituenttyper må placeres, således skal det for eksempel være muligt at placere tidsbetegnelser på a-pladsen, fordi man på tysk ofte rykker disse så langt til venstre i sætningen, som det kan lade sig gøre.

Med undersøgelserne har det også vist sig, at der er visse problemer, som ikke bare kan løses ved at rykke rundt på pladserne. SAKs skemaer kommer til at mangle en plads, når de skal bruges til tysk, fordi det her er muligt at have adverbelle ledsætninger, udvidede zu-infinitiver samt als- og wie-forbindelser efter det finitte verbal, som placeres til sidst i hoved-

sætningen, og efter det finitte verbal, som står til sidst i bisætningen. Min løsning herpå har afslutningsvis været at indføre en ekstra plads efter henholdsvis V- og v-pladsen, hvor de nævnte ledtyper kan placeres.

Selvom det har været nødvendigt at indføre en ekstra plads, har SAKs skemaer været mere anvendelige end Becker-Christensens positionsskema. Det skyldes, at SAK er mere klar i sine udmeldinger, hvad angår placeringen af de enkelte led, og det faktum, at hun indfører diskurs- og ekstrapositionspladser, hvilket Becker-Christensen ikke gør. Pædagogisk set kan der imidlertid være den fordel ved Becker-Christensens skema, at S-pladsen er opdelt i tre underfelter (indirekte objekt, direkte objekt og prædikativ) – en opdeling, der kan være en hjælp for elever, der skal lære at formulere sig i både tale og skrift. Indfører man ekstra pladser kan der dog være fare for, at skemaet bliver for uoverskueligt og kompliceret, og det er grunden til, at opdelingen af A-pladsen i en række underpladser, som blandt andre Hansen (1970) gør det, kan være særdeles uhensigtsmæssig. Det har ikke været muligt at undersøge, hvilket skema, der fungerer bedst i praksis, men det er ofte de simpleste værktøjer, som er lettest at anvende.

18. Litteratur

Andersen, Hanne Leth & Susanne S. Fernández (2010): "Grammatikkens rolle i

fremmedsprogsundervisning på gymnasiet og universitet" i *Dansk*

Universitetspædagogisk Tidsskrift nr. 9

Becker-Christensen, Christian (2010): *Dansk syntaks. Indføring i dansk sætningsgrammatik og sætningsanalyse*, Samfundslitteratur

Behaghel, Otto (1932): „deutsche Syntax IV: Die Wortstellung; Allgemeines“ in

Sprachwissenschaft. Ein Reader, Walter de Gruyter und Co.

Brøcker et al. (2012): "Samtalesprogets grammatik. Fire fænomener og nogle metodiske

overvejelser" i *NyS – Nydanske Sprogstudier* 42. *Dansk talesprog*, NyS i samarbejde med

Dansk Sprognævn

Den Danske Ordbog (u.å.): 'helsætning'

<https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=hels%C3%A6tning&tab=for>, tilgået d. 12-03-2019

Den Danske Ordbog (u.å.): 'holde'

- <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=holde&tab=for>, tilgået d. 31-03-2019
- Den Danske Ordbog (u.å.): 'holde af' <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=holde+af>, tilgået d. 31-03-2019
- Den Danske Ordbog (u.å.): 'holde op' <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=holde%20op&tab=for>, tilgået d. 31-03-2019
- Den Danske Ordbog (u.å.): 'hovedsætning' <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=hoveds%C3%A6tning>, tilgået d. 12-03-2019
- Den Danske Ordbog (u.å.): 'ledsætning' <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=leds%C3%A6tning>, tilgået d. 12-03-2019
- Den Danske Ordbog (u.å.): 'syntaks' <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=syntaks>, tilgået d. 12-05-19
- Den Danske Ordbog (u.å.): 'sætning' <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=s%C3%A6tning>, tilgået d. 10-03-2019
- Den Danske ordbog (u.å.): 'verbum' <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=verbum&tab=for>, tilgået d. 10-03-2019
- Diderichsen, Paul (1946): *Elementær dansk Grammatik*, Gyldendal
- Gallmann, Peter (2016): "Der Satz" i *Duden. Die Grammatik*, Dudenverlag
- Geilfuß-Wolfgang, Jochen (2015): „Syntax“ in *Einführung in die germanistische Linguistik*, J.B. Metzler
- Hansen, Agnete Bruun (2014): *Gyldendal tysk grammatik*, Gyldendal
- Hansen, Erik (1970): "Sætningsskemaer og verbalskemaer" i *NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori 2. Grammatik, Pragmatik og Tekstbeskrivelse*, Akademisk Forlag
- Hansen, Erik (2006): *Dæmonernes Port: Materiale til studiet af dansk sprog*, Hans Reitzels Forlag
- Heegård, Jan (2012): Anmeldelse af Susanne Annikki Kristensens *Grammatiske grundbegreber. Sætningen, ordet og sproget* i *NyS – Nydanske Sprogstudier 43*, NyS i samarbejde med Dansk Sprognævn
- Heltoft, Lars (1986): "Topologi og syntaks. En revision af Paul Diderichsens sætningsskema" i *NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori 16+17. Sætningsskemaet og dets stilling – 50 år efter*, Akademisk Forlag
- Hyllested, Adam & Hans Frede Nielsen (2014): "germanske sprog" i *Den Store Danske*, <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=83543>, Gyldendal, tilgået d. 23-05-2019

- Jensen, Torben Juel (2011): "Ordstilling i ledsætninger i moderne dansk talesprog" i *Ny Forskning i Grammatik 18*
- Johannesen, Ole Stig (1980): *Tysk syntaks*, Gyldendal
- Johansen, Stine Rendrup (2015): "Forsker: En ny, lettere grammatikmetode er klar til gymnasiet" <https://videnskab.dk/kultur-samfund/forsker-en-ny-lettere-grammatikmetode-er-klar-til-gymnasiet>, tilgået d. 17-05-2019
- Kristensen, Susanne Annikki & Hans Gøtzsche (2006): "Kunsten at analysere en at-infinitiv", *Peter Widell og Ulf Dalvad Berthelsen (udg.): 11. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog Århus 2006*
- Kristensen, Susanne Annikki & Lasse Holmgren Brunø (2015): "Handlingsreguleringer i danske lægebøger" i *Globe: A Journal of Language, Culture and Communication*, 1: 152-202
- Kristensen, Susanne Annikki (2016): *Grammatiske grundbegreber: sætningen, ordet og sproget*, Syddansk Universitetsforlag
- Larsen, Erik Vive (1986): "Paul Diderichsens sætningsskema og den nordiske syntaksforskning. Nogle centrale problemstillinger" i *NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori 16+17. Sætningsskemaet og dets stilling – 50 år efter*, Akademisk Forlag
- Loretsen, Annette (1995a): *Ordstilling på tysk*, Aalborg Universitetsforlag
- Nielsen, Peter Juul (2010): "De to infinitiver i dansk: Et proklitisk paradigme" i *Ny Forskning i Grammatik 17*
- Nübling, Damaris (2017): *Historische Sprachwissenschaft des Deutschen*, Narr Francke Attempto Verlag (e-bog)
- Rothweiler, Monika (2007): "Bilingualer Spracherwerb und Zweitspracherwerb" i *Schnittstellen der germanischen Linguistik*, J.B. Metzler
- Svane-Knudsen, Ditte Holst (2011): "Sprogforsker revolutionerer kryds og bolle" <https://videnskab.dk/kultur-samfund/sprogforsker-revolutionerer-kryds-og-bolle>, tilgået d. 17-05-19
- Thümmel, Wolf (1993): „Geschichte der Syntaxforschung. Wesentliche Entwicklung: Syntax und Synthesis, Syntax und Artikulation; Minimaleinheiten, komplexe Einheiten und Beziehungen zwischen ihnen“ in *Sprachwissenschaft. Ein Reader*, Walter de Gruyter und Co.
- Togeby, Ole (1994): "Mentale og positive grammatiske kendsgerninger" i *Grammatisk*

beskrivelse, Aarhus Universitet

Vikner, Sten (2016): "Verbalpartikelvariation i de germanske sprog" i *Ny Forskning i Grammatik*, vol. 23